

Законът на мъжете

МОРИС ДРЮОН

МОРИС ДРЮОН ЗАКОНЪТ НА МЪЖЕТЕ

Превод: Никола Георгиев, Лилия Сталева

chitanka.info

Луи X умира през 1316 година. Кралицата обаче ще има дете след няколко месеца. Но дотогава трябва да има регентство. За него основно се борят брат на краля — Филип V, и чичо му Шарл Валоа, който е брат на Филип IV. С цената на машинации Филип успява да се добере до регентството. Обаче за да си осигури властта той прокарва следният закон: ако кралицата роди момче той автоматично става крал. Но ако е момиче, то няма право да заеме престола. Обяснението е, че според Салическия закон жена няма право да бъде кралица. За целта е свикано събрание, на което е обявено официално това. Даже един от участниците, според книгата, казва, че нямало крал с хурка вместо меч.

Автор: БГ Наука — Форум

„Умният владетел трябва да се нагажда към вятъра, който духа... и да не се отдалечава от доброто, ако може, но да прибегва и към злото, ако се налага.“

Макиавели

ПРОЛОГ

В продължение на три века и четвърт — от избирането на Юг Капет до смъртта на Филип Хубави — само единадесет крале бяха царували във Франция, като всеки от тях бе оставял син който да го наследи на трона.

Смайваща бе династията на Капетите! Съдбата дотогава я беше белязала сякаш с дълголетие. От единадесетте царувания само две бяха продължили по-малко от петнадесет години.

Тази необикновена приемственост на властта бе много допринесла — независимо от посредствеността на някои крале — за създаването на националното единство.

Феодалната, чисто лична връзка между васал и сюзерен, между по-слаб и по-силен, се заместваше постепенно с друга връзка, друг договор, свързващ членовете на голямата човешка общност, отдавна подчинена на едни и същи превратности, на един и същ закон.

Ако представата за нация не беше още очевидна, нейният принцип, въплъщението ѝ съществуваше вече в лицето на краля, постоянен източник на власт. Кажеше ли някой „кралят“, казваше все едно „Франция“.

Възобновил методите и целите на Луи VI и Филип Август, най-бележитите си предшественици, Филип Хубави в продължение на тридесет години се бе старал да положи основите, да иззида зараждащото се единство, но спойката беше още прясна.

А ето че едва отишъл си Железния крал, синът му Луи X го последва в гроба. В тези две кончини, настъпили една след друга, народът не можеше да не види пръста на съдбата.

Дванадесетият крал беше царувал осемнадесет месеца, шест дни и десет часа, достатъчно време все пак за този жалък монарх, за да подрони до голяма степен делото на своя баща.

Все пак Луи X успя да ознаменува краткото си царуване — убива първата си жена Маргьорит Бургундска, праща на бесилото съуправителя на Филип Хубави, Ангьоран дьо Марини, и успява да

натика цяла армия в блатата на Фландрия. Докато глад мори народа, две провинции въстават, подтикнати от бароните. Висшето благородничество взема превес над кралската власт; реакцията е всесилна, а държавното съкровище — празно.

Луи X бе получил короната, докато светът още нямаше папа. Той си отиде, преди да се постигне съгласие за избор на духовен глава.

А сега Франция нямаше крал.

Защото Луи оставяше от първия си брак една петгодишна дъщеря, Жана Наварска, уличена сериозно като незаконнородена. Колкото до плода на втория му брак, засега той беше само несигурна надежда. Кралица Клеманс беше бременна, но щеше да роди едва след пет месеца.

И най-сетне открито се говореше, че Вироглавия е бил отровен.

Какво щеше да бъде при подобни условия тринадесетото царуване?

Не бе предвидено нищо за регентството. В Париж граф дьо Валоа се домогваше да бъде признат за регент. В Дижон Бургундският граф, брат на удушената кралица и водач на силна баронска лига, не можеше да не се надигне като защитник на племенницата си Жана Наварска. В Лион граф дьо Поатие, първият брат на Вироглавия, се бореше с интригите на кардиналите и напразно се мъчеше да постигне съгласие в конклава. Фламандците само дебнеха случай да вземат отново оръжията, а владетелите на Артоа продължаваха гражданската война.

Нима бяха необходими всички тези събития, за да припомнят проклятието, произнесено от кладата от великия магистър на тамплиерите две години преди това? В епоха, податлива на суеверия, френският народ лесно можеше да се попита през първата седмица на месец юни 1316 година дали династията на Капетите не е занапред прокълната.

ПЪРВА ЧАСТ
ФИЛИП ЗАТВОРЕНИТЕ ВРАТИ

I. БЯЛАТА КРАЛИЦА

За кралиците белият цвят е символ на траур.

Бяло е тънкото платно, което обвива шията и брадичката чак до долната устна, като оставя открита само средната част на лицето. Бял е воалът, който се спуска над челото и веждите. Бяла е затворената, стегната при китките рокля, дълга чак до петите. Такова едва ли не монашеско одяние носеше на двадесет и три години и навярно до края на живота си Клеманс Унгарска, вдовицата на Луи X.

Никой нямаше вече да види прекрасните ѝ златни коси, нито съвършения овал на лицето ѝ, нито блестящия ѝ тен и несравнимата ведрина, с които се славеше красотата ѝ. Кралица Клеманс беше вече жива погребана.

И все пак под диплите на роклята ѝ се зараждаше един нов живот, като същевременно я преследваше мисълта, че съпругът ѝ никога няма да види детето, което тя очаква.

„Да бе доживял поне да го види родено! Пет месеца, само още пет месеца! Колко щеше да се радва, особено ако е син... Как не забременях още през брачната ни нощ!...“

Тя извърна уморено глава към граф дьо Валоа, който се разхождаше из стаята като угоен петел.

— Но защо, чичо, защо смятате, че са го отровили така грозно? — попита тя. — Не беше ли възможно най-благороден? Защо търсите винаги човешко вероломство там, където може би се проявява само божията воля?

— Само вие приписвате на бога онова, което явно изхожда от арсенала на дявола — отвърна Шарл дьо Валоа.

С островърха качулка, отметната назад, месест нос, пълни, червендалести страни, щръкнал напред корем и все същата наметка от черно кадифе, украсена с опашки от белки и сребърни токи, която развяваше преди осемнадесет месеца на погребението на брат си Филип Хубави, монсеньор дьо Валоа пристигаше от Сен-Дьони, където бе присъствувал на погребението на Луи. Впрочем и тази церемония не мина без няколко предварителни трудности: за пръв път,

откакто съществуваше ритуал за кралските погребения, след възклика: „Кралят е мъртъв!“ дворцовите сановници не можеха да добавят „Да живее кралят“! и се чудеха пред кого да изпълнят жестовете, предназначени за новия суверен.

— Че какво толкова! Ще счупите жезъла си пред мен! — беше заявил Валоа на първия шамбелан Матийо дьо Три. — Аз съм най-възрастният от семейството и най-подходящ.

Но брат му по баща, граф д'Еврьо, се възпротиви на странното му искане.

— Ако тълкувате така широко правото на предимство по възраст, не вие, Шарл, го имате, а чичо ни Робер дьо Клермон, синът на Луи Свети. Забравяте ли, че той още е жив?

— Знаете отлично, че клетият човек е луд и никак не можем да разчитаме на изветрелия му ум! — отвърна Валоа, като повдигна рамене.

В края на краищата след погребалното угощение, устроено в абатството, първият шамбелан счупи емблемата на длъжността си пред едно празно кресло...

Клеманс поде:

— Нима Луи не даваше милостиня на нещастните? Не отлагаше ли, доколкото бе възможно, наказанията на затворниците? Мога да свидетелствувам за великодушието и благочестието му. А колкото до старите му грехове, той се разкайваше...

Явно не беше уместно да постави под съмнение добродетелите, с които кралицата се опитваше да украси съвсем пресния спомен за мъжа си. Обаче Шарл дьо Валоа не можа да скрие раздразнението си.

— Зная, племенничке, зная, че влиянието ви над Луи беше много благотворно, и че е бил доста щедър... спрямо вас. Но не се управлява само с „отче наш“, нито обсипвайки с подаръци любимите същества. А и разкаянието не е достатъчно, за да обезоръжи ненавистта, която си посял.

Клеманс си помисли: „Ето... Ето този, който така ухажваше Луи, а сега се отрича от него. Сигурно скоро и мен ще упрекват заради подаръците, които ми е правил. Станах вече чужденката...“

Много изнемощяла, премного съсипана от безсънните нощи и дните, изпълнени със сълзи, за да намери сили да спори, тя само добави:

— Не мога да повярвам, че Луи е бил толкова ненавиждан, че да са искали да го убият.

— Ваша работа, не вярвайте, племенничке, но фактът си е факт! — извика Валоа. — Кучето, близало кърпите, в които балсаматорите били сложили вътрешностите на Луи, и умряло един час след това, го доказва!

Клеманс стисна облегалките на креслото си, за да не се олюлее пред гледката, която ѝ налагаха. Тясната ѝ патетична маска със затворени очи стана бледа като кърпата и воала, които я обграждаха. Трупът, балсамирането, изтръгнатите вътрешности, кучето, което бродеше наоколо и ближеше кървавите кърпи... Възможно ли е това да се отнася за Луи, мъжа, който бе спал до нея цели десет месеца?

Монсенъор дьо Валоа продължаваше да излага злокобните си умозаклучения. Кога най-сетне ще млъкне тази неспокойна, властна и тщеславна личност, която, облечена ту в синьо, ту в червено, ту в черно, се появяваше във всеки важен или трагичен час, откакто бе дошла във Франция, за да я напътствува; да я оглушава с думите си и да я насилва да постъпва против волята ѝ? Още сутринта в сватбения ѝ ден... И Клеманс си спомни своята сватба в Сен Лие. Видя мислено пътя за Троа, селската църква, стаята в малкия замък, набързо нагласена за брачно ложе... „Съумях ли да се порадвам на щастието си? ... Не, няма да плача пред него“ — каза си тя.

— Ние не знаем още кой е автор на това ужасно престъпление — продължаваше Валоа, — но ще го открием, племенничке, обещавам ви тържествено... разбира се, при условие, че ми се даде тази възможност. Ние, кралете...

Валоа никога не пропускаше случая да напомни, че е носил две корони макар и чисто номинално, които все пак го поставяха на равна нога с истинските владетели. — Ние, кралете, имаме врагове, които са не толкова против личността ни, колкото против властта ни. Не липсват хора, които са имали интерес да останете вдовица. Най-напред тамплиерите... колко пъти съм повтарял, че много сбъркаха, като унищожиха ордена им!... Те образуваха тайна лига и се заклеха да погубят нашата династия. Брат ми умря, първородният му син го последва! На второ място, римските кардинали. Припомнете си, че кардинал Каетани се опита да омагьоса Луи и девера ви Филип с явното намерение да ги прати на онзи свят. Каетани може да се е

опитал да нанесе удара по друг начин. Какво искате? Не можеш да махнеш папата от трона на свети Петър, както постъпи брат ми, без да си навлечеш непоправимо озлобление. Тъй или иначе, Луи умря... Не можем да не подозираме и бургундските си роднини, които не се примириха, че Маргьорит бе затворена и още по-малко, че вие я заместихте. Какви ли не гадости разпространиха по този повод...

Клеманс го погледна право в очите. Шарл дьо Валоа се смути и леко се изчерви. Разбра, че Клеманс знае. Но младата кралица не каза нищо. Тя докрай щеше да избягва да говори по този въпрос. Чувствуваше се обременена неволно с едно престъпление. Защото съпругът, чиято добродетелност възхваляваше, все пак бе накарал, със съучастничеството на Валоа и д'Артоа, да удушат първата му жена, за да може да се ожени за нея, племенницата на неаполския крал.

— И после, да не забравяме графиня Мао, вашата съседка, тя не е жена, която ще се спре пред някое престъпление, макар и най-грозно — побърза да промени темата Валоа.

„По какво ли се отличава от вас? — помисли си Клеманс, без да посмее да му го каже. — Изглежда, че в този двор убиват без много-много да се колебаят.“

— А Луи само преди месец ѝ конфискува графството Артоа, за да я принуди да сведе глава.

Клеманс се запита за миг дали като посочва толкова евентуални виновници, Валоа не се опитва да я насочи по погрешна следа и дали сам той не е извършил престъплението. Тази мисъл, която впрочем не можеше да почива на нищо разумно, я ужаси. Не, тя си забраняваше да подозира когото и да било. Искаше ѝ се Луи да е умрял от естествена смърт... Но въпреки това погледът на Клеманс несъзнателно се плъзна през отворения прозорец на юг от Венсенската гора към замъка Конфлан, резиденция на графиня Мао... Няколко дни преди смъртта на Луи графинята заедно с дъщеря си Жана дьо Поатие беше дошла на гости на Клеманс. Много любезно посещение. Любуваха се на тапицериите в спалнята ѝ...

„Няма нищо по-унизително от това да си представиш някой измамник с обкръжението му — помисли си Клеманс — и да почнеш да търсиш предател във всяко лице.“

— Ето защо, скъпа ми племенничке — поде Валоа, — трябва да се приберете в Париж, както настоявам аз. Знаете колко ви обичам.

Баща ви беше мой шурей. Послушайте ме, както бихте послушали него, ако бог ни го беше запазил. Ръката, която порази Луи, може да продължи отмъщението и спрямо вас и срещу плода, който носите. Не бих могъл да ви оставя така, посред гората, изложена на посегателствата на злосторници, и няма да бъда спокоен, докато не сте настанена най-близо до мен. От един час Валоа се мъчеше да убеди Клеманс да се прибере в двореца в Сите, защото бе решил да се настави там самият той. Това съставляваше част от замисления от него план с оглед да се наложи за регент. Всеки, който се разпорежда като господар в двореца, създава илюзията, че е крал. Само че, ако се настанеше сам, Валоа се излагаше на опасността да бъде обвинен от противниците си в преврат или узурпаторство. Докато напротив, ако влезеше в Сите подир племенницата си Клеманс като неин най-близък роднина и покровител, никой не можеше с основание да се противопостави и съветът на перовете щеше да бъде изправен пред свършен факт. Утробата на кралицата беше в настоящия момент най-сигурният залог за престиж и най-ефикасното оръдие за власт.

Клеманс вдигна очи, сякаш за да поиска подкрепа, към едно трето лице, сивеещия вече шишко, който, изправен до нея със скръстени върху дръжката на дългата си шпага ръце, следеше безмълвно разговора.

— Какво трябва да сторя, Бувил?... — прошепна тя.

Бившият главен шамбелан на Филип Хубави, назначен за попечител на утробата веднага след смъртта на Вироглавия, гледаше не само сериозно, а и трагично на новите си функции. Този добродушен благородник, образцов служител на кралския дом, бе съставил свита от двадесет и четири грижливо подбрани благородници, които се сменяха на екипи от шестима пред вратата на кралицата. Сам той бе навлякъл бойните си доспехи и в юнската жегла беше вир вода под ризницата си. Стените, дворовете, подстъпите де Венсен бяха окичени със стрелци. Всеки прислужник в кухнята беше непрекъснато придружаван от някой сержант. Дори придворните дами биваха претърсвани, преди да влязат в кралските покои. Никога човешки живот не е бил така отблизо охраняван, както животът, който дремеше в утробата на френската кралица.

Бувил споделяше функциите си със стария дьо Жоенвил. Но наследственият сенешал на Шампания, съратникът на Луи Свети, беше

сега на деветдесет и две години и вероятно беше доайенът на френските благородници. Беше полусляп и копнееше главно да отиде както всяко лято в замъка си Васи на Марна, където живееше охолно от дотациите, отпуснати му от трима крале. Всъщност той дремеше повечето време и всички задачи се струпваха върху Бувил.

За Клеманс той възпламеняваше щастливите ѝ спомени. Посланик, дошъл най-напред да иска ръката ѝ, а после да я отведе от Неапол чак във Франция, той беше неин довереник и може би единственият ѝ истински приятел в двора.

Бувил разбра, че Клеманс не желае да напусне Венсен.

— Монсеньор — обърна се той към Валoa, — аз мога да осигуря по-добре охраната на кралицата в този плътно ограден със стени замък, отколкото в големия дворец в Сите, достъпен за кого ли не. Ако ви тревожи съседството с графиня Мао, мога да ви уведомя, тъй като ме държат в течение на всяко придвижване в околностите на замъка, че в момента товарят колите ѝ, защото заминава за Париж.

Валоа не можеше да не се дразни от нарасналия авторитет на Бувил, откакто бе назначен за попечител, както и задето неотстъпно стоеше до кралицата, облегнат на дългата си шпага.

— Месир Юг — му каза надменно той, — вие сте натоварен да бдите над утробата, а не да решавате къде ще живее кралското семейство, нито пък да защитавате сам цялото кралство.

Бувил отвърна невъзмутимо:

— Трябва ли освен това да ви обърна внимание, че кралицата не бива да се показва преди да изминат четиридесет дни от траура ѝ?

— Благодаря ви, но и аз познавам добре обичаите, Бувил. Кой ви е казал, че кралицата ще се покаже? Ще я преведем в затворена колесница... Е, какво, племенничке! — извика Валoa. — Не би ли помислил човек, че се каня да ви изпратя отвъд моретата и че Венсен е на хиляди левги от Париж!

— Опитайте се да ме разберете, чичо — отвърна уморено Клеманс. — Имението Венсен е последният подарък, който съм получила от Луи. Подари ми го няколко часа преди да умре тук... Струва ми се, че още не си е отишъл напълно. Разберете ме... Тук именно имахме...

Само че монсеньор дьо Валoa не разбираше нито сърдечните копнежи, нито скръбните спомени.

— Вашият съпруг, за когото се молим, скъпа племенничке, принадлежи вече на миналото на кралството. Но вие, вие носите в себе си бъдещето. Излагайки собствения си живот, вие излагате живота на детето си. Луи, който ви вижда от небето, няма да ви прости.

Този път той улучи точно и без да каже нещо, Клеманс се смали леко в креслото си.

Но Бувил заяви, че не може да се вземе никакво решение без съгласието на месир дьо Жоенвил и изпрати бързо да го повикат. Почакаха няколко минути. После вратата се отвори, но се наложи да почакаат още малко.

Най-сетне, облечен в дълга копринена дреха, каквито се носеха по време на кръстоносния поход, с треперещи крайници, с кожа на петна, подобна на дървесна кора, сълзящи очи и избледнели зеници, се появи съратникът на Луи Свети, влачейки нозе, подкрепян от щитоносец, почти така беловлас като него. Настаниха го да седне с дължимото внимание и Валоа започна да му обяснява намеренията си относно кралицата. Старецът слушаше, поклащайки сериозно глава, явно доволен, че все още играе някаква роля. Когато Валоа завърши, сенешалът потъна в размисъл, който никой не посмя да наруши. Очакваха решаващите думи, които щяха да се отронят от устата му. А Жоенвил внезапно попита:

— Но между впрочем, къде е кралят?

На лицето на Валоа се изписа отчаяно изражение. Толкова усилия, изразходвани напразно, когато разполага с толкова малко време! Дали сенешалът разбира все още какво му се казва?

— Хубава работа! Кралят е мъртъв, месир, и тази сутрин го погребяхме. Знаете отлично, че сте назначен за попечител...

Сенешалът надипли чело и явно напрегна мисълта си. Все повече губеше спомен за непосредствено близките събития. Отдавна вече страдеше от тази слабост. Така например не беше забелязал, диктувайки на осемдесет години прословутите си „Мемоари“, че повтаря почти дословно на края на втората част онова, което е разказал в първата...

— Ах!... Нашият млад господар Луи — възкликна най-сетне той, — Мъртъв... На него посветих голямата си книга. Знаете ли, че той е... четвъртият крал, който умира пред очите ми?

Той произнесе тези думи, сякаш се касаеше за подвиг.

— Впрочем, щом кралят е мъртъв, кралицата е регентка — добави той.

Монсеньор дьо Валоа стана пурпурно червен. Той бе сметнал, разчитайки на оглупяването на единия и на предаността на другия, че ще може да използва двамата попечители както си иска. Сметката му излезе погрешна. Прекалената старост и прекалената добросъвестност сякаш се съюзяваха, за да му създадат затруднения.

— Кралицата не е регентка, месир сенешал, тя е бременна! — извика той. — Вижте състоянието ѝ, нима тя може да се справя със задачите на кралството!

— Знаете, че почти не виждам — отвърна старецът.

Опряла чело на ръката си, Клеманс си мислеше само:

„Но кога ще свършат? Кога ще ме оставят на мира?“ Жоенвил се зае да обяснява при какви условия, когато умрял Луи VIII, кралица Бланш Кастилска поела регентството за всеобщо задоволство.

— Шушукаха, че госпожа Бланш не била вода ненапита, каквато я представят. Изглежда, че граф Тибо, баща ми беше много близък с нето, ѝ служел дори в леглото...

Трябваше да го оставят да се изкаже. Ако забравяше станалото предния ден, сенешалът помнеше съвсем точно клюките, които се бяха разпространявали през ранната му младост. Намерил беше аудитория и се възползваше от случая. Ръцете му, раздвижени от старческо треперене, непрестанно стържеха копринената му роба при коленете.

— И дори когато светият ни крал замина на кръстоносен поход, където и аз бях с него...

— Кралицата остана в Париж през това време, нали? — прекъсна го Шарл дьо Валоа.

— Естествено... естествено... — измънка сенешалът.

Клеманс първа се отказа от борбата.

— Е, добре! Така да бъде, чичо — каза тя. — Ще изпълня волята ви и ще се прибера в Сите.

— Ето най-сетне едно мъдро решение, което месир Жоенвил сигурно одобрява.

— Естествено... естествено...

— Ще взема необходимите мерки. Свитата ви ще бъде командувана от сина ми Филип и братовчед ни Робер д'Артоа...

— Много ви благодаря, чичо, много ви благодаря — каза Клеманс. — Но сега бих искала да ме оставите да се помоля.

Един час по-късно, в изпълнение на заповедите на граф дьо Валоа, в замъка Венсен цареше пълен безпорядък. Изваждаха колите от навесите, камшици плюсяха по задниците на едрите першеронски коне. Слуги преминаваха тичешком. Стрелците бяха оставили оръжията си, за да помагат на конярите. Откакто бе обявен траур, всички се чувствуваха задължени да говорят тихо и всеки сега намираше случай да извика.

Вътре в замъка откачаха бродираните тапицерии, разглобяваха покъщнината, пренасяха масичките за сервиране, етажерките, сандъците. Придворните служители на кралицата и почетните ѝ дами се суетяха около собствения си багаж. Разчитаха, че най-напред ще заминат двадесет коли, които сигурно трябваше да направят още два тура, за да пренесат всичко.

Клеманс Унгарска бродеше от стая в стая в дългата си бяла рокля, неотстъпно следвана от Бувил. Навсякъде прах, пот, вълнение и присъщото на всяко пренасяне впечатление за грабеж. Ковчежникът с опис в ръка надзираваше опаковането на съдовете и на ценните предмети, които бяха отрупани върху плочите на една зала: чинии за ядене, метални кани, дванадесетте високи чаши от позлатено сребро, които Луи бе поръчал за Клеманс, както и златното ковчеже за реликви, съдържащо парче от истинския кръст, толкова тежко изделие, че носачът, който трябваше да го пренесе, се задъха под него, сякаш се качваше на Голгота.

В спалнята на кралицата перачката Йодлин, първата любовница на Вироглавия наглеждаше опаковането на дрехите.

— Какъв смисъл има... какъв смисъл има да вземам всички тези рокли, щом няма да ми трябват вече! — промълви Клеманс.

А и бижутата, скътани в кутийки, се трупаха в железни ковчезета; всички тези колиета, токи, пръстени, тези редки камъни, с които Луи я бе дарил щедро по време на краткотрайния им брак, ѝ се струваха занапред съвсем излишни. Дори трите корони, целите в смарагди, рубини и перли, бяха много високи и прекалено украсени за вдовица. Обикновен златен обръч с дребни лилии, поставен направо върху воала, беше единственото украшение, на което тя щеше да има право занапред.

„Ето че станах бяла кралица като баба си, Мария Унгарска, и трябва да се държа като нея. Само че баба ми беше навършила шестдесет години и бе дала живот на тринадесет деца... А съпругът ми дори няма да види своето...”

— Госпожо — попита я Йодлин, — трябва ли да дойда с вас в двореца? Никой не ми е заповядал...

Клеманс погледна тази хубава руса жена, която, забравяйки всяка ревност, ѝ беше такава опора през последните месеци и особено по време на агонията на Луи. „Той е имал дете от нея и го е отдалечил, затворил го е в манастир...” Чувствуваше се приемница на всички прегрешения, извършени от съпруга ѝ, преди да я е познавал. Имаше на разположение целия си живот, за да плати на бога със сълзи, молитви и милостиня тежкия откуп за душата на Луи.

— Не — прошепна тя, — не, Йодлин. Не идвай с мен. Тук трябва да остане някой, който го е обичал.

После, като отстрани дори Бувил, тя се уедини в единствената тиха стая, единствената, която бе останала непокътната, стаята, в която Луи бе умрял.

Завесите бяха спуснати и вътре беше тъмно. Клеманс коленичи до леглото и долепи устни до брокатената покривка.

Внезапно чу стържене с нокът по плат. Почувствува тревога, която би могла да ѝ докаже, че все още има желание да живее. За миг застина неподвижно, сдържайки дъха си. Стърженето зад гърба ѝ продължаваше. Тя извърна предпазливо глава. Сенешал дьо Жоенвил дремеше в едно кресло с високо облегалo в очакване да тръгнат.

II. ЕДИН КАРДИНАЛ, КОЙТО НЕ ВЯРВА В АДА

Юнската нощ почна да избледнява. На изток тънка сива ивица на хоризонта предизвестяваше зората, която скоро щеше да изгрее над Лион.

Беше часът, когато от съседките села тръгват каруци, за да донесат в града зеленчуци и плодове, часът, когато кукумявките замлъкват, а врабчетата не чуруликат още. Беше също часът, когато зад тесните прозорци на един от почетните апартаменти на абатството Ене кардинал Жак Дюез мислеше за смъртта.

Кардиналът никога не бе чувствувал голяма нужда от сън. Но с възрастта тази нужда постепенно намаляваше. Три часа сън му стигаха напълно. Малко след полунощ той ставаше и се настаняваше пред писалището си. Човек с бърз ум и удивителни познания, запознат с всички науки, той бе съчинил трактати по теология, право, медицина и алхимия, които се ценяха сред духовниците и учените на неговото време.

В онази епоха, когато добиването на злато беше голямата надежда на бедняка и на владетеля, разчитаха много на теорията на Дюез за еликсирите, които могат да преобразуват металите.

Така например в труда му, озаглавен *„Еликсирът на философите“*, можеха да се прочетат следните дефиниции, които будеха размисъл:

„От три неща може да се направи еликсир; седемте метала, седемте сублимата и другите неща... Седемте метала са слънце, луна, мед, калай, олово, желязо и живак; седемте сублимата са живак, сяра, амонячна сол, жълт арсенов сулфид, цинков окис, магнезий, марказит; а другите неща са живак, човешка кръв, кръв от косми и от урина, като урината е от човек...“

Или някои прости рецепти като например рецептата за „прочистване“ на детска урина: „Вземи я и я сипи в шише. Остави я да се утаи три-четири дни. После лекичко я прелей. Остави я още да се утаява, докато нищо не остане на дъното. Свари я добре и махай пияната, докато остане една трета от нея. Носле я прецеди през плъст и

я съхранявай в добре затъкнато с кълчища шише, за да не се развали от въздуха.“

На седемдесет и две години кардиналът все още откриваше светски или духовни проблеми, по които не се беше изказал и допълваше творчеството си, докато себеподобните му спяха. Изразходваше сам толкова свещи, колкото цяло братство монаси.

През дългите нощи той се занимаваше също с огромната кореспонденция, която поддържаше с множество прелати, абати, юристи, учени, канцлери и владетели из цяла Европа. Секретарят и писарите му всяка сутрин заварваха готов материал за целия ден.

Той се навеждаше също често над хороскопите на съперниците си за папската тиара, сравняваше ги със собствения си хороскоп и се допитваше до планетите, за да разбере кой ще стане папа. Според изчисленията му собствените му най-големи изгледи за успех бяха между началото на август и началото на септември същата година. Ала ето че беше вече 10 юни, а нищо не се очертаваше...

После настъпваше мъчителният момент, преди да се зазори. Сякаш обсебен от предчувствието, че именно в този час някой ден ще напусне света, кардиналът изпитваше тогава смътна тревога, неясно неразположение, както телесно, така и духовно. Прибавяше се и умората; той правеше равносметка на извършеното. Спомените му възкресяваха неговата необикновена участ... Роден в буржоазно семейство в Каор и избрал духовното поприще, когато на четиридесет и четири години стана протопрезвитер, той си въобразяваше, че е на върха на кариерата, до която можеше разумно да се домогва. А щастieto едва бе почнало да му се усмихва. Яви се случай да замине за Неапол заедно със своя чичо, който отиваше там по търговия. Пътуването, смяната на страната, откриването на Италия му въздействуваха необикновено. Няколко дни след пристигането си там установи връзка с наставника на кралските деца, стана негов ученик и се впусна в абстрактните науки с увлечение, бързина на ума и гъвкавост на паметта, за които биха му завидели най-надарени младежи. Не знаеше какво е глад, както нямаше нужда и от сън. Станал скоро доктор по църковно право, после доктор по гражданско право, името му започна да става известно. Неаполският двор се допитваше до мнението на отца от Каор.

След жаждата за знания го обзе жаждата за власт. Съветник на крал Карло II Куция, дядо на кралица Клеманс, после секретар на тайните съвети и снабден с множество църковни бенефиции, десет години след пристигането си той бе назначен епископ на Фрежюс, а малко по-късно встъпи на длъжността канцлер на Неаполското кралство, или с други думи пръв министър на държава, която включваше Южна Италия и цялото графство Прованс.

Такова баснословно издигане, независимо от дворцовите интриги, не бе постигнато само благодарение на таланта му на юрист и теолог. Една негова черта, позната на много малко хора, защото бе свързана едновременно с църковна и държавна тайна, показваше хитрината и самонадеяността, на която Дюез бе способен. Няколко месеца след смъртта на Карло II той бе изпратен със специално поръчение в папския двор, точно когато бе вакантно мястото за епископ в Авиньон, по онова време с най-голямо значение за целия християнски свят, тъй като там се намираше резиденцията на Светия престол. Все още канцлер, следователно пазител на печатите, гой изготвил най-невъзмутимо едно писмо, с което новият крал на Неапол, Роберто, уж искал за него, Жак Дюез, епископското кресло в Авиньон. Това станало през 1310 година. Климент V, който държал да си осигури подкрепата на Неапол, защото точно тогава имал неприятности с Франция, удовлетворил веднага искането. Малко по-късно, когато Климент приел на аудиенция Роберто, измамата била разкрита. Всеки от двамата бил неприятно изненадан от държанието на другия — папата, загдето не получил по-гореща благодарност за оказаното благоволение, кралят, загдето не бил уведомен за това назначение, което го лишавало от канцлер. Вместо да предизвикат излишен скандал, и двамата решили да се отнесат снизходително към провинения. Така било по-изгодно за всички. Сега Дюез беше кардинал в курията и съчиненията му се изучаваха във всички университети.

Но колкото и удивителна да е нечия съдба, тя изглежда такава само на ония, които я гледат от страни. Изживените дни — запълнени или празни, бурни или безметежни — вече са отлетели, а пепелта на миналото тежи еднакво във всички шепи.

Какъв смисъл имаше да влага толкова плам, амбиция, енергия, щом всичко трябваше неизбежно да премине в отвъдното, което си

остава неразгадаема тайна и за най-издигнатите умове, и за най-недостъпните човешки науки? Защо този стремеж да стане папа? Не би ли било по-разумно да се уедини в някоя обител, да се откъсне от всичко? Да се отърси и от гордостта на познанието, и от тщеславието на властта, да подири най-скромно смирение във вярата... да се подготви за смъртта... У кардинал Дюез дори подобна размисъл се превръщаше в абстрактна мисловна дейност и страхът му от смъртта вземаше формата на теологична дискусия.

„Докторите теолози ни уверяват — мислеше си тази сутрин той, — че душите на праведните веднага след смъртта се наслаждават на блаженото съзерцаване на бога, като това е тяхната награда. Да приемем, да приемем... Само че Свещеното писание ни казва, че при свършека на света, когато възкръсналите тела се съединят отново с душите си, всички ще бъдем изправени пред Страшния съд. Тук има голямо противоречие. Как бог, пълновластен суверен, всезнаещ и свършен, би разглеждал два пъти един и същ случай пред собствения си съд и как би могъл да се произнесе повторно за собствената си присъда? Бог не може да греши. А да си представим двояка присъда от негова страна, следователно грешка, е светотатство и даже ерес... Впрочем не подобава ли душата да се радва на своя господ едва когато, съединена с тялото си, ще бъде свършена?... Тогава... тогава докторите грешат. Не би могло да има нито блаженство, нито блажено съзерцание преди свършека на света и бог ще позволи да го съзерцават едва след Страшния съд. Но къде се намират дотогава душите на умрелите? Дали няма да чакаме *sub altare dei*, под онзи божии олтар, за който споменава свети Йоан в своя Апокалипсис?...“

Конски тропот, необичаен шум за този час, отекна край стените на абатството по облите камъчета, с които бяха павирани най-хубавите улици в Лион. Кардиналът се вслуша за миг, после се върна към доводите си, продиктувани направо от юридическата му подготовка. Последниците им щяха да изненадат него самия.

„...Защото щом раят е празен, това странно променя положението на ония, които обявяваме за светци или праведници... Но това, което важи за душите на праведните, важи непременно и за душите на грешните. Бог не би могъл да накаже злите, преди да е възнаградил добрите. Работникът получава надницата си в края на

деня. При свършека на света ще бъдат окончателно отделени добрите хора от лошите. Това ще рече, че засега адът не съществува...”

Това заключение беше по-скоро успокоително за човек, който мисли за смъртта. То отдалечаваше срока на върховния съд, без да изключва перспективата за вечен живот и много добре се съгласуваше с присъщото на повечето хора убеждение, че смъртта е пропадане в безбрежно тъмно безмълвие, безконечна несъзнателност... очакване *sub altare dei*...

Естествено подобна доктрина, изповядвана гласно, не би могла да не предизвика бурни реакции както сред докторите теолози, така и сред вярващия народ. И един кандидат за светия престол би избрал много зле момента да проповядва, че раят е празен, а адът не съществува.

„Да изчакаме да мине конклавът“ — казваше си кардиналът.

Монахът-вратар прекъсна мислите му, като потропа на вратата му и му извести, че е дошъл куриер от Париж.

— Кой го праща? — попита кардиналът.

Гласът на Дюез беше задавен, приглушен, напълно лишен от тембър, макар и доста отчетлив.

— Граф дьо Бувил — отвърна вратарят. — Трябва да е карал много бързо, защото изглежда страшно уморен. Докато отида да му отворя, беше почти заспал, облегнал чело до вратата.

— Доведи го веднага.

И кардиналът, който няколко минути преди това размишляваше върху суетата на амбициите в този свят, си помисли тутакси: „Дали не е във връзка с избора? Дали френският двор ще подкрепи открито кандидатурата ми? Или ще се пазарят с мен?...”

Чувствуваше се много възбуден, изпълнен с любопитство и надежди и се заразхожда из стаята с малки бързи крачки. Дюез беше на ръст колкото петнадесетгодишно момче, с миша муцуна под гъсти бели вежди и с крехки кости.

Небето розовееше зад стъклата на прозорците. Не можеше още да се угасят свещите, но виделината навън разтваряше вече сенките. Лошият час бе отминал...

Вестоносецът влезе. Кардиналът от пръв поглед разбра, че не е професионален куриер. Най-напред всеки истински пратеник тутакси би коленичил и би подал кутията с писмото, вместо да остане прав и да

каже, скланяйки глава: „Монсенъор...“ Освен това, когато изпращаше пощата си, френският двор избираше юначаги с яко телосложение, опитни в сраженията, подобно на едрия Робен-ки-съо-Мариа, използван специално като куриер между Париж и Авиньон, а не такъв младок с вирнат нос, който явно с мъка държеше отворени очите си и се олюляваше от умора върху обутите си в ботуши нозе.

„Мирише на дегизировка — си каза Дюез. — Пък и съм виждал вече някъде това лице...“

Той строши печатите на писмото с късата си малка ръка и скоро се разочарова. Не ставаше въпрос за избора, молеха го да окаже закрила на самия пратеник. При все това Дюез бе склонен да изтълкува благоприятно тази молба: винаги когато Париж искаше някаква услуга от духовните власти, обръщаха се все към него.

— И така, вие се казвате Гучо Балиони? — попита той, като прочете писмото.

— Да, монсенъор.

— Граф дьо Бувил ви препоръчва пред мен, за да ви взема под своя закрила и да ви спася от преследванията на враговете ви.

— Ако благоволите да ми окажете тази милост, монсенъор.

— Изглежда вие сте имали някакво неприятно приключение, което ви е принудило да избягате под тази ливрея — продължи кардиналт с бързия си беззвучен глас. — Разкажете ми. Бувил ми казва, че вие сте били в свитата му, когато отведе кралица Клеманс във Франция. Наистина сега си спомням. Зърнах ви край него... Та значи вие сте племенник на месер Толомей, капитана на ломбардците в Париж. Много добре, много добре. Разкажете ми вашия случай.

Той беше седнал и си играеше машинално с големия въртящ се пюпитър, върху който бяха поставени книгите, които използваше при заниманията си. Напрежението му бе спаднало, той се чувствуваше спокоен и готов да поразвлече мисълта си с дребните хорски проблеми.

Гучо Балиони бе изминал за четири дни сто и двадесет левги. Не усещаше вече крайниците си. Гъста мъгла изпълваше съзнанието му и той би дал какво ли не, за да се изтегне, макар направо на земята и да спи... да спи...

Успя да се овладее. Сигурността му, любовта му, бъдещето, всичко изискваше да преодолее поне още за миг умората си.

— Ето, монсеньор. Ожених се за девойка с благороден произход — отвърна той.

Стори му се, че тези думи излизат от устата на друг. Той би желал да започне съвсем различно. Би желал да обясни на кардинала, че безпримерно нещастие го бе сполетяло, че той е най-смазаният, най-изтерзаният човек във вселената, че заплашват живота му, че е бил принуден да се отдалечи може би завинаги от жената, без която не може да диша, че тази жена ще бъде затворена, че събитията бяха връхлетели върху тях от една седмица така бурно, така внезапно, че времето сякаш бе изгубило обичайните си измерения и самият той, Гучо, се чувства подобен на камък, влачен от буен поток... А цялата му драма, когато се опита да я разкаже, се сведе до това късо изречение: „Монсеньор, аз се ожених за девойка от благороден произход.“

— А, така ли... Как се казва тя?

— Мари дьо Кресе.

— Кресе... Не я познавам.

— Само че трябваше да се ожения тайно за нея, монсеньор. Семейството ѝ беше против.

— Защото сте ломбардец? Естествено. Още са малко изостанали във Франция. В Италия, разбира се... И така, вие искате да получите анулиране на брака? Е... щом женитбата ви е била тайна...

— О не, монсеньор, аз я обичам, тя ме обича — възкликна Гучо. — Но близките ѝ откриха, че е бременна и братята ѝ ме погнаха, за да ме убият.

— Могат да го направят. Обичайното право е на тяхна страна. Поставили сте се в положение на похитител... Кой ви венча?

— Монахът Виченцо, от августинците.

— Фра Виченцо... не го познавам.

— Най-лошото, монсеньор, е, че този монах умря. Така че аз не мога дори да докажа, че наистина сме женени... Но не си мислете, че съм подлец, монсеньор. Готов бях да се бия. Но вуйчо ми се обърна към месир дьо Бувил...

— Който ви посъветва мъдро да офейкате.

— Но Мари ще бъде затворена в манастир! Мислите ли, монсеньор, че ще можете да я измъкнете оттам? Мислите ли, че ще я видя отново?

— А! Едно по едно, драги синко — отвърна кардиналт, като продължаваше да върти пюпитъра. — В манастир ли? Че какво, къде би могла да бъде по-добре засега?... Надявайте се на безкрайната благодат на бога, от която всички толкова се нуждаем...

Гучо наведе глава изтощен. Черните му коси бяха съвсем прашни.

— В добри ли търговски отношения е вуйчо ви с Барди? — продължи кардиналт.

— Разбира се, монсеньор, разбира се... Барди са вашите банкери, струва ми се.

— Да, те са моите банкери. Но напоследък ми се виждат... не така общителни както по-рано. Те са такова крупно сдружение! Къде ли нямат кантори. И за най-малкото искане все се допитват до Флоренция. Бавни са като църковен съд... Вуйчо ви има ли много прелати сред клиентите си?

Мисълта на Гучо беше много далеч от банковите въпроси. Мъглата се сгъстяваше зад челото му, клепачите му пареха.

— Не, ние имаме главно барони. Граф дьо Валоа, граф д'Артоа... Бихме били много почетени, монсеньор — промълви той с несъзнателна любезност.

— Ще поговорим по-късно. Засега вие сте в безопасност в този манастир. Ще минете за човек на моя служба. Може да ви дадат някое расо... Ще видим това с моя шамбелан. Можете да свалите тази ливрея и да поспите спокойно — явно имате голяма нужда.

Гучо се поклони, измърмори няколко думи за благодарност и се запъти към вратата. После се спря и каза:

— Не мога още да сваля ливреята, монсеньор. Трябва да предам още едно послание.

— На кого? — попита Дюез, тутакси изпълнен с подозрение.

— На граф дьо Поатие.

— Поверете ми писмото. Ще го пратя веднага по някой монах.

— Само че, монсеньор, месир дьо Бувил ми поръча...

— Знаете ли дали това послание е във връзка с конклава?

— Ни най-малко, монсеньор. То се отнася до смъртта на краля.

Кардиналт подскочи от стола си.

— Крал Луи е умрял? Но защо не го казахте по-рано?

— Нима това не се знае тук? Мислех, че сте уведомен, монсеньор.

Всъщност той не мислеше нищо. Собствените му беди, умората го бяха накарали да забрави това толкова важно събитие. Тъй като бе препускал все напред още от Париж, като бе сменял конете в манастирите, посочени като спирки, като бе ял набързо, без да разговаря с когото и да било, той бе изпреварил, без да знае, официалните вестоносци.

— От какво е умрял?

— Именно това иска да съобщи граф дьо Бувил на граф дьо Поатие.

— Престъпление ли? — пошепна Дюез.

— Според граф дьо Бувил, кралят е бил навярно отровен.

Кардиналът размисли за миг.

— Това може да промени много неща — промълви той. — Определен ли е регент?

— Не зная, монсеньор. Когато тръгвах, много се говореше за граф дьо Валоа...

— Много добре, синко, идете да си отдъхнете.

— Но, монсеньор... ами граф дьо Поатие?

Тънките устни на прелата очертах бегла усмивка, която можеше да мине за благосклонна.

— Не би било разумно да се показвате из града, пък и отгоре на всичко едва се държите от умора. Дайте ми писмото. За да ви спестя всеки укор, ще го предам лично аз.

Няколко минути по-късно, придружен от един прислужник и от един секретар, кардиналът от курията излезе от абатството Ене, разположено между Сона и Рона и тръгна из тъмните улички, често стеснени от купищата смет. Слабичък, хилав, той вървеше, подскачайки леко, и почти тичаше въпреки седемдесет и двете си години. Полите на пурпурната му одежда сякаш танцуваха между стените.

Камбаните на двадесетте църкви и четиридесет и двата манастира биеха за утринна. Разстоянията бяха кратки в този град със скупчени къщи, наброяващ двадесетина хиляди жители, половината от които се занимаваха с търговия за култа, а другата половина бяха

отдадени на култа към търговията. Кардиналът скоро пристигна в жилището на консула Варе, у когото бе отседнал граф дьо Поатие.

III. ВРАТИТЕ НА ЛИОН

Граф дьо Поатие привършваше сутрешния си тоалет, когато неговият шамбелан му извести за посещението на кардинала.

Много висок, много слаб, с щръкнал нос, нападали на къси кичури над челото коси, навити на руло отстриани, със свежа кожа, каквато човек има на двадесет и пет години, младият принц стана да посрещне монсеньор Дюез и целуна почтително пръстена му.

Трудно би могло да се срещне по-голям контраст, по-забавно различие, както между тези двама души, единият от които извикваше представа за стар пор, излязъл от дупката си, а другият за чапла, крачеща надменно през блатата.

— Въпреки ранния час, монсеньор, пожелах неотложно да присъединя молитвите си за сполетялата ви загуба.

— Загуба? — сепна се леко Филип дьо Поатие. Помисли си най-напред за жена си Жана, която бе оставил в Париж, бременна в осмия месец.

— Виждам, че съм постъпил добре, като дойдох да ви предупредя — поде Дюез. — Кралят, брат ви, е умрял преди пет дни. Държането на Филип не издаде нищо. Само дишането му стана малко по-дълбоко. Нищо не се четеше и по лицето му — нито изненада, нито възмущение, нито дори нетърпение да узнае повече подробности.

— Благодаря ви за усърдието, монсеньор — отвърна той. — Но как сте получили подобно известие... преди мен?

— Чрез месир дьо Бувил, чийто пратеник е препускал с пълна скорост, за да ви предам тайно това писмо.

Граф дьо Поатие разпечата плика и прочете писмото, като го доближи до носа си, защото беше късоглед. И сега не издаде с нищо чувствата си. Само сгъна писмото, след като го прочете, и го пхна под дрехата си. После остана известно време безмълвен.

Кардиналът също мълчеше, привидно от уважение към скръбта на принца, макар той да не изглеждаше особено натъжен.

— Бог го избавя от мъките на ада — каза най-сетне граф дьо Поатие, сякаш в отговор на набожната поза на прелата.

— О!... Ада... — прошепна Дюез. — Няма що. Да се помолим на бога. Мисля си и за горката кралица Клеманс, която израсна пред очите ми, когато бях при неаполския крал. Толкова нежна, толкова безупречна принцеса!...

— Да, много е жалко за снаха ми — съгласи се Поатие.

В същото време той мислеше: „Луи не е изказал никакво желание относно регентството. Според това, което ми пише Бувил, чичо ни Валоа вече предявява въображаемите си права.“

— Какво ще правите, монсеньор? Веднага ли ще заминете за Париж? — попита кардиналът.

— Не зная. Не зная още. Ще почакам да бъда осведомен по-обстойно. Ще бъда на разположение на кралството.

Бувил не скриваше в писмото си, че е желателно да се върне. И като по-възрастен от двамата братя на покойния крал, и като пер, мястото му явно беше в Париж, когато ще се разисква регентството. Друг вече би дал заповед да оседлаят конете.

Но Филип дьо Поатие изпитваше неохота и едва ли не отвращение при мисълта да напусне Лион, без да е завършил започнатото.

Най-напред той искаше да сключи годишния договор между третата си дъщеря, почти петгодишна, и „престолонаследничето“ на графство Виеноа, малкия Гиг, който беше на шест години. Той бе уговорил съвсем наскоро този брак в самата Виеноа с престолонаследника Жан II дьо ла Тур дю Пен и престолонаследничката Беатрис, сестра на кралица Клеманс. Изгоден съюз, който ще изравни влиянието на френската и на Анжуйско-сицилийската династия. Тържествената размяна на подписи щеше да стане няколко дни по-късно.

— И особено предстоящият избор на папа. Няколко седмици вече Филип дьо Поатие обикаляше Прованс, Виеноа и Лион, за да срещне един след друг двадесет и четирите разпръснали се кардинали, уверяваше ги, че инцидентът в Карпантра няма да се повтори, че над тях няма да бъде упражнено никакво насилие, даваше на мнозина от тях да подразберат, че могат да имат известни шансове, пледираше за престижа на вярата, за достойнството на Църквата и интереса на държавите^[1].

Най-сетне след много увещания, обещания, а понякога и пари, бе успял да ги събере в Лион, град, който отдавна бе подвластен на Църквата, а съвсем наскоро — през последните години от царуването на Филип Хубави — и непосредствено на френския крал.

Граф дьо Поатие смяташе, че е на път да постигне целта. Но напуснеше ли Лион, нямаше ли всички трудности да възникнат отново, личните вражди пак да се разпалят, влиянието на римските прелати или на неаполския крал да измести френското влияние и различните партии да започнат пак да се обвиняват взаимно в измяна и ерес? И нямаше ли след толкова разногласия папската власт отново да се настани в Рим? „Нещо, което баща ми толкова искаше да избегне... — казваше си Филип дьо Поатие. — Нима делото му, така силно подкопано вече от Луи и от вуйчо ни Валоа, ще бъде изцяло разрушено?“

В продължение на няколко мига кардинал Дюез имаше чувството, че младият мъж е забравил присъствието му. Поатие внезапно го попита:

— Дали гасконската партия смята да подкрепи кандидатурата на кардинал Пелагрю? И мислите ли, че вашите благочестиви колеги са склонни най-сетне да заседават?... Седнете тук, монсеньор, и ми кажете откровено какво мислите. Какво е положението?

През тридесетината години, откакто участвуваше в работите на кралствата, кардиналът бе установил близък контакт с много владетели и държавници. Но почти не бе срещал човек, който да се владее по-добре. Ето един двадесет и пет годишен принц, на когото току-що бе съобщил, че брат му е умрял, че тронът е вакантен, а той предпочита да оправя обърканите сметки около един конклав. Достоен сюжет за размисъл.

Седнали един до друг край един прозорец, върху покрит с дамаска сандък, като краката на кардинала една докосваха пода, а граф дьо Поатие бе изпънал напред своите, поклащайки ги бавно във въздуха, двамата мъже разговаряха надълго.

Всъщност, според думите на Дюез, от две години насам, след смъртта на Климент V, се натъкваша все на същите трудности, които Дюез бе изложил на Бувил неотдавна в една нива близо до Авиньон.

Партията на десетте гасконски кардинали, наричана още френска партия, си оставаше най-многочислена, но не беше достатъчна да

осигури необходимото мнозинство от две трети от светия колегиум или с други думи шестнадесет гласа! Гасконците се считаха пазители на политиката на покойния папа, който ги бе направил кардинали всичките, държаха твърдо светият престол да си остане в Авиньон и бяха забележително единни в сравнение с другите две партии. Но и между тях съществуваха глухи съперничества: ведно с амбициите на Арно дьо Пелагрю растяха и амбициите на Арно дьо Фужер и Арно Нувел. Привидно се подкрепяха, а се боричкаха подмолно.

— Войната между тримата Арно — завърши Дюез с тихия си глас. — Нека видим сега партията на италианците.

Те бяха само осем, но разделени на три групички. Плесницата на Анани завинаги опълчваше страшния кардинал Каетани, племенник на Бонифаций VIII, срещу двамата Колона. Другите италианци се люшкаха между тези противници. Стефанески, понеже бе враждебен на политиката на Филип Хубави, държеше за Каетани: между другото беше негов роднина. Наполеон Орсини лавираше. И осмината бяха единодушни само в едно: връщането на папата във Вечния град. Но затова пък по този пункт бяха непреклонни.

— Добре ви е известно, монсеньор, че за малко не бяхме застрашени от схизма. Тази опасност още не е избягната... Италианците отказваха да заседават във Франция и наскоро съобщиха, че ако бъде избран за папа гасконец, нямало да го признаят и щели да назначат свой папа в Рим.

— Няма да има схизма — заяви невъзмутимо граф дьо Поатие.

— Благодарение на вас, монсеньор, благодарение на вас! С удоволствие признавам това и го казвам навсякъде. След като отидохте от град на град с мирни предложения, ако не сте намерили още пастира, сте събрали вече стадото.

— Скъпи овчици, монсеньор! Знаете ли, че тръгнах от Париж с шестнадесет хиляди ливри, а миналата седмица се наложи да ми изпратят още толкова? Язон в сравнение с мен е бил бедняк. Не бих желал всичките тези златни руна да ми се изплъзнат между пръстите — каза граф дьо Поатие, като леко присви клепачи.

Дюез, който по околел път чувствително се бе възползвал от щедростта му, не откликна направо на намека му, но отговори:

— Струва ми се, че Наполеон Орсини и Алберти де Прато, а може би и Гийом дьо Лонжи, който беше преди мен канцлер на

неаполския крал, лесно щяха да се откъснат... Избягването на схизмата заслужаваше тази скъпа цена.

Поатие си помисли: „Използвал е парите, които му дадохме, за да си спечели три гласа сред италианците. Ловък ход.“

Колкото до Каетани, който продължаваше да се преструва на неотстъпчив, позициите му бяха доста разклатени, след като бяха открити тъмните му занимания и опита му да направи магия на френския крал и на самия граф дьо Поатие. Бившият тамплиер Еврар, полубезумец, с когото Каетани си бе послужил за пъклените си замисли, доста много се бе разбъбрил, преди да се предаде доброволно на кралските хора...

— Държа тази история в резерв — заяви граф дьо Поатие. — Ако се наложи, мирисът на кладата ще направи по-гъвкав монсеньор Каетани.

Мисълта, че някой друг кардинал ще се пече на огъня, извика много бегла усмивка върху тънките устни на стария прелат.

— За нещастие — поде Поатие, — този Еврар се е обесил в затвора, където го хвърлих, преди да го подложат на истински разпит.

— Обесил ли се е? Изненадвате ме, монсеньор. Мои служители, които го познават добре, ме увериха, че са го срещнали преди по-малко от две седмици някъде около Валанс. Трябва да е възкръснал...

— Или пък са обесили някой друг на пречките в килията му.

— Орденът Тампл е още могъщ — промълви кардиналтът.

— Уви! — отвърна граф дьо Поатие, който мислено реши да прати някой свой човек да поразузнае в околностите на Валанс.

— Изглежда — поде Дюез, — че Франческо Каетани съвсем се е отклонил от божии дела, за да се занимава само с дяволски. Дали той не е посегнал на живота на краля с отрова, след като не е успял с магия?

Граф до Поатие разпери ръце в знак на неведение.

— Всеки път, когато някой крал умре, се пръска слух, че е бил отровен. Така са казали за дядо ми, Луи VIII, така казаха и за баща ми, когото бог прибра при себе си... Брат ми Луи беше с доста крехко здраве. Но тъй или иначе заслужава да се помисли по този въпрос...

— Остава най-сетне третата партия — продължи Дюез, която наричат провансалска, защото най-неспокойният от нас, кардинал дьо Мандагу е родом от Прованс...

Тази партия наброяваше шестима кардинали с различен произход. В нея, редом с двамата Беранже Фредол, които бяха от Южна Франция, влизаха нормандци и кардиналът на Керсиноа — самият Дюез.

Раздаденото от Филип дьо Поатие злато ги бе направило доста податливи на доводите на френската политика.

— Ние сме най-маловажни и най-слаби, но сме необходимата добавка за всяко мнозинство. И тъй като гасконци и италианци не биха приели папа, изхождащ съответно от противната партия, сам виждате, монсеньор, че...

— Че ще трябва да изберем папа измежду вас. Не мислите ли и вие така?

— Убеден съм, твърдо съм убеден. Казах го още при смъртта на Климент. Не ме послушаха. Сметнаха навярно, че агитирам за себе си, защото наистина произнесоха моето име, без да съм го желал. Но френският двор никога не е имал особено доверие в мен.

— Защото, монсеньор, вие бяхте прекалено открито подкрепян от неаполския двор.

— А ако не бях подкрепян от никого, кой би ми обърнал внимание, монсеньор? Повярвайте ми, нямам друга амбиция, освен да въдворя малко ред в работите на християнския свят, които са в много лошо състояние. Тежка ще бъде задачата на бъдещия наследник на свети Петър.

Граф дьо Поатие склочи ръце пред лицето си и се замисли няколко секунди.

— Мислите ли, монсеньор — попита той, — че срещу удовлетворението да не бъде избран за папа гасконец, италианците ще се съгласят светият престол да остане в Авиньон, и че срещу уверението, че той ще остане в Авиньон, гасконците биха се отказали от своя кандидат и биха се присъединили към вашата партия?

Това означаваше недвусмислено: „Ако вие, монсеньор Дюез, бъдете избран с моя подкрепа, поемате ли изричното задължение да запазите сегашната резиденция на папската власт?“

Дюез го разбра отлично.

— Това ще бъде най-мъдрото решение, монсеньор.

— Ще имам пред вид ценното ви мнение. — И Филип дьо Поатие стана, за да сложи край на разговора.

Той изпрати кардинала.

Мигът, когато двама души, които привидно всичко разделя — възрастта, външният вид, житейският опит, функциите им — разберат, че са с еднаква закалка и отгатнат, че между тях може да се породят сътрудничество и приятелство, този миг зависи повече от тайнствените ходове на съдбата, отколкото от разменените думи.

Когато Филип се навеждаше да целуне пръстена на кардинала, старецът, прошепна:

— Вие бихте били съвършен регент, монсеньор.

Филип се изправи. „Нима е знаел, че през цялото време мисля само за това?“ — мина му през ум. И той отвърна:

— А не бихте ли били самият вие, монсеньор, превъзходен папа?

Те неволно се усмихнаха сдържано: старецът едва ли не с бащинска обич, а младият мъж с дружелюбно уважение.

— Ще ви бъда признателен, ако запазите в тайна важната вест, която ми донесохте, докато не бъде официално потвърдена.

— Така и ще постъпя, монсеньор, във ваша угода.

Останал сам, граф дьо Поатие размисли само няколко секунди. Той извика шамбелана си.

— Адам Ерон, никой ли пратеник не е пристигнал от Париж? — попита го той.

— Не, монсеньор.

— В такъв случай заповядайте да затворят всички врати на Лион.

[1] Повечето автори смятат, че в конклава през 1314–1316 г. са участвували двадесет и трима кардинали. Ние смятаме, че са били двадесет и четирима.

„Римската“ партия е включвала шестима италианци: Джакобо Колана, Пиетро Колона, Наполеон Орсини, Никола Алберти де Прато, Франческо Каетани, Джакобо Стефанески-Каетани; един неаполитанец Гийом дьо Лонжи и един испанец, Лука де Флеско (наричан понякога Фиески), кръвен роднина на краля на Арагон. Тези кардинали били въздигнати в кардиналски сан преди папа Климент V, преди преместването на седалището на светия престол в Авиньон. Останалите кардинали били ръкоположени от папа Климент V. „Провансалската“ партия включвала: Гийом дьо Мандагу, Беранже

Фредол Стария, Беранже Фредол Младия, Жак Дюез и нормандците Никола дьо Фреовил и Мишел дю Век.

И най-сетне гасконците, десет на брой, били Арно дьо Пелагрю, Арно дьо Фужер, Арно Нувел, Арно д'Ош, Ремон-Гийом дьо Фарж, Бернар дьо Гарв, Гийом-Пиер Годен, Ремон дьо Гот, Витал дьо Фур и Гийом Тест. [↑](#)

IV. ДА ПРЕСУШИМ СЪЛЗИТЕ СИ

В онази сутрин жителите на Лион бяха лишени от зеленчуци. Колите на градинарите бяха задържани извън града и домакините протестираха пред празните сергии. Мостът, който прекосяваше Сона, беше преграден от войската. Както не можеше да се влезе в Лион, така и не можеше да се излезе от него. Италиански търговци, пътници, странствуващи монаси се трупаха ведно със зяпльовци и безделници около вратите и искаха обяснения. Стражата отговаряше неизменно: „Заповед на граф дьо Поатие!“ с надменния и важен вид, който си придават органите на властта, когато трябва да дадат обяснение за мярка, чиято причина е неизвестна и на самите тях.

— Но имам болна дъщеря във Фурвиер!...

— Складът ми в Сен-Жюст изгорял вчера вечерта!...

— Байито на Вилфранш ще ми наложи заповед, ако не му платя днес данъка си! — викаха хората.

— Заповед на граф дьо Поатие!

А когато навалицата ставаше много голяма, кралските сержанти заплашваха с тоягите си. В града се носеха странни слухове.

Едни уверяваха, че щяло да има война. Но с кого? Никой не можеше да каже. Други твърдяха, че през нощта избухнало кърваво състълкновение близо до манастира на августинците между войниците на краля и хората на италианските кардинали. Чули тропот на коне. Уточняваха даже броя на убитите. Но при августинците всичко беше спокойно.

Архиепископ Пиер Савойски беше много неспокоен. Той се питаше дали не се готви преврат, за да го принудят вероятно да се откаже в полза на архиепископа на Санс от сана си примат на галите, единствената привилегия, която бе успял да запази, след като Лион бе станал подвластен на френската корона през 1312 година^[1]. Беше изпратил един от канониците си за новини, ала той се бе натъкнал у граф дьо Поатие на един много любезен, но ням щитоносец. И архиепископът очакваше да получи ултиматум.

Сред кардиналите, настанени в различни религиозни институции, тревогата не беше по-малка и граничеше едва ли не с паника. Не бяха забравили случилото се в Карпантра. Но как биха избягали този път? Емисари прибъгваха от августинците до кордилиерите и от якобинците до картезианците. Кардинал Каетани бе изпратил спешно своя доверен човек, абат Пиер, при Наполеон Орсини, при Алберти де Прато, при Флиско, единствения испанец, за да каже на прелатите:

— Виждате ли? Оставихте се граф дьо Поатие да ви подведе! Той ни се закле, че няма да ни притеснява и че дори няма да има нужда да бъдем в затворено помещение, за да гласуваме, че щели сме да бъдем свършено свободни. А сега ни затваря в Лион.

Самият Дюез бе посетен от двама свои провансалски колеги — кардинал дьо Мавдагу и по-възрастния Беранже Фредол. Но Дюез се престори, че е бил погълнат от научните си занимания и не е в течение на нищо. В същото време, в една килия близо до покоите му, Гучо Балиони спеше като пън и през ум не му минаваше дори, че е породил подобно вълнение.

Цял час вече консулт Варе и трима негови колеги, дошли да поискат обяснение от името на „синдикала“ в града, чакаха в преддверието на покоите на граф дьо Поатие.

Самият той заседаваше при затворени врати с членовете на антуража си и висшите кралски служители, които участваха в мисията му.

Най-сетне завесите се разтвориха и се появи граф дьо Поатие, последван от съветниците си. Всички със сериозни изражения.

— А! Месир Варе и всички вие господа консули — каза граф дьо Поатие, — добре че сте тук. Ще можем веднага да ви предадем посланието, което се канехме да ви изпратим. Месир Мил, четете, моля ви.

Мил дьо Ноайе, който беше съветник в съда и армейски генерал по времето на Филип Хубави, разгъна един пергамент и зачете:

— *До всички байита, сенешали и съветници на верноподаните ни градове. Известяваме ви голямата си покруса от смъртта на нашия любим брат, нашия крал Луи Десети, когото бог прибра за огорчение на поданиците му. Но човешката природа е устроена така и никой не може да мине отвъд предназначения му предел. Затова*

ние решихме да пресушим сълзите си, да се помолим ведно с вас на Христа за спасението на душата му и да се погрижим усърдно за управлението на френското и наварското кралство, за да отстоим правата им и за да могат поданиците на тези две кралства да живеят щастливо под щита на справедливостта и мира. Регент на двете кралства с божия милост — ФИЛИП.

След като първоначалното възмущение премина, месир Варе тутакси пристъпи да целуне ръката на граф дьо Поатие, а другите консули го последваха без никакво колебание.

Кралят беше умрял. Тази новина беше сама по себе си толкова смайваща, че никой не помисли, поне за няколко минути, да си задава въпроси. При липса на пълнолетен наследник изглеждаше напълно естествено по-възрастният от братята на владетеля да поеме властта. Консулите не се усъмниха ни за миг, че решението е било взето в Париж от камарата на перовете.

— Разгласете веднага посланието из града. След това вратите веднага ще бъдат отворени.

После Филип дьо Поатие добави:

— Месир Варе, вие сте много влиятелен сред търговците на платове. Ще ви бъда признателен, ако ми доставите двадесет черни плаща и наредите да ги оставят в преддверието ми, за да могат хората, които ще идват да ми поднасят съболезнованията си, да ги намятат.

И той отпрати консулите.

Първите две крачки за встъпване във власт бяха направени. Накарал бе хората от антуража си да го провъзгласят за регент и така ги превръщаше в свой държавен съвет. Щеше да бъде признат от град Лион, където се намираше в момента. Сега бързаше да разпростре признаването над цялото кралство и да постави Париж пред свършен факт. Успехът зависеше от бързината.

Писарите вече възпроизвеждаха в множество екземпляри прокламацията, а вестоносците оседлаваха конете си, за да я разнесат във всички провинции.

Щом отвориха отново вратите на Лион, те се втурнаха, като се разминаха с трима конника, задържани още от сутринта отвъд Сона. Единият от тях носеше писмо от граф дьо Валоа, в което той се представяше като определен за регент и искаше от Филип да ратифицира съгласно правилата назначението му, за да влезе в сила.

„Уверен съм, че ще подпомогнете задачата ми за благо на кралството и ще ми дадете възможно най-скоро съгласието си като добър и любим племенник.“

Второто послание беше от Бургундския херцог, който също искаше регентството от името на племенницата си, невръстната Жана Наварска.

Най-сетне граф д'Еврьо предупреждаваше Филип дьо Поатие, че перовете не са били свикани съгласно традицията и обичая, и в нетърпението да си присвои властта Шарл дьо Валоа не се опирал на никакъв текст, нито на някоя от камарите.

Щом получи известията, граф Поатие свика антуража си на съвещание. В съвета всъщност участваха само хора, враждебни на политиката, водена от осемнайсет месеца насам от Вироглавия и граф дьо Валоа. Филип дьо Поатие познаваше възможностите и достойнствата им и ги бе взел със себе си за трудните преговори с Църквата. Такъв бе например конетабълът Гоше дьо Шатийон, който не можеше да прости смешния „кален“ поход, наложен му предишното лято във Фландрия. Такъв беше и Мил дьо Ноайе, близък роднина на Гоше, и Раул дьо Прел, легист при Филип Хубави, когото Валоа бе арестувал едновременно с Ангьоран дьо Марини и който дължеше освобождението си и спечеленото отново благоволение на граф дьо Поатие.

Нито един от тях не гледаше с добро око на амбициите на Валоа, нито искаше Бургундският херцог да се намесва в работите на короната. Те се възхищаваха от бързината, с която бе действувал младия принц, и възлагаха на него надеждите си.

Поатие писа на Йод Бургундски и на Шарл дьо Валоа, без да спомене, че е получил писмата им, и ги уведоми, че се смята регент по силата на естественото право и че ще свика Камарата на перовете, за да узакони това положение, веднага щем му бъде възможно.

В същото време той определи комисари, които да заминат за главните провинции на кралството и да поемат властта от негово име. Така още в същия ден заминаха няколко от придружаващите го рицари — Рьоно дьо Лор, Тома дьо Марфонтен и Гийом Куртьоз. Задържа при себе си Ансо дьо Жоенвил, син на стария сенешал, и Анри дьо Сюли.

Докато от всички камбанарии се разнасяше погребален звън, Филип дьо Поатие разговаряше насаме с Гоше дьо Шатийон.

Френският конетабъл по право участвуваше във всички кралски събрания — Камарата на перовете, Разширения съвет, Тесния съвет. Затова Филип настоя Гоше да се върне в Париж, за да го представи и да се противопоставя до неговото отиване там на начинанията на Шарл дьо Валоа. Конетабълът трябваше освен това да хване здраво в ръцете си наемните войски в столицата и особено гарнизона на стрелците с арбалети.

Защото новият регент бе решил временно да остане в Лион; отначало съветниците му се изненадаха, а после го одобриха.

— Не трябва да пренебрегваме текущите задачи — заяви регентът. — Най-важното за кралството ни сега е да имаме папа и ще бъдем още по-силни, когато го изберем.

Той ускори подписването на годещия договор между дъщеря си и малкия престолонаследник. Това на пръв поглед нямаше никаква връзка с избора на папа. Ала за Филип съюзът с престолонаследника на провинция Виеноа, владеещ всички области на юг от Лион, беше още една пионка в играта му. Ако на кардиналите им хрумнеше да му се изплъзнат, нямаше да намерят убежище там. Той им пресичаше пътя за Италия. Освен това годещът затвърдяваше позициите му на регент — престолонаследникът се нареждаше в неговия лагер. Поради траура годещият договор бе подписан без празненства в един от следващите дни.

Успоредно с това Филип дьо Поатие има разговор с най-мощния барон от областта, граф дьо Форез, между другото шурей на престолонаследника. Той владееше десния бряг на Рона.

Жан дьо Форез бе участвувал в походите във Фландрия, неведнъж бе представял Филип Хубави в папския двор и бе работил благотворно за присъединяването на Лион към Франция. В момента, когато възобновяваше бащината си политика, граф дьо Поатие знаеше, че може да разчита на него.

На шестнадесети юни граф дьо Форез направи един много показан жест: тържествено отдаде почит на Филип като властелин на всички френски феодали и по този начин го призна за пазител на кралската власт.

На другия ден граф Бермон дьо ла Вулт, чието имение Пиергурд спадаше към сенешалство Лион, положи ръцете си в ръцете на граф дьо Поатие и даде пред него клетва в същия дух.

Поатие поиска от граф дьо Форез да пригответи без много шум седемстотин въоръжени мъже. Занапред кардиналите нямаше да мръднат от града.

Но от тази мярка до избор на папа беше още далеч. Преговорите тъпчеха на място. Тъй като съзнаваха, че регентът бърза да се върне в Париж, италианците твърдо стояха на своите позиции. „Той пръв ще се измори“ — твърдяха те. Малко им важеше, че работите на Църквата тънат в трагична анархия.

Филип дьо Поатие няколко пъти се срещна с кардинал Дюез, който му се струваше най-будния и най-изобретателния от конклава и безспорно най-желания водач на християнския свят в този труден момент.

— Ереста процъфтява кажи-речи навред — каза веднъж кардиналтът с глухия си глас. — Пък и как би могло да бъде другояче при примера, който даваме? Демонът използва разногласията ни, за да сее плевелите си. Но те растат най-буйно в Тулузката епархия, открай време размирна и злонамерена земя! Бъдещият папа би трябвало да раздробява тази преголяма епархия, така трудна за управление, на пет епископии, като всяка се повери на енергични хора.

— Това би довело до създаването на много длъжности, от които държавното съкровище ще събира анати.

— Но, разбира се, монсеньор.

Анатите бяха кралска такса за всяка новопридобита духовническа привилегия в размер на доходите от първата година. Поради липсата на папа не отпускаха нови привилегии и държавното съкровище бе осезателно оцетено, защото духовенството изнамираше всякакви претексти, за да не плаща данъчните недобори.

Всъщност, когато Филип дьо Поатие и Жак Дюез говореха за бъдещето, единият като регент, другият като евентуален папа, те бяха преди всичко загрижени за финансите. При смъртта на Филип Хубави френската хазна беше полупразна, но поне необременена с дългове. За осемнайсет месеца благодарение на похода във Фландрия, въстанието в Артоа, привилегиите, дадени на баронските лиги, Луи X и Валоа заробиха с дългове кралството за няколко години напред.

Папското съкровище след две години странстващ конклав не бе в по-добро състояние. Кардиналите се продаваха така скъпо на

светските владетели, защото мнозина от тях вече не разполагаха с други средства за препитание освен търгуването със собствените си гласове.

— Глоби, монсеньор, глоби — съветваше Дюез младия регент. — Наложете глоби на злосторниците и колкото са по-богати, толкова по-силно ги ударете! Ако онзи, който наруши закона, притежава двадесет ливри, нека внесе една. Но ако притежава хиляда, вземете му петстотин, а ако има сто хиляди — вземете му ги всичките. Ще имате три изгоди: най-напред, по-големи приходи; злосторникът, лишен от своята сила, вече няма да вреди, и най-сетне бедните, които са голямото мнозинство, ще бъдат на ваша страна и ще имат доверие във вашето правосъдие. Филип дьо Поатие се усмихна:

— Тази твърде разумна мярка, монсеньор, е подходяща за кралското правосъдие, чиято сила е преходна, но не виждам как бихте възстановили финансите на църквата.

— Глобите, глобите — повтори Дюез. — Да наложим данък върху прегрешенията. Това ще бъде неизчерпаем източник. Човекът е грешник по природа, но е по-склонен да се разкайва в сърцето си, отколкото с кесията си. Той ще изпита много по-силно съжаление за грешките си и повече ще се колебае, преди да ги повтори, ако нашите опрощения са придружени с такса. Ако някой държи да стане по-добър, трябва да плати глоба.

„Дали се шегува?“ — помисли си Поатие, който не беше съвсем привикнал с изобретателната логика на кардинала.

— И какви грехове бихте облагали с такса монсеньор? — попита той.

— Първо онези, които се вършат от духовни лица. Нека изправим своите недъзи, преди да се заемем с чуждите. Светата ни майка проявява голяма търпимост към пропуските и произволите. Така например известно е, че духовническо или свещеническо звание не може да бъде дадено на сакати или уродливи хора. А ето че онзи ден видях някакъв си свещеник Пиер от хората на Каетани — има само два пръста на лявата си ръка.

„Малко коварство спрямо стария ни враг“ — каза си Поатие.

— Всъщност — продължи Дюез — хромите, едноръките, евнусите, които крият нещастieto си под расото и получават привилегии от Църквата, са цяла армия. Ще ги изгоним ли от лоното

й? Това няма да заличи недъга им, а само ще ги доведе до окаяност и отчаяние, като освен това сигурно ще ги накара да се присъединят към еретиците в Тулуза или други духовни братства. Нека им дадем по-скоро възможност за изкупление. А изкупление ще рече плащане.

Старият прелат говореше съвършено сериозно. През последните нощи на бдение въображението му бе нахвърлило съвсем точна система. Изготвял доклад, както сам каза скромно, и щял до го представи на бъдещия папа.

Ставаше въпрос да се учреди Света изповедалня, нещо като канцелария на греха, която да издава вули за опрощение на греховете срещу регистрирани такси, внесени в полза на Светия престол. Сакатите свещеници биха могли да се отърват само срещу няколко ливри за всеки липсващ им пръст, с двойно повече за липсващо око или за липсата на един или два тестикула. Този, който сам се е лишил от вирилност, би трябвало да заплати по-скъпо. От физическите увреждания по невнимание или злополука Дюез мина на нередностите от нравствено естество. Незаконнородени, скрили истината около раждането си при постъпване в някой орден, духовниците, приели тонсура, макар че са били женени, или са се оженили тайно след покалугеряването им, както и ония, които живеят с жена, без да са женени, двуженците, кръвосмесителите или содомитите, всички ще бъдат облагани с такси в зависимост от прегрешението им. Монахините, блудствували с няколко мъже вътре или вън от манастира, ще бъдат подлагани на особено висока такса за реабилитирането си^[2].

— Ако учредяването на подобна изповедалня — заяви Дюез — не докара двеста хиляди ливри още първата година, нека ме...

Той щеше да каже „нека ме вземат дяволите“, но се опря на време.

Поатие си мислеше. „Ако изберат него за папа, поне няма да имам грижи с папските финанси.“

Но независимо от всички маневри на Дюез и въпреки подкрепата, която му оказваше Поатие, конклавът продължаваше да тъпче на място.

А новините от Париж бяха лоши. Гоше дьо Шатийон отстояваше фронта ведно с граф д'Еврьо и Мао д'Артоа, като се мъчеше да ограничи амбициите на Шарл дьо Валоа. Обаче Валоа си живееше в

двореца в Сите, където пазеше кралица Клеманс под свое опекунство. Управляваше държавните работи както му хрумне и изпращаше в провинциите инструкции, противоречаха на нарежданията на Поатие от Лион. От друга страна, Бургундският херцог, поддържан от васалите на огромното си херцогство, беше пристигнал на 16 юни в Париж, единадесет дни след смъртта на Луи X, за да признаят неговите права. Така че Франция имаше трима регенти. Това положение не можеше да продължава дълго и Гоше настоятелно молеше Филип да се върне в Париж.

На 27 юни, след като свика съвета в тесен състав с участието на графовете дьо Форез и де ла Вулт, младият принц реши да тръгне на път и заповяда да стегнат багажа на свитата му. Междувременно се сети, че още не бяха отслужили тържествена литургия за упокоение душата на брат му и заповяда тя да бъде отслужена преди заминаването му във всички църкви на града.

Цялото висше и нисше духовенство бе задължено да присъствува, за да се приобщи към молитвите на регента.

Кардиналите, особено италианските кардинали, ликуваха. Филип дьо Поатие напускаше Лион, без да ги е огънал.

— Прикрива бягството си с траурни тържества — заявяваше Каетани, — но все пак проклетникът си отива! Няма да мине месец, повярвайте ми, и ще се върнем в Рим!

[1] До средата на XII век град Лион бил подвластен на графовете дьо Форез и дьо Роанез, под чисто номиналния суверенитет на германския император.

След 1173 г., тъй като императорът признал суверенни права на лионския архиепископ, примат на галите, Лионската област била отделена от Форез и духовната власт управлявала града, като имала право на собствено правосъдие, войска и монети.

Този режим не се нравел на могъщата лионска община, съставена главно от граждани и търговии, които в продължение на цял век се борели за освобождението си. След много неуспешни бунтове те се обърнали към крал Филип Хубави, който взел град Лион под свое покровителство през 1292 г.

Двадесет години по-късно, на 10 април 1312 г., по силата на договор, сключен между общината, архиепископството и краля, Лион

бил присъединен окончателно към Франция. ↑

[2] Римската църква никога не е продавала опрощения на греховете, както често са твърдели нейните противници. Но тя е карала — нещо, което е съвсем различно — провинилите се да заплащат вулите, които им се издавали в уверение, че са получили опрощение на прегрешението си.

Тези вули били необходими в случаите, когато провинението или престъплението били публично достояние: за да бъдат провинените отново допуснати до светото причастие, те трябвало да представят доказателство, че греховете им са опростени.

Същият принцип бил прилаган в гражданското право при издаване на писмата за помилване или опрощаване, давани от краля. При вписването им в кралските регистри се плащало такса. Този обичай датира още от франките, преди покръстването им.

Жак Дюез (папа Йоан XXII) кодифицира този обичай и го въвежда на общо основание в църквата с книгата си за таксите и с учредяването на светото опрощение.

Вули са били издавани не само на членовете на духовенството. Предвидени са били такси и за миряни. Тарифите били изчислявани в монети, възлизащи на шест ливри.

Така например отцеубийството, братоубийството или убийството на роднина между светски лица било облагано с такса от тридесет до четиридесет ливри, също както и кръвосмешението, изнасилването на девица или кражбата на ритуални предмети. Съпруг, нанесъл побой на жена си или принудил я да абортира, е бил принуден да внесе в църквата тридесет и шест ливри, а ако е оскубал и косите на жена си — четиридесет и две. Най-висока глоба — сто шестдесет и две ливри, се предвиждала за подправяне на писмо, носещо подписа на папата.

С течение на времето, успоредно с обезценяването на парите, размерът на тези такси се увеличавал.

Но, още веднъж повтаряме, не ставало дума да се откупи опрощението: сумата била заплащана при регистрирането, за да се издаде удостоверение.

Безбройните памфлети, посветени на тази практика и разпространявани след Реформата, за да подронят авторитета на римската църква, се основавали на това умишлено недоглеждане. ↑

V. ВРАТИТЕ НА КОНКЛАВА

Кардиналите са важни особи, които не могат да бъдат размесени с дребните риби от духовенството. За погребалната литургия в памет на Луи Х граф дьо Поатие им отреди църквата при манастира на Грешните братя, наречена църквата на якобинците, най-хубавата, най-обширната след катедралата Сен-Жан и същевременно най-добре укрепената^[1].

Макар че бяха само двадесет и четирима, църквата беше пълна, тъй като всеки кардинал бе пожелал да пристигне тържествено, ескортиран от цялата си свита — капелан, секретар, ковчезник, млади духовници, непосветени в рицари благородници, прислужници, лакеи, придържащи краищата на мантията им и факлоносци. Почти петстотин души общо взето стояха между тежките бели колони.

Рядко погребална литургия е бивала изслушвана по-разсеяно. За пръв път от много месеци кардиналите, които живееха на котерии в различни резиденции, се намираха отново заедно. Някои от тях не се бяха виждали почти цели две години. Те се наблюдаваха едни други, изучаваха се, дебнеха се.

— Видяхте ли? — шепнеха помежду си. — Орсини току-що поздрави Фредол Младия... Стефанески разговаряше известно време с Мандагу. Дали ще се приближи до провансалците?... О! Дюез съвсем се е смалил. Много се е състарил...

И наистина Жак Дюез, чиято лека и скоклива походка обикновено изненадваше у човек на неговата възраст, този ден пристъпваше бавно, влачейки нозе, и отговаряше разсеяно на поздравите с уморено и отпаднало изражение.

Гучо Балиони, облечен като млад благородник, беше в свитата му. Беше уговорено, че не знае никакъв друг език освен италиански и че е дошъл направо от Сиена. „Може би щях да направя по-добре, ако бях потърсил закрилата на граф дьо Поатие. Защото днес щях да замина с него за Париж и да разбера какво става с Мари, от която нямам никаква вест от толкова дни. Докато сега тук завися за всичко от тази стара лисица; обещах, че вуйчо ми ще му отпусне заем и той няма

да направи нищо за мен преди парите да пристигнат. А вуйчо ми не ми отговаря. При това казват, че в Париж имало размирици... Мари, Мари, моята хубава Мари!... Дали няма да сметне, че съм я изоставил? Може би вече ме ненавижда. Какво ли са направили с нея?“

Той си представяше Мари, затворена от братята си в Кресе или в някой манастир за разкаяни девизи. „Ако мине още една седмица така, ще избягам в Париж.“

Когато стигна до мястото си, което беше сред столовете в хора, Дюез, превит надве, заоглежда дискретно съседите си и понякога обръщаше смаленото си лице към дъното на църквата. През два стола от него Франческо Каетани, с голям орлов нос на мършавото си лице и разпилени като бели пламъци коси около червената си шапчица, не скриваше радостта си. Погледите му, които се местеха от катафалката върху хората от свитата му, бяха победоносни. „Виждате ли, монсеньори — сякаш казваше той на всички около себе си, — какво става, когато си навлечеш гнева на фамилията Каетани, която е била могъща още по времето на Юлий Цезар. Небето се грижи за отмъщението ни.“

Двамата Колона, с тежки кръгли брадички, разделени от вертикална трапчинка по средата и напомнящи двама воители, предрешени като прелати, го измерваха от глава о пети с явна враждебност.

В нареждането си за тържествената литургия граф дьо Поатие не беше се скъпил за броя на псалтите. Те бяха най-малко сто, подсилени от гласа на органа, чието духало се поддържаше от четирима мъжаги. Гръмогласна, царствена музика се възнасяше под сводовете, насищаше въздуха с вибрации, обгръщаше плътно тълпата. Дребните духовници можеха безнаказано да бърбят помежду си, а младите благородници да се подиграват с господарите си. Невъзможно беше да чуеш какво се казва на три крачки от теб, а още по-малко — какво става при вратите.

Службата завърши. Органът и псалтите млъкнаха, крилата на голямата врата се разтвориха. Но нито лъч светлина не проникна в църквата. За миг всички се стъписаха, стори им се, че някакво чудо бе затъмнило по време на литургията слънцето. После кардиналите разбраха и се чува яростни крясъци.

Прясно изградена стена задръстваше централния вход.

Граф дьо Поатие бе заповядал да зазидат всички изходи по време на службата. Кардиналите бяха пленени.

Същинска паника обзе присъстващите. Прелати, каноници, свещеници, прислужници, забравили достойнство или почит, се смесиха, заблъскаха, затичаха напред-назад като уловени в капан плъхове. Младите благородници, изкачили се на раменете на другарите си, надничаха през витражите и осведомяваха другите:

— Църквата е обкръжена от въоръжени мъже! Кардиналите викаха:

— Какво ще правим? Регентът ни изигра.

— Ето защо ни почете с толкова гръмка музика!

— Това е посегателство спрямо Църквата!

— Трябва да го отлъчим!

— Тъкмо навреме! Нали ще ни избие!

Двамата Колона и хората от тяхната партия се бяха вече въоръжили с тежки бронзови свещници, с пейки и жезли, решени да продадат скъпо живота си, докато около помещението за кръщаване няколко кардинала от различни партии се бяха счепкали.

— *Colpa vostra, colpa vostra...* Ваша е вината, ваша е вината — крещеше един италианец, като сочеше французите. — Ако ни бяхте послушали и не бяхте дошли в Лион... Знаехме си, че тук ни се готви лош номер.

— Ако бяхте избрали някой от нас, нямаше да бъдем тук сега! — отвърщаше един гасконец. — Вие сте виновни, лоши християни!

Само една врата не беше напълно зазидана. Оставили бяха малко място, колкото да мине един човек, но и тази тясна пролука бе задръстена от цял храст пики, стиснати от железни ръкавици. Пиките се вдигнаха и граф дьо Форез, в бойни доспехи, последван от Бермон дьо ла Вулт и още няколко брони, се вмъкна в църквата.

Посрещна го залп от ругатни.

Скръстил ръце върху дръжката на шпагата си, граф Форез изчака вълнението да стихне. Той беше силен и храбър мъж, безчувствен както към заплахите, така и към молбите. Беше дълбоко възмутен от разединението, продажността, интригантството на кардиналите през последните две години и напълно одобряваше решението на граф дьо Поатие да сложи край на този скандал.

През отвора на шлема му се виждаше суровото му набраздено с бръчки лице.

Когато кардиналите и хората им се навикаха на воля, той заговори ясно и натъртено и гласът му се понесе над главите чак към дъното на кораба.

— Монсенъори, тук съм по заповед на френския регент, за да ви уведомя официално, че сега трябва да се занимавате само с избора на папа и че няма да излезете оттук, преди той да бъде избран. Всеки кардинал ще задържи до себе си само един капелан и двама млади благородници или духовници по свой избор за личното си обслужване. Всички други могат да излязат.

Тази прокламация предизвика единодушно възмущение.

— Това е измама! — развика се кардинал дьо Пелагрю.

— Граф дьо Поатие ни се бе закълел, че дори няма да гласуваме при заключени врати и при това условие се съгласихме да дойдем в Лион.

— Граф до Поатие е говорил тогава от името на краля — отвърна граф дьо Форез. — Но кралят на Франция вече не е жив и аз ви говоря от името на регента.

Сега възмущението обединяваше представителите на трите партии и ругатните им на провансалски, френски и италиански се смесваха. Кардинал Дюез се бе строполил в една изповедалня, с ръка на сърцето, сякаш напредналата му възраст не можеше да понесе подобен удар и се преструваше, че се приобщава към протестите, като нечуто шепнеше нещо. Кардинал д'Албано, Арно д'Ок, същият, който някога бе дошъл в Париж, за да произнесе присъдата над темплиерите, пристъпи към граф дьо Форез и му заяви със заплашителен тон:

— Месир, не може да се избере папа при такива условия, защото вие нарушавате устава на Григорий IV, който задължава конклавът да се състои в града, където папата е умрял.

— Вие бяхте там, монсенъор, преди две години и се разотидохте, без да изберете папа, нещо, което противоречеше на устава ви. Но ако случайно държите да бъдете отведени в Карпантра, ще ви отведем там под силна охрана в затворени каляски.

— Ние не трябва да заседаваме под заплахата на силата!

— Точно затова седемстотин въоръжени мъже, монсенъор, ви охраняват отвън, свикани от властите на града, за да осигурят

закрилата и усамотението ви... както предписва уставът. Тук присъстващият месир дьо ла Вулт е натоварен да бди за това. Месир регентът ви уведомява също, че ако на третия ден не успеете да постигнете съгласие, ще получавате само по едно ядене на ден, а след деветия ще бъдете оставени само на хляб и вода... както също се казва в устава на Григорий. И най-сетне, ако и постът не ви донесе просветление, той ще заповяда да разрушат покрива, за да можете да го получите направо от небето.

Беранже Фредол Стария се обади:

— Месир, поемате отговорност за човекоубийство, като ни подлагате на подобен режим, защото измежду нас има хора, които няма да могат да го понесат. Вижте например монсеньор Дюез, който вече е съвсем отпаднал и се нуждае от грижи.

— Ах, наистина! Ах, наистина! — промълви тихо Дюез. — Няма да мога да го понеса!

— Ясно ни е, че имаме работа с вонящи и жестоки зверове! — извика Каетани. — Знайте обаче, месир, че наместо да изберем папа, ще ви отлъчим вас и вашия клетвопрестъпник.

— Ако проведете заседание за отлъчване, монсеньор Каетани — отвърна невъзмутимо граф дьо Форез, — регентът би могъл да съобщи на конклава имената на някои баячки и магьосници, които би трябвало да заемат челно място сред отлъчените.

— Не виждам — каза Каетани, който тутакси би отбой, не виждам защо трябва да се говори за магьосничество, когато ще избираме папа.

— Е, монсеньор, вярвам, че се разбрахме. Благоволете да отпратите хората, които са излишни, защото не бихме могли да изхраним всичките.

Кардиналите разбраха, че всяка съпротива би била напразна и че тази броня, която им предаваше с рязък глас заповедите на граф дьо Поатие, няма да се огъне. Вече зад граф дьо Форез започнаха да се вмъкват един по един, с пики в ръка, въоръжени мъже и да се строят в дъното на църквата.

— Ще се преборим с хитрост, ако не можем със сила — прошепна Каетани на италианците. — Да се покорим привидно, тъй като засега не можем да направим нищо друго.

Всеки избра от свитата си тримата си най-добри служители — онези, които считаха за най-верни или най-ловки, или най-годни да се грижат за него при трудните материални условия, в които щяха да изпаднат. Каетани задържа при себе си клерка Андрийо, монаха Бост и свещеника Пиер — хората, които бяха замесени в магията над Луи Х. Предпочитаха да ги види затворени заедно с него, отколкото да се изложи на опасността да се разприказват било за пари, било при разпит. Двамата Колона задържаха при себе си четирима млади благородника, които можеха с юмруците си да убият вол.

Факлоносци, лакеи, придържащи краищата на мантиите, млади духовници и каноници, които не бяха избрани, излизаха един по един пред живия плет от въоръжени хора. Господарите им мимоходом им шепнеха поръчения:

— Предупредете брат ми, епископа... Пишете от мое име на братовчед ми... Веднага заминете за Рим...

Гучо Балиони се канеше да се нареди зад излизащите, когато Жак Дюез протегна хилавата си ръка извън изповедалнята, където се беше свлякъл, и хвана младия италианец за дрехата:

— Останете, мое момче, останете до мен — прошепна той. — Сигурен съм, че ще ми бъдете полезен.

Дюез знаеше, че могъществото на парите не е за пренебрегване при каквито и да било обстоятелства, и смяташе, че има интерес да задържи при себе си един представител на ломбардските банки.

Само след час в църквата на якобинците бяха останали само деветдесет и шест души, обречени да бъдат там дотогава, докогато не постигнат помежду си съгласие един от тях да бъде избран за папа. Преди да се оттеглят войниците нахвърляха направо върху каменните плочи на пода наръчи слама за постеля на най-висшите духовници на света и донесоха няколко легена, както и големи делви, пълни с вода. После зидарите зазидаха под надзора на граф дьо Форез малка пролука, като оставиха само четвъртит отвор, прозорче, достатъчно, за да се подават яденетата, но не и да се провере човек. Войниците около църквата подновиха охраната си, разположени на шест метра един от друг в две редици: едната облежната на зида и обърната към града, другата, обърната към църквата и нейните стъклописи.

Около пладне граф дьо Поатие тръгна на път за Париж. Той взе в свитата си престолонаследника на Виеноа и сина му, който занапред

щеше да живее във френския двор, за да свикне с петгодишната си годеница.

В същия час кардиналите получиха първото си ядене. Тъй като този ден се постеше, те не ядоха месо.

[1] Братята молители или доминиканците били наричани също яковити по името на църквата св. Яков (Сен-Жак) в Париж, която им била дадена и около която установили своята община.

Лионският манастир, в който се състоял конклавът през 1316 г., бил изграден през 1236 г. върху земите зад дома на тамплиерите. Всички сгради на манастира се простирали от сегашния площад на яковитите до площада Белкур. ↑

VI. ОТ НОФЛ ПРАВО В СЕН-МАРСЕЛ

Една сутрин в началото на юли, доста преди да се зазори, Жан дьо Кресе влезе в стаята на сестра си. Младият мъж държеше димяща свещ в ръката си. Беше си измил брадата и беше облякъл най-хубавата си надризнаца.

— Ставай, Мари — каза той. — Заминаваш тази сутрин. Пиер и аз ще те заведем.

Момичето се надигна в леглото си.

— Заминавам ли... Как така? Тази ли сутрин трябва да замина?

Със замъглено от съня съзнание, тя гледаше втренчено брат си с големите си тъмносини очи, без да разбира. Отметна по навик през рамо дългите си гъсти копринени коси със златисти отблясъци.

Жан дьо Кресе съзерцаваше с неудоволствие красотата на сестра си, сякаш тя бе самото олицетворение на греха.

— Събери дрипите си, защото няма да се върнеш много скоро.

— Но къде ще ме отведете? — попита Мари.

— Ще видиш.

— А вчера... Защо нищо не ми казахте вчера?

— За да ти дадем време да ни изиграеш пак някой от твоите номера?... Хайде, побързай. Искам да тръгнем, преди да ни видят слугите. Достатъчно срам ни навлече. Няма нужда да клюкарствуват допълнително.

Мари не отвърна нищо. От цял месец близките ѝ се отнасяха с нея все така и ѝ говореха със същия тон. Тя се изправи, леко натезжала от бременността си, която колкото и да не ѝ личеше още, я изненадваше при ставане всяка сутрин. При светлината на оставената ѝ от Жан свещ тя се приготви, плисна с вода лицето и шията си, сплете набързо косите си. Забеляза, че ръцете ѝ треперят. Къде я отвеждаха? В кой манастир? Тя окачи на шията си златния медальон, подарен ѝ от Гучо. Според думите му самата кралица Клеманс му го била дала. „Досега реликвите в него малко ми помогнаха — помисли си тя. — Дали не съм им се молила както трябва?“ После тя сгъна на купчина

една горна и две долни рокли, една връхна дреха и няколко кърпи за лице.

— Ще си сложиш наметката с голямата качулка — подхвърли Жан, като надникна в стаята.

— Та аз ще умра от жегата! — възрази Мари, — Това е зимна дреха.

— Майка ни държи да пътуваш със скрито лице. Не се противи и побързай.

В двора другият ѝ брат, Пиер, оседлаваше сам двата коня.

Мари знаеше отлично, че този ден ще дойде. В известен смисъл, колкото и да се тревожеше, не ѝ беше кой знае колко мъчно: тя бе стигнала дотам, че едва ли не желаше да замине. Безрадостният манастир ѝ изглеждаше много по-поносим от ежедневно предъвкваните натяквания и упреци. Там поне щеше да бъде сама с мъката си. Няма да бъде вече принудена да търпи яростните изблици на майка си, легнала болна, откакто бе избухнал скандалът. Всеки път, когато Мари ѝ носеше чаша билков чай, тя я обсипваше с проклетия. Дебелата владетелка на имението получаваше пристъп на задух и се налагаше спешно да викат бръснаря от Нофл, за да ѝ пусне малко черна кръв. За по-малко от две седмици вече шест пъти трябваше да пускат кръв на дам Елиабел, без това лечение да ускори оздравяването ѝ.

Двамата ѝ братя, особено Жан, се отнасяха с нея като с престъпница. О, разбира се! По-добре в манастир, хиляди пъти по-добре! Но затворена в някоя обител, ще може ли изобщо да получи вести от Гучо? Тази мисъл я преследваше натрапчиво и най-много я плашеше в бъдещата ѝ съдба. Проклетите ѝ братя я уверяваха, че Гучо бил избягал в чужбина.

„Не искат да ми признаят — казваше си тя. — Сигурно са накарали да го хвърлят в затвора. Не е възможно той да ме е изоставил! Или се е върнал в нашия край, за да ме спаси и затова братята ми толкова бързат да ме отведат, а после да го убият. Ах, защо не избягах с него!“ Въображението ѝ рисуваше всевъзможни трагични развръзки. От време на време почти желаше Гучо наистина да е избягал, изоставяйки я на жестоката ѝ участ. Лишена не само от съвет, но дори и от съчувствие, тя нямаше до себе си нито едно близко

същество освен детенцето, което щеше да роди. Но то малко можеше да ѝ помогне, само поддържаше смелостта ѝ.

Преди да тръгне, Мари попита дали може да се сбогува с майка си. Пиер влезе в спалнята на дам Елиабел. Вдовицата, която въпреки кръвопусканията не беше загубила гласа си, така се развика, че Мари разбра колко излишно е да настоява.

— Отговори ми, че нямала вече дъщеря — каза Пиер, като излезе от спалнята на майка им.

А Мари още веднъж си помисли: „Трябваше да избягам с Гучо. Аз съм си виновна. Как не заминах с него!“

Двамата братя яхнаха конете си и Жан взе сестра си зад себе си, защото неговият кон беше по-як или поне не толкова хилав като другия. Пиер яздеше сумтящото конче, на гърба на което предишния месец двамата братя бяха влезли така славно в столицата.

Мари хвърли последен поглед към малкото имение, чиито покриви едва личаха в сумрачната колеблива още зора, сякаш вече тънеха в сивотата на спомена. Всички мигове на живота ѝ, откакто бе отворила очи, бяха вписани между тези стени и в този пейзаж: игрите ѝ като дете, изненадващото откриване на самата нея и на света, което всички правим ден след ден, всеки на свой ред... безкрайното разнообразие на тревите в полето, странната форма на цветята и дивния пращец в сърцевината им, нежния пух по коремчето на патенцата, игрите на слънчевите лъчи по крилцата на водните кончета... Тя оставяше тук всички ония часове, през които бе наблюдавала как израства, беше се вслушвала в мечтите си, всички промени на лицето си, което тъй често бе оглеждала в прозрачните води на Модр, и омаята от живота, която изпитваше понякога, легнала по гръб сред поляната, когато се опитваше да прочете бъдещето си във формата на облаците и си представяше, че бог я гледа от дъното на небето...

— Смъкни качулката си — заповяда ѝ Жан. Щом прекосиха реката, той подкара по-бързо коня си, а кончето на Пиер тутакси почна да сумти.

— Не караме ли малко бързо, Жан? — попита Пиер, като посочи с глава Мари.

— Ами! Плевелът винаги се хваща по-здраво! — отвърна по-възрастният брат, сякаш в проклетията си пожелаваше да ѝ се случи

нещо.

Но надеждите му не се оправдаха. Мари беше здраво момиче, създадена да бъде майка. Тя измина десетте левги от Нофл до Париж без никакви признаци на неразположение. Чувствуваше се само разнебитена и се задущаваше от жегата, но не се оплакваше. Изпод качулката си тя видя само уличната настилка и долната част на къщите в Париж. Колко крака! Колко обувки! Най-много я изненадваше шумът, неспирният тътен на града, гласовете на викачите, на продавачите на какви ли не стоки, различните шумове на занаятчийските работилници. На някои места тълпата беше така гъста, че конете едва си проправяха път. Минувачи блъскаха с лакти или с рамене краката на Мари. Най-сетне конете спряха. Свалиха девойката, която беше много уморена и изпрашена от пътя. Едва тогава ѝ разрешиха да повдигне качулката си.

— Къде сме? — попита тя, като разглеждаше удивена двора на хубава сграда.

— У вуйчото на твоя ломбардец — отвърна Жан дьо Кресе.

След няколко минути, затворил едното си око, Толомей разглеждаше трите деца на покойния дьо Кресе, насядали срещу него: братият Жан, голобрадият Пиер и сестра им до тях, малко по-назад, навела глава.

— Разберете, месер Толомей — казваше Жан, — вие ни обещахте...

— Естествено, естествено и ще спазя обещанието си, приятели, не се съмнявайте.

— Но разберете, че се налага да го изпълните по-бързо. Разберете, че след шума около този позор сестра ни не може повече да живее с нас. Разберете, че ние не смеем да се мернем в околните имения, че дори слугите ни се гаврят с нас и положението ще стане още по-нетърпимо, когато грехът на сестра ни ще личи още повече.

Отговорът на Толомей беше на върха на езика му: „Та нали самите вие, момчета, предизвикахте целия този шум? Кой ви принуждаваше да погнете разярени Гучо, като вдигнете на крак целия Нофл по-успешно от кой да е глашатай?“

— Пък и майка ни не може да дойде на себе си след това нещастие. Тя прокле дъщеря си и до такава степен се разстройва, щом я види край себе си, че се страхуваме за живота ѝ... Разберете...

„Що за мания имат глупците да ви дават акъл!... Нищо! Щом му пресъхне устата, ще млъкне!... Но затова пък разбирам много добре защо моят Гучо е полудял по това красиво момиче. Упреквах го досега, но откакто тя влезе, съм на друго мнение. И ако на моята възраст можеше все още да ми се случи подобно нещо, аз щях да постъпя побезумно и от него. Какви чудни очи, приказни коси, прекрасна кожа... истински пролетен плод! И колко сърцато понася нещастията си! Защото в крайна сметка тия двамата крещят, буйствуват, придават си важност, но най-тежко е за нея, клетото момиче! То сигурно е добросърдечно. Колко жалко, че се е родила под един покрив с тия двама глупаци и колко щеше да ми е драго Гучо да се ожени тържествено за нея, тя да живее тук и да радва старините ми.“

Той не сваляше поглед от нея. Мари повдигаше очи, свеждаше ги тутакси, обезпокоена, че я наблюдава така настойчиво.

— Разберете, месер, че вашият племенник...

— О! Той ли? Отказвам се от него, обезнаследих го! Ако не беше избягал в Италия, мисля, че щях да го убия със собствените си ръце! Да знаех само къде се крие!... — каза Толомей и сломен опря чело на сключените си ръце.

Защитен от тази стряха, той намигна с тежкия си, обикновено сведен клепач, но така, че само девойката да го види. Тогава Мари разбра, че има съюзник. Тя неволно въздъхна. Гучо беше жив, Гучо беше на сигурно място и Толомей знаеше къде. Имаше ли значение манастирът сега?

Вече не слушаше приказките на брат си Жан. Впрочем, би могла да ги повтори наизуст. Пиер дьо Кресе също мълчеше някакси уморен. Без да смее да признае открито, той се упрекуваше, че се бе поддад и той на безсмислен гняв. И оставяше по-големия си брат да дрънка за честта на кръвта и законите на рицарството, за да оправдае неокачествимата им глупост.

Защото когато братята Кресе, едва що излезли от бедния си разнебитен замък и от двора, миришещ зиме и лете на тор, видяха княжеското жилище на Толомей, когато вдъхнаха атмосферата на охолство и изобилие, която се долавяше в цялата къща, те не можеха да не признаят, че ако се бяха съгласили с тази женитба, сестра им нямаше да бъде измежду най-онеправданите. Но ако по-малкият брат изпитваше всъщност известно угризение спрямо сестра си, по-

големият, упорит и воден от доста ниско чувство на завист, си мислеше: „Защо чрез греха си да има право на такива богатства, а ние да се трепем и да живеем окаяно?“

И Мари не беше безчувствена към околния лукс, който я заслепяваше и засилваше съжаленията ѝ.

„Ех, защо Гучо нямаше поне мъничко благородна кръв — мислеше си тя — или пък ние да не бяхме от благородно потекло! Какво значи рицарство? Нима е нещо хубаво, щом причинява толкова страдания? Ами богатството, нима то не е също един вид благородство?“

— Не се тревожете за нищо, приятели — каза най-сетне Толомей, — и разчитайте на мен. Дълг на вуйчовците е да поправят грешките на племенниците си. Благодарение на високопоставените си приятели успях да издействам сестра ви да бъде приета в девическия манастир Сен-Марсел. Не сте ли доволни?

Двамата братя Кресе се спогледаха и кимнаха в знак на одобрение. Девическият манастир в предградието Сен-Марсел се ползваше с отлична репутация. В него постъпваха само девойки от високо потекло. Понякога дори под воала се прикриваха кралски незаконнородени дъщери. Озлоблението на Жан дьо Кресе тутакси стихна, усмирено от кастовото тщеславие. Нямаше място, където какъв да е позор да не се изкупи с повече чест. И когато дребните барони в околностите на Нофл щяха да попитат Кресе къде е Мари, те охотно щяха да отговорят привидно нехайно: „В девическия манастир Сен-Марсел.“

Но Толомей навярно бе платил иди обещал доста крупна сума, за да я приемат там...

— Много добре, много добре — каза Жак. — Между другото игуменката е малко нещо наша роднина, струва ми се. Майка ни неведнъж е споменавала името ѝ.

— Тогава всичко е възможно най-добре — поде Толомей. — Аз лично ще отведа сестра ви при граф дьо Бувил, бившия главен шамбелан...

Двамата братя още веднъж се поклониха в знак на уважение.

— ...чрез когото издействувах тази милост. И обещавам ви, че тази вечер тя ще бъде поверена именно на игуменката. Така че можете да си заминете с чиста съвест. Ще ви държа в течение.

Двамата братя не искаха нищо друго. Отърваваха се от сестра си и смятаха, че са направили достатъчно за нея, предоставяйки я на грижите на някой друг.

— Нека бог ти вдъхне разкаяние — каза ѝ Жан вместо сбогуване. Той се сбогува много по-сърдечно с Толомей.

— Бог да те пази, Мари — каза развълнувано Пиер. Той понечи да прегърне сестра си, но строгият поглед на по-големия му брат пресече порива му.

И Мари се озова сама с дебелия banker с тъмно лице, месеста уста и замижало око, който, колкото и да ѝ се виждаше странно, беше неин вуйчо.

Двата коня излязоха от двора и сумтенето на болнавото конче постепенно затихна — последен знак за живот на двамата дъо Кресе, които се отдалечаваха от Мари.

— А сега да седнем до масата, мое дете. Докато се яде, не се плаче — заяви Толомей.

Той помогна на момичето да свали наметката, под която се задушаваше. Мари го погледна изненадано и благодарно, защото това беше първата проява на внимание или просто на учтивост, засвидетелствувана ѝ от много седмици насам.

„Виж ти! Този плат е от моите“ — каза си Толомей, когато съгледа роклята ѝ.

Банкерът беше същевременно и търговец на източни подправки. Затова рагуто, в което изящно потапяше пръсти, и месата, които внимателно отделяше от костите на малки късчета, бяха пропити с екзотични и възбуждащи апетита миризми. Но гърлото на Мари бе свито и тя почти не се докосна до първите блюда.

— Той е в Лион — каза ѝ тогава bankerът, като повдигна левия си клепач. — Засега не може да мръдне оттам, но мисли за вас и ви е напълно верен.

— Да не би да е в затвора?

— Не, не може да се каже. Наистина е затворен, но съвсем не по неприятни причини. Той споделя пленничеството си с толкова високопоставени лица, че не можем да се страхуваме за живота му. Всичко ме кара да мисля, че той ще излезе от църквата, в която е сега, много по-влиятелен, отколкото е влязъл в нея.

— Църква ли? Защо в църква?

— Не мога да ви кажа нищо повече.

Мари не настоя. Гучо, затворен в църква заедно с толкова високопоставени лица, че не можеха да ѝ кажат имената им — тази загадка бе недостъпна за ума ѝ. Но всичко, което бе свързано с Гучо, винаги беше обвито с тайна. Първия път, когато го бе видяла, не се ли връщаше от тайна мисия при английската кралица? Не беше ли се върнал в Кресе, за да скрие някакви документи, а после, за да ги вземе? Не трябваше ли да ходи два пъти в Неапол заради кралица Клеманс? Не беше ли получил именно от нея медальона с мощите на свети Йоан, който сега висеше на шията ѝ? Ако Гучо е затворен в този час, това навярно пак е заради някоя кралица. И Мари не можеше да се начуди как сред толкова всесилни принцеси той все още предпочита нея, бедната благородница от село. Гучо беше жив, Гучо я обичаше, достатъчно ѝ беше да знае това, за да изпита удоволствие, че живее. И тя започна да се храни с охотата на осемнадесетгодишно момиче, тръгнало на път още от зори.

Макар че се обръщаше с лекота към най-мощните барони, към перовете на кралството, легистите, архиепископите, Толомей отдавна беше загубил навика да разговаря с жени и особено с толкова млада жена. Те размениха малко думи. Старият банкиер гледеше очарован тази паднала му от небето племенница, която с всеки изминат миг му харесваше все повече.

„Колко жалко, че трябва да я затворим в манастир. Ако Гучо не беше задържан в конклава, щях непременно да изпратя това хубаво дете в Лион. Но какво ще прави там само и без опора? А кардиналите, както чувам, не са още готови да отстъпят... Дали да не я задържа тук, докато се върне племенникът ми? Това би ми било най-приятно. Но не, не мога. Помолих Бувил да се застъпи за нея. Как бих изглеждал, ако пренебрегна положените от него усилия? И ако свръх всичко друго игуменката е братовчедка на Кресе и на ония глупаци им хрумне да питат как е сестра им... Хайде! Нека не позволявам да ми се завърти и на мен главата! Тя ще отиде в манастира...“

— ... само че не за пълн живот — каза той, като продължи гласно мисълта си. — Не става дума да ви покалугерят. Изтърпете без много оплаквания тези няколко месеца сред монахините. Обещавам ви, че щом детето се роди, ще оправя работите ви, за да си живеете щастливо с племенника ми.

Мари улови ръката му и долепи устни до нея. Той се смути. Добросърдечието не му беше присъщо и занаятът му не бе го приучил на изяви на благодарност.

— Сега трябва да ви предам на грижите на граф дьо Бувил — каза той. — Ще ви заведе при него.

От Улица на ломбардците до двореца в Сите не беше много далеч. Мари измина този път рамо до рамо с Толомей в състояние на безкрайно удивление. Тя никога не беше виждала голям град. Движението на тълпата под юлското слънце, красивите къщи, големият брой най-различни магазини, блестящите сергии, цялото това зрелище я пренасяше в някакъв фееричен свят. „Какво щастие! Какво щастие да живееш тук — казваше си тя — и какъв мил човек е вуйчото на Гучо, и каква благодат, че пожела да ни закриля! О, да, аз ще понеса без никакви оплаквания няколкото месеца в манастира!“

Те минаха по Понт-о-Шанж и влязоха в търговската галерия, цялата задръстена от сергии.

Толомей не можа да се въздържа — толкова му бе приятно да слуша благодарствените думи на Мари — да не ѝ подари кесия за колан, избродирана с мънички перли.

— От името на Гучо. Нали трябва да го замествам! После се заизкачваха по голямото стълбище на двореца. Така, задето бе съгрешила с млад ломбардец, Мари дьо Кресе можа да влезе в жилището на френските крале.

Вътре в двореца цареше оживлението и действителното или привидното суетене, характерни за всяко място, където се намираше граф дьо Валоа. Щом прекосиха множество галерии и зали, в които се тълпяха, разминаваха или се обаждаха един другиму шамбелани, секретари, придворни и просители, Толомей и младото момиче стигнаха до едно малко по-усамотено крило на двореца зад Сент-Шапел, което гледаше към Сена и Еврейския остров.

Стража от благородници в ризници препречи пътя им. Никой не можеше да проникне в покоите на кралица Клеманс без разрешение на попечителите. Докато извикат граф дьо Бувил, Толомей и Мари почакаха в нишата на един прозорец.

— Ей там, виждате ли, изгориха тамплиерите — каза Толомей, като ѝ посочи острова.

Дебелият Бувил пристигна, все още във военни доспехи, с друсач се корем под стоманената ризница и с решителна походка, сякаш му предстоеше да командува атака. Той отстрани стражата. Толомей и Мари прекосиха помещението, където спеше, седнал в едно кресло, сух старец с копринена роба, чиято кожа беше цялата на петна като пергамент. Това беше сенешал Жоенвил. Двама щитоносци играеха безмълвно до него на шах. После двамата посетители влязоха в апартамента на Бувил.

— Посъвзе ли се госпожа Клеманс? — попита Толомей.

— По-малко плаче — отвърна попечителят — или по-скоро по-малко показва сълзите си, като че ли се стичат направо в гърлото ѝ. Но все още е като замаяна. А и горещината тук е вредна при нейното състояние. Често ѝ прилява и ѝ се вие свят.

„Значи френската кралица е някъде тук? — помисли си Мари с живо любопитство. — Може би ще ме представят на нея? Ще се осмеля ли да говоря с нея за Гучо?“

После между банкера и бившия главен шамбелан се поведе дълъг разговор, от който тя почти нищо не разбра. Когато произнасяха нечий имена, те снишаваха глас и Мари съзнателно не слушаше шушуканията им.

На другия ден се очакваше да пристигне граф дьо Поатие, идващ от Лион. Бувил, който толкова бе настоявал да се върне, вече не знаеше дали да се гордее с успеха си. Защото монсеньор дьо Валоа бе решил незабавно да пресрещне Филип, придружен от граф дьо Ла Марш. И Бувил показва на Толомей през прозореца, който гледаше към двора, приготовленията за отпътуването. Бургундският херцог пък от своя страна бе пристигнал от Дижон и охраняваше със своите благородници племенницата си малката Жана Наварска. Опасен бунтовен вятър духаше над града и съперничеството между регентите можеше да доведе до най-големи нещастия. Според Бувил, трябвало да назначат за регентка кралица Клеманс и да създадат Съвет на короната, съставен от Валоа, Поатие и Йод Бургундски.

Колкото и да го интересуваха тези събития, Толомей на няколко пъти се опита да насочи разговора към конкретния повод на идването си.

— Разбира се, разбира се, ще бдим хубаво над тази госпожица — отговаряше Бувил и пак се връщаше на политическите си грижи.

Дали Толомей е получил писмо от Лион? Шамбеланът бе прегърнал свойски банкера през рамо и му говореше почти буза до буза. Какво? Гучо, преобразен в конклавист, бил затворен заедно с Дюез? Ах, какво умно момче! Дали Толомей смята, че ще може да установи връзка с племенника си? Нека го уведоми, ако получи вест или сам успее да се свърже някак с него.

Това би могло да се окаже много ценно. Колкото до Мари...

— Но естествено, естествено — заяви попечителят, — госпожа дьо Бувил, която е умна и много енергична личност, е уредила всичко, както ви е угодно. Не се тревожете.

Той извика жена си, дребна слаба и властна жена, с прорязано от вертикални бръчки лице и мършави ръце, които непрекъснато движеше. Мари, която досега се чувствуваше напълно сигурна, тутакси бе обзета от страх и тревога.

— А, вашият ли грях трябва да скрием — каза госпожа дьо Бувил, като я изгледа без капка благосклонност. — Чакат ви в манастира на ордена света Клара. Игуменката не беше много склонна да ви приеме, особено когато ѝ казах името ви, защото не зная по каква линия била ваша роднина и поведението ви никак не ѝ се нрави. Но благоволенieto, с което се ползва месир Юг, моят съпруг, изигра ролята си. Наложил се да повиша глас. Ще ви дадат подслон. Ще ви заведе там преди да мръкне.

Тя говореше припряно и човек мъчно можеше да я прекъсне. Когато млъкна, за да си поеме дъх, Мари ѝ отговори много почтително, но с много достойнство:

— Госпожо, аз не съм прегрешила, защото наистина бях омъжена пред бога.

— Хайде, хайде — сръза я госпожа дьо Бувил. — Не ни карайте да съжаляваме за добрината, която сме проявили към вас. Благодарете на хората, които са се постарали да ви помогнат, вместо да правите фасони.

Толомей благодари от името на Мари. Когато той се накланя да си върви, Мари загуби ума и дума и се хвърли в прегръдките му, сякаш бе неин баща.

— Съобщете ми какво става с Гучо — прошепна тя на ухото му — и му предайте, че тъгувам за него.

Толомей си отиде, а и съпрузите Бувил изчезнаха някъде. Целия следобед Мари остана в преддверието на апартамента им, без да смее да мръдне. Единственото ѝ развлечение беше да наблюдава отдалеч, седнала в нишата на един отворен прозорец, заминаването на монсеньор дьо Валoa и свитата му. Тази гледка за малко разсея тъгата ѝ. Тя никога не бе виждала толкова хубави коне, така красиво оседлани, толкова пищни дрехи и толкова много коне и хора. Мислеше си за селяните в Кресе, облечени в дрипи, с омотани в навуца крака и си казваше, че е необяснимо как може същества, които имат глава и две ръце и всички са създадени от бога по негово подобие, да бъдат така коренно различни, щом сменят дрехите си.

Като забелязаха, че това изключително красиво момиче ги наблюдава, млади оръженосци ѝ се усмихнаха и дори ѝ пратиха целувки. Внезапно те се засуетиха край една особа, цялата в сърмени бродерии, която си придаваше голяма важност и се държеше като владетел. После цялата свита потегли и следобедната жегга надвисна над дворовете и градините на двореца.

Към края на деня госпожа дьо Бувил дойде да вземе Мари. Придружени от няколко прислужника и яхнали мулета с женски седла, на които се сяда от едната страна, като за краката има специална дъсчица, двете жени прекосиха Париж. Почти навсякъде срещаха струпани хора и присъствуваха дори на завършека на едно сбиване пред прага на някаква кръчма между сподвижниците на граф дьо Валoa и хората на Бургундския херцог. Сержантите от уличната охрана въдворяваха реда с тояжките си.

— Градът е разгорещен — забеляза госпожа дьо Бувил. — Никак не бих се изненадала, ако утре избухне бунт.

През хълма Сент-Жьонвиев и вратата Сен-Марсел двете жени излязоха от Париж. Над предградията се спускаше здрач.

— Когато бях млада — поне госпожа дьо Бувил, — тук едва ли имаше повече от двадесет къщи. Но хората няма вече къде да се диянат в града и непрестанно строят в нивята.

Манастирът на ордена света Клара със сградите, градината и овощната градина беше обграден от висока бяла стена. Близко до една ниска вратичка се виждаше отвор, издълбан в каменния зид.

Някаква жена, която вървеше покрай зида с кърпа на глава се приближи до този отвор и бързо постави в него един вързоп, омотан в

бяло платно. После обърна навътре дървения кръг, върху който бе сложила вързопа, дръпна звънчето и като видя, че вратарят идва, бързо побягна.

— Какво направи тя? — попита Мари.

— Остави копелето си — отвърна госпожа дьо Бувил, като изгледа строго Мари. — После ги прибират други хора. Хайде, побързайте!

Мари подкара по-бързо мулето си. Мина ѝ през ум, че и тя можеше да бъде принудена един хубав ден да остави така детенцето си в подобен отвор и реши, че съдбата ѝ все пак е доста завидна.

— Благодаря ви, госпожо, че полагате толкова грижи за мен — прошепна тя със сълзи на очи.

— А, най-сетне казахте нещо свястно — отговори госпожа дьо Бувил.

VII. ВРАТИТЕ НА ДВОРЕЦА

Същата вечер граф дьо Поатие беше вече в замъка Фонтенбло, където щеше да прекара нощта: последният му етап преди Париж. Той довършваше вечерята си заедно с престолонаследника на Виеноа, Савойския граф и членовете на многобройната си свита, когато му съобщиха, че са пристигнали графовете дьо Валоа, дьо Ла Марш и дьо Сен-Пол.

— Нека влязат, нека влязат веднага — каза Филип дьо Поатие.

Но не прояви ни най-малка готовност да посрещне чичо си. И когато Валоа влезе с войнствена походка, вирната брадичка и изпрашени дрехи, Филип се задоволи да стане и зачака. Леко объркан, чичо му се спря няколко секунди на прага на вратата и изгледа присъстващите. Тъй като Филип продължаваше да стои неподвижно, самият той трябваше да пристъпи към него. Всички наблюдаваха смълчани. Когато беше съвсем близо, граф дьо Поатие го улови за раменете и го целуна по двете страни; този жест би могъл да мине за израз на уважение от страна на добър племенник, но тъй изхождаше от човек, който не бе мръднал от мястото си, напомняше по-скоро кралско благоволение. Държането на Филип ядоса не само Валоа, но и Шарл дьо ла Марш. „Нима изминахме целия този път, за да бъдем приети така? — помисли си той. — В крайна сметка аз съм равен на брат си. Защо си позволява да се държи така отвисоко с нас?“

Горчиво, завистливо изражение леко загрози правилните черти на красивото му, но глупаво лице.

Филип му протегна ръцете си. Ще не ще, Ла Марш трябваше да приеме кратката прегръдка. Но тутакси каза, като посочи Валоа, и с тон, на който се опитваше да придаде властни нотки:

— Филип, пред вас е чичо ни, най-възрастният от семейството ни. Възхваляваме ви, че се съгласявате с него той да управлява. Защото кралството би било в голяма опасност, ако се разчита на дете, което още не е родено и следователно не би могло да управлява.

Тази двусмислена и надута декларация не можеше да бъде съчинена от Шарл дьо Ла Марш. Той очевидно повтаряше заучени

думи. Краят ѝ накара Филип да се намръщи. Думата регент не бе произнесена. Да не би Валоа да се домогва отвъд регентството до короната?

— И братовчед ни Сен-Пол е с нас — поде Шарл дьо Ла Марш, — за да ви увери, че това е мнението и на бароните.

Филип бавно прокара ръка по челото си.

— Много съм ви признателен, братко, за мнението ви — отвърна той хладно, — както и че сте изминали толкова път, за да ми го съобщите. Затова смятам, че сте уморен, както и самият аз. А правилни решения не се вземат, когато човек не е отпочинал. И така, предлагам да си легнем да спим и да решим утре, със свеж ум, в тесен състав на съвета. Лека нощ, монсеньори... Раул, Ансо, Адам, придружете ме, моля ви.

И излезе от залата, без да предложи на гостите си да се нахранят и дори без да се погрижи как ще се настанят за спане.

Последван от Адам Ерон, Раул дьо Прел и Ансо дьо Жоенвил, той се отправи към кралската спалня. Леглото, нито веднъж неизползвано откакто Железния крал бе издъхнал на него, беше готово, чаршафите бяха сменени. Филип държеше много да спи в тази стая. Той държеше главно да не я заеме някой друг.

Адам Ерон се готвеше да го разсъблече.

— Струва ми се, че няма да се събличам — каза му Филип дьо Поатие. — Адам, изпратете незабавно един бакалавър при месир Гоше дьо Шатийон с молба да ме чака в Париж утре призори при вратата Анфер. Освен това изпратете ми начаса бръснаря, защото искам да пристигна там свежо обръснат... Заповядайте също така да приготвят двадесет оседлани коне около полунощ. Нека ги оседлят безшумно, щом чичо ми си легне... Вас, Ансо — добави той, като се обърна към сина на сенешал дьо Жоенвил, — натоварвам да предупредите за заминаването ми Савойския граф и престолонаследника, за да не се чудят и да не сметнат, че нямам доверие в тях. Останете тук до сутринта заедно с тях и когато чичо ми се събуди, оградете го с големи грижи и гледайте да го забавите. Не е зле и по пътя да загуби малко време.

Щом остана насаме с Раул дьо Прел, граф дьо Поатие като че ли потъна в дълбок размисъл, която легистът не посмя да прекъсне.

— Раул — промълви най-сетне той, — вие в продължение на дълги години сте работили за моя баща и сте го познавали най-отблизо. Как щеше да постъпи той в този случай?

— Той би постъпил като вас, монсеньор, уверявам ви. И не ви казвам това от ласкателство, а защото мисля така. Премного обичах нашия милостив владетел Филип и премного мъки изтърпях, откакто него го няма, за да служа днес на принц, който не би ми напомнял във всичко за него.

— Уви, уви! Раул, какво съм аз в сравнение с него? Той можеше да следва сокола си, без да го изгуби от очи, а аз съм късоглед. Той извиваше с лекота конска подкова с пръстите си. Не ми е завещал нито войнската си сила, нито достолепното си лице, което веднага показваше на всички, че е крал.

Докато говореше, той гледаше упорито леглото. В Лион се беше почувствувал регент, изпълнен с абсолютна сигурност. Но колкото повече се приближаваше до столицата, тази увереност малко му изменяше, макар да не се издаваше с нищо. Раул Дьо Прел каза, сякаш в отговор на неизказаните въпроси:

— В миналото изобщо не е имало положение, подобно на това, в което се намираме, монсеньор. Достатъчно умувахме през последните дни. При сегашната слабост на кралството властта ще бъде взета от онзи, който съумее да я вземе. Ако това бъдете вие, Франция няма да страда.

Малко след това той се оттегли, а Филип се излегна, вперил очи в малката лампа, окачена между завесите на леглото. Никак не го притесняваше, нито му бе неприятно да лежи на постелята, върху която преди него бе лежал един труп. Напротив, той черпеше сила от нея.

Струваше му се, че се влива в бащината си форма, че взема нейното място и размери. „Татко, върнете се в мен!“ — молеше се той и лежеше неподвижно, скръстил, ръце на гърдите, като предлагаше на отлетялата преди година и осем месеца душа своето тяло, за да се превъплъти в него.

Чу стъпки в коридора, гласове, а неговият шамбелан отговори, вероятно на някого от свитата на Шарл дьо Валоа, че граф дьо Поатие спи. Замъкът потъна в тишина. Малко по-късно пристигна бръснарят с принадлежностите си. Докато го бръснеше, Филип дьо Поатие си

припомни произнесените в същата стая пред кралското семейство и двора последни напътствия на баща си към Луи, който толкова малко бе държал сметка за тях: „Преценете, Луи, какво значи да си крал на Франция. И осведомете се възможно най-скоро за състоянието на кралството си.“

Около полунощ Адам Ерон дойде да го предупреди, че конете са готови. Когато граф дьо Поатие излезе от спалнята, той имаше чувството, че двадесетте месеца са се заличили и че той поема нещата в онова състояние, в което са били при смъртта на баща му като че ли го наследяваше пряко.

Луната съучастнически осветяваше пътя. Юлската нощ, цялата в звезди, напомняше наметалото на богородица. Гората ухаеше на мъх, пръст и изтравничета. Тя се оживяваше от потайното движение на животните. Филип дьо Поатие яздеше великолепен кон и се любуваше на мощния му ход. Прохладният въздух щипеше страните му, почувствителни след бръсненето.

„Много жалко би било — мислеше си той — да се остави толкова хубава страна в лоши ръце.“

Малката група изскочи от гората, прекоси в галоп Понтиери и спря на зазоряване в падината при Есон, за да отморят конете и да похапнат нещо. Филип яде с голяма охота, седнал на един крайпътен камък. Изглеждаше щастлив. Не беше навършил още двадесет и пет години, походът му заприличваше на завоевание и той разговаряше дружелюбно и жизнерадостно с участниците в приключението си. Веселото му настроение, рядко при него, окончателно ги окуражи.

Малко след шест часа той пристигна при вратата на Париж под острия звън на камбаните на околните манастири. Завари там Луи д'Еврьо и Гоше дьо Шатийон, които го чакаха. Конетабълът беше мрачен като в дни на неуспех. Той тутакси предложи на Филип дьо Поатие да отиде в Лувъра.

— А защо да не отида направо в двореца в Сите? — попита Филип.

— Защото нашите монсеньори Валоа и Ла Марш са завзели двореца със своята охрана. В Лувъра ще разполагате с кралските войски, които са изцяло под моя власт, следователно напълно предани на вас, заедно със стрелците с арбалети на месир дьо Галар... Само че трябва да действваме бързо и решително — добави конетабълът, — за

да изпреварим нашите двама Шарловци. Ако ми заповядате, монсеньор, ще превзема двореца.

Филип знаеше, че всяка минута е ценна. Все пак той смяташе, че има шест-седем часа преднина.

— Не искам да предприема нищо, без да зная дали ще бъде погледнато с добро око от гражданите и населението на Париж.

И още с влизането си в Лувъра изпрати да повикат в приемната за граждани метр Кокатри, метр Жансиен и няколко други градски първенци, както и превото Гийом дьо Ла Мадлен, който от месец март бе сменил превото Плоабуш.

Филип им обясни с няколко думи какво значение отдава на гражданите на Париж и на хората, които ръководят манифактурата и търговията. Гражданите се чувстваха почитени и главно успокоени от подобно изявление, каквото не бяха чули след смъртта на Филип Хубави. А колко съжаляваха сега за този крал, против когото така охотно злословеха, докато ги управляваше! Отговори му Жофроя Кокатри, комисар за фалшивите монети, събирач на безвъзмездните помощи и субсидии, ковчезник по време на война, снабдител на гарнизоните, инспектор на пристанищните и пътни такси, управител на Сметната камара. Всички тези постове му бяха поверени от Филип Хубави, който му бе отпуснал и наследствен доход като на висшите служители на короната. При това никога не беше давал сметка за работата си. Той се страхуваше да не би Шарл дьо Валоа, открай време враждебен към издигането на граждани на високи длъжности, да му ги отнеме, за да го лиши от огромното богатство, което бе спечелил. Кокатри увери граф дьо Поатие, наричайки го поне десет пъти „месир регент“, в предаността на населението на Париж. Неговата дума струваше скъпо, защото той беше всемогъщ в приемната на гражданите и достатъчно богат, за да плати, в случай на нужда, на всички мошеници в града и да ги прати да се бият.

Новината за връщането на граф дьо Поатие се беше разпространила бързо. Благосклонно настроените към него барони и рицари побързаха да дойдат в Лувъра.

Предупредена лично, Мао д'Артоа се яви между първите.

— Как се чувствава милата ми Жана? — попита тъща си Филип, като я прегърна.

— Очакваме да роди всеки ден.

— Веднага ще отида при нея, щом завърша работата си.

После той проведе съвещание с граф д'Еврьо и с конетабъла.

— Сега, Гоше, можете вече да атакувате двореца. Постарайте се, ако може, да свършите до обяд. Но гледайте да мине без кръв, доколкото е възможно. Въздействайте по-скоро със заплаха, отколкото със сила. Страшно ще съжалявам, ако трябва да вляза в двореца, като прекрачвам трупове.

Гоше застана начело на дружините, които бе свикал в Лувъра, и се отправи към Сите. Същевременно изпрати превото да повика от квартала Тампъл най-добрите дърводелци и ключари.

Вратите на двореца бяха затворени. Застанал до началника на стрелците с арбалети, Гоше подкани охраната да отвори вратите. Офицерът от охраната му отговори от едно прозорче над главната врата, че не може да отвори без разрешението на граф дьо Валоа или граф дьо Ла Марш.

— Трябва все пак да ми отворите — заяви конетабълът, — защото искам да вляза и да подготвя двореца да приеме регента, който идва след мен.

— Не можем.

Гоше дьо Шатийон се наежи, без да слиза от коня.

— Тогава ще си отворим сами — заяви той.

И направи знак на метр Пиер от Тампъл, кралски дърводелец, и на работниците му, които носеха триони, клещи и железни лостове. В същото време стрелците получиха заповед да поставят стрели в арбалетите си. Те обърнаха надолу арбалетите, запънаха единия им край в нещо като стреме, за да могат да ги държат подпрени на земята, докато обтягат въжетата. После сложиха стрелите в жлебовете и се прицелиха в бойниците и амбразуриите. Стрелците и копиеносците съединиха щитовете си и образуваха огромна броня около и над дърводелците. В съседните улици се трупаха зяпачи и гаменчета — на почтително разстояние, — за да наблюдават обсадата. Предлагаше им се такова развлечение, за което щяха да говорят дълги дни. „Истина е, както е истина, че съм тук! Видях как конетабълът извади голямата си шпага... Над две хиляди, сигурно, над две хиляди бяха!“

Най-сетне Гоше извика през повдигнатия наличник на шлема си така гръмогласно, както командуваше на бойното поле:

— Ей вие вътре, господа, вижте майсторите дърводелци и ключари, които ще разбият вратите. Вижте и стрелците с арбалети на месир Галар, които обкръжават двореца от всички страни. Никой от вас няма да може да се измъкне. Подканвам ви за последен път да ни отворите, защото, ако не се предадете доброволно, главите на всички ви ще бъдат отрязани. Регентът ще бъде безпощаден.

После той смъкна наличника — доказателство, че няма повече да преговаря.

Изглежда, че вътре цареше страшна паника, защото работниците още не бяха успели да пхнат лостове под вратите и те сами се отвориха. Гарнизонът на граф дьо Валoa се предаваше.

— Крайно време беше да се подчините на разума — каза конетабълът, като влезе в двора на двореца. — Приберете се по домовете си или в жилищата на господарите си. Не се събирайте на групи и няма да ви се случи нищо лошо.

Един час по-късно Филип дьо Поатие се бе настанил вече в кралските покои. Той взе веднага предохранителни мерки. Дворът на двореца, обикновено достъпен за тълпата, бе затворен и охраняван, а посетителите бяха грижливо проверявани. Търговците, които имаха привилегията да продават стоките си в голямата галерия, бяха поканени да затворят магазинчетата си през този ден.

Когато Валoa и Ла Марш пристигнаха в Париж, разбраха, че са изгубили играта.

— Филип подло ни измами — казаха те. И тъй като нямаха друг изход, и двамата побързаха да отидат в двореца, за да се опитат да получат нещо срещу покорството си. Завариха около граф дьо Поатие множество благородници, градски първенци, духовници, сред които епископ Марини, винаги бързаш да се нареди на страната на властта.

Като забеляза с неудоволствие присъствието на Кокатри, Жансиен и няколко граждани, Валoa прошепна полугласно на Ла Марш:

— Брат ви няма да се задържи. Не се чувства много сигурен, щом трябва да се опира на хора от простолюдието.

Все пак той си придаде най-любезно изражение, пристъпи към Филип и го помоли да го извини за инцидента с вратите.

— Моите оръженосци от охраната не са знаели. Бяха получили строги нареждания... заради кралица Клеманс...

Той очакваше да бъде сериозно скастрен и почти желяеше това, за да може да влезе в открит конфликт с Филип. Но Поатие го лиши от предимството да се скара с него и му отговори също така любезно:

— Бях принуден, при това с голямо съжаление, да постъпя така, за да предотвратя домогванията на бургундския ни братовчед: вашето заминаване му бе оставило свободно поле за действие. Бях уведомен през нощта във Фонтенбло и не исках да ви будя.

В желанието си да омаловажи поражението си Валоа се престори, че приема това обяснение и дори се помъчи да любезничи с конетабъла, когото смяташе истинския виновник за хитро скроения план.

Не толкова ловък в преструвките, Шарл дьо Ла Марш не обели нито дума.

Тогава граф д'Еврьо внесе предложението, което бе уговорил с Филип. Докато в дъното на залата граф дьо Поатие се преструваше, че разговаря по служебни въпроси с конетабъла и Мил дьо Ноайе, Луи д'Еврьо заяви:

— Благородни сеньори и вие господа, предлагам за благо на кралството и за да се избягнат гибелните смутове, нашият любим племенник Филип да поеме управлението с единодушното ни съгласие и да изпълнява кралските обязанности от името на племенника си, когото очакваме да се роди, ако бог пожелае кралица Клеманс да добие момче. Предлагам също възможно най-скоро да свикаме събрание, съставено от всички висши сановници на кралството, ведно с перовете и бароните, което да одобри решението ни и да положи клетва пред регента.

Това беше точният отговор на декларацията на Шарл дьо Ла Марш, направена предния ден във Фонтенбло в полза на Валоа. Само че този път сцената беше подготвена от по-добри артисти. Присъстващите — повечето верни хора на Поатие — одобриха с акламации предложението. Луи д'Еврьо тутакси положи ръце в ръцете на Филип.

— Заклевам ви се във вярност, племеннико — каза той и прегъна коляно.

Филип го повдигна и като го целуна, му прошепна на ухото:

— Всичко се развива чудесно. Много ви благодаря, чичо.

Шарл дьо Валоа мърмореше вбесен:

— Крал... Та той се държи също като крал!

Но в същия миг Луи д'Еврьо се обърна към него:

— Прощавайте, братко, че минах преди вас, макар че сте по-възрастният.

На Валоа не му оставаше нищо друго освен да се подчини. Той се приближи с протегнати ръце. Но граф дьо Поатие не ги пое веднага.

— Ще ми окажете милостта, чичо, да участвувате в моя съвет.

Валоа пребледня. До предната вечер той подписваше заповедите и ги подпечатваше със собствения си печат. Днес му предлагат като голяма чест едно място в съвета, в който той участвуваше по право.

— Ще ми предадете също ключовете от държавната хазна — прибави Филип, като сниши глас. — Знам, че вътре има само паяжини. Но аз отговарям занапред и за малкото, което е останало.

Валоа неволно отстъпи крачка назад. Искаха от него да се откаже от всякаква власт.

— Не мога, племеннико. Трябва да накарам да препишат сметките на чисто.

— За миг не си позволявам, чичо, да се усъмня, че не са чисти! — възкликна Филип с едва доловима ирония. — Моля ви, не ме карайте да ви оскърбявам, като наредя да ги проверят. Дайте ми просто ключовете и ще ви смятаме свободен от отговорност.

Валоа разбра угрозата.

— Така да бъде, племеннико, ключовете ще ви бъдат донесени начаса.

Едва тогава Филип протегна ръце, за да приеме клетвата за вярност на най-могъщия си съперник.

И френският конетабъл пристъпи на свой ред.

— Сега, Гоше, трябва да се занимаем с бургундеца — прошепна му Филип.

VIII. ПОСЕЩЕНИЯТА НА ГРАФ ДЪО ПОАТИЕ

Граф дъо Поатие не се зальгваше с илюзии. Той бе спечелил първата си победа, показна и бърза. Но знаеше, че противниците му няма така лесно да сложат оръжие.

Веднага след като монсеньор дъо Валоа положи пред него клетва за вярност — само на думи — Филип прекоси двореца, за да поднесе почитанията си на снаха си Клеманс. Придружаваха го Ансо дъо Жоенвил и графиня Мао. Юг дъо Бувил избухна в сълзи и падна на колене пред Филип, целувайки ръцете му. Бившият шамбелан не бе присъствувал на следобедното събрание. Не бе напуснал поста си и бе стоял през всички тези часове с ръка на шпагата, а докато конетабълът обсаждаше двореца, бе изживял страшна тревога.

— Извинете, монсеньор, извинете слабостта ми. Плача от радост, че отново сте тук... — мълвеше той и сълзите му се стичаха по пръстите на регента.

— Няма нищо, драги, няма нищо — отвърна Филип.

Старият месир дъо Жоенвил не позна граф дъо Поатие.

Той не позна впрочем и собствения си син, а когато три пъти му повториха кои са, той ги обърка и се поклони церемониално пред наследника на името си.

Бувил отвори вратата на спалнята на кралицата. Тъй като Мао понечи да влезе след Филип, попечителят, възвърнал енергията си, каза властно:

— Само вие, монсеньор, само вие!

И затвори вратата под носа на графинята.

Кралица Клеманс беше бледа, уморена и явно далеч от грижите, които толкова много вълнуваха двора и жителите на Париж. Когато граф дъо Поатие пристъпи към нея с протегнати ръце, тя неволно помисли: „Защо не ме омъжиха за него? Днес нямаше да бъда вдовица. Защо за Луи? Защо не за Филип?“ Опитва се да си забрани подобни въпроси, струваха ѝ се упреци към всемогъщия създател. Но нищо, дори и благочестието не можеше да забрани на една двадесет и три

годишна вдовица да се пита защо другите млади мъже, другите съпрузи са живи!

Филип я уведоми, че е поел регентството и я увери в пълната си преданост.

— О, да, братко, о, да! — пошепна тя. — Помогнете ми! Искаше да каже, без сама да знае как точно да го изрази: „Помогнете ми да живея, помогнете ми да се избавя от отчаянието, помогнете ми да родя това дете, което е едничкото нещо, свързващо ме занаяпред със земята.“

— Защо чичо ни Валоа — поде тя — ме накара да напусна едва ли не насила къщата ми във Венсен? Луи ми я дари, преди да издъхне.

— Искате ли да се върнете там? — попита Поатие.

— Това е единственото ми желание, братко! Там ще закрепна. И детето ми ще се роди по-близо до душата на баща си, в дома, където тя напусна света.

Филип не вземаше лекомислено никакво решение, дори и второстепенно. Той погледна през прозореца острия връх на Сент-Шапел, чиито очертания бяха леко забулени и неопределени за късогледите му очи.

„Ако задоволя желанието й — разсъждаваше той, — тя ще ми бъде благодарна, ще ме смята свой защитник и ще ме остави да решавам всички въпроси вместо нея. От друга страна, противниците ми по-трудно ще се свързват с нея във Венсен, отколкото тук и по-малко ще я използват срещу мен. Впрочем при сегашното й унияние тя не би могла да бъде полезна никому.“

— Искам, сестро, да задоволя всички ваши желания — отвърна той. — Щом събранието на висшите благородници ме избере за регент, първата ми грижа ще бъде да ви върна във Венсен. Сега е понеделник, събранието, което ще ускоря, ще се състои навярно в петък. Идната неделя ще слушате, вярвам, божествената литургия в собствения си дом.

— Знаех, Филип, че сте добър брат. Вашето завръщане е първата утеха, която ми праща бог.

Щом излезе от покоите на кралицата, Филип отиде при тъща си и Ансо дьо Жоенвил, които го чакаха. Мао се бе скарала с Бувил и крачеше с мъжката си походка надлъж нашир по плочите на галерията, охранявана от оръженосци.

— Е, как е тя? — попита Мао.

— Благочестива и примирена, и много достойна да дари Франция с крал — отвърна граф дьо Поатие, така че думите му да бъдат чути от всички присъстващи.

После добави полугласно:

— Както е изтощена, не ми се вярва да износи детето си до края.

— Това би бил най-добрият подарък, който може да ни направи, и нещата ще се оправят много по-лесно — отвърна Мао също шепнешком. — Пък и ще се сложи край на цялата тази мнителност и на охраната около нея. Откога перовете на кралството нямат достъп при кралицата? И аз бях вдовица, дявол взел го, а можеха да идват при мен за работите на графството!

Филип, който още не бе виждал жена си, откакто се бе завърнал, придружи Мао до двореца Артоа.

— Дългото ви отсъствие бе много мъчително за дъщеря ми — каза Мао. — Но ще я заварите очарователна и свежа. Никой не би повярвал, че е в навечерието на освобождаването си. Такава бях и аз като бременна — чевръста до последния ден.

Срещата на граф дьо Поатие и жена му развълнува и двамата, макар да мина без сълзи. Доста натежала, Жана се движеше с мъка, но видът ѝ издаваше здраве и щастие. Вече се беше стъмнило и светлината на свещите, благоприятна за тена, заличаваше следите на бременността по лицето на младата жена. Тя носеше червена коралова огърлица, тъй като се смяташе, че коралът улеснява раждането.

В присъствие на Жана Филип доби ясно съзнание за спечелените успехи и си позволи да изпита доволство от самия себе си. Като прегърна през раменете жена си, той каза:

— Струва ми се, миличка, че ще мога занапред да ви наричам госпожа регентката.

— Дано бог даде, повелителю мой, да ви даря със син отвърна тя, като се притисна леко до слабото, но яко тяло на съпруга си.

— Бог би проявил най-висша милост — прошепна Филип на ухото ѝ, — ако го забави до петък.

Скоро изникна спор между Мао и Филип. Графиня д'Артоа смяташе, че дъщеря ѝ трябва да се премести в двореца още начаса, за да бъде заедно с мъжа си. Филип, напротив, настояваше Жана да остане в двореца Артоа. Той излагаше няколко довода, доста убедителни, но които не разкриваха истинската му мисъл и не

обезоръжиха Мао. Дворецът можел да стане арена на бурни и шумни събрания, вредни за родилка. От друга страна, той смятал, че ще бъде по-прилично Жана да се настани в двореца, когато Клеманс отиде във Венсен.

— Но възможно е утре Жана изобщо да не може да мръдне — изтъкна Мао. — Не държите ли детето ви да се роди в двореца?

— Тъкмо това бих искал да избягна.

— Сега вече наистина не ви разбирам, зетко — заяви Мао и повдигна мощните си рамене.

Тази препирня уморяваше Филип. Той не беше мигнал тридесет и шест часа, беше изминал предишната нощ петнадесет левги на кон и бе прекарал след това най-трудния, най-бурния ден през живота си. Чувствуваше, че брадата му покарва и клепачите му от само себе си се затварят. Но беше решен да не отстъпи. „Да си легна — мислеше си той. — Да ми се подчинят и да си легна!“

— Да попитаме Жана. Какво е вашето желание, миличка?

Мао имаше мъжки ум, мъжка воля и постоянен стремеж да утвърждава престижа на фамилията си. Жана, съвсем различна по природа и много по-сдържана, досега сякаш беше предназначена от съдбата да играе второстепенна роля, както при почестите, така и в драмите. Сгодена първоначално за Луи Вироглавия, за да бъде дадена после — чрез един вид замяна — на втория син на Филип Хубави, тя можеше известно време да смята, че ще бъде някой ден кралица на Франция и Навара, преди да я измести братовчедка ѝ Маргьорит. Замесена най-отблизо в скандала в Нелеката кула, тя се бе докоснала до прелюбодеянието, без сама да го извърши. Затова и в наказанието бе избягнала доживотния затвор. Докато Маргьорит, убита в затвора, се бе превърнала вече в прах, докато Бланш продължаваше да се мъчи, все още затворена, тя си бе възвърнала съпруга, семейството, положението си в двора. Приучила се на благоразумие по време на едногодишното си пленничество в Дурдан, тя се стараяше да не се изложи на никакъв риск. Не държеше особено детето ѝ да се роди в двореца. И тъй като искаше главно да угоди на мъжа си, който, както тя отгатваше, имаше солидни основания да държи на своето, тя отвърна:

— Искам да родя тук, майко. Тук ще се чувствам по-добре.

Филип ѝ благодари с усмивка Седнал в едно голямо кресло с високо облегалo и скръстил дългите си нозе, той се осведоми за

имената на жените и акушерките, които щяха да помогнат на Жана да се освободи, заинтересува се откъде е всяка една от тях, може ли да им се разчита напълно. Препоръча да ги накарат да се закълнат, предпазна мярка, която обикновено се вземаше само при кралските раждания.

„Колко грижлив и добър съпруг“ — мислеше си Жана, докато го слушаше.

Филип настоя също, щом почнат болките, вратите на двореца Артоа да се затворят. Никой не трябваше вече да излиза с изключение на едно лице, което ще го уведоми за раждането...

— ...Това ще бъдете вие — каза той и посочи Беатрис д'Ирсон, която присъствуваше на разговора. — Моят шамбелан ще получи нареждания веднага да бъдете допусната при мен, дори ако съм в съвета. И ако не съм сам, ще ми кажете каквото трябва съвсем тихо, без да споделите дума с когото и да било... ако е син. Доверявам се на вас, защото си спомням, че вече изпълнихте веднъж добре поръчението ми.

— При това много по-добре, отколкото вие смятате... монсеньор... — отвърна Беатрис, като наведе леко глава.

Мао хвърли яростен поглед към Беатрис, сякаш за да я накара да спазва приличие. Това момиче със страдалческият си вид, с мнимата си наивност, с подмолната си дързост я караше да изтръпва. Но Беатрис продължаваше да се усмихва. Мимиката на двете им лица не се изплъзна на Жана. Тя чувствуваше, че тайните между майка ѝ и придворната госпожица се съгъстват и предпочиташе да не ги разнищава.

Обърна поглед към мъжа си. Той не бе забелязал нищо. Облегнал глава на креслото, бе заспал внезапно, повален от съня след победите си. По продълговатото му, обикновено строго лице, се бе разляло нежно и същевременно съсредоточено изражение, по което човек можеше да си представи какъв е бил като дете. Умилена, Жана се приближи предпазливо и го целуна съвсем лекичко по челото.

IX. РОДЕНОТО В ПЕТЪК ДЕТЕ

Още на другия ден граф дьо Поатие се зае с подготовката на събранието в петък. Ако излезеше победител от него, никой вече нямаше да може — дълги години напред — да му оспорва властта.

Той разпрати вестonosци и пратеници, за да свика, както бе уговорено, всички феодални владетели в кралството, в същност всички, които се намираха не по-далеч от два дни път с кон. Това предлагаше, от една страна, изгодата, че нямаше да се даде възможност положението да се влоши, и от друга, че се елиминираха някои могъщи васали като фландърския граф и английския крал, които можеха да се окажат враждебни на Филип.

В същото време Поатие предостави на Гоце дьо Шатийон, Мил дьо Ноайе и Раул дьо Прел грижата да съставят устава за регентството, който щеше да бъде предложен за одобрение на събранието. Като се опираха на взетите вече решения, те се спряха на следните основни положения: граф дьо Поатие ще управлява Франция и Навара с временната титла регент, управител и пазител и ще получава всички кралски доходи. Ако кралица Клеманс роди син, той естествено ще бъде крал и Филип ще запази регентството до пълнолетието му. Но ако Клеманс роди момиче... Всички трудности възникваха ведно с тази хипотеза.

Защото в такъв случай короната нормално се падаше на малката Жана Наварска, дъщеря на Маргьорит и Луи X. Но беше ли тя наистина дъщеря на Луи? Целият двор си задаваше този въпрос през тия няколко дни.

Ако благодарение на Изабел Английска и Робер д'Артоа не бяха разкрити престъпните любовни похождения на Маргьорит, ако скандалът не бе станал публично достояние, ако не бе имало процес и присъди, никой не би оспорвал правата на Жана Наварска. При липса на мъжки наследник тя ставаше кралица на Франция. Но над нея тежеше сериозно съмнение, че е незаконнородена: Шарл дьо Валоа и самият Луи X особено охотно бяха поддържали тази версия по време

на втората женитба на Вироглавия и привържениците на Филип не пропуснаха в този случай да я използват.

— Тя е дъщеря на Филип д'Оне — говореше се открито. Така скандалът в Нелската кула, макар никога да не бе имало гнусно и престъпно блудство освен в народното въображение и да се свеждаше всъщност до най-банално прелюбодеяние, поставяше цели две години, след като бе избухнал, един изключително сериозен проблем за френската династия.

Някой предложи короната да се даде във всеки случай на детето на Клеманс, независимо дали е момче или момиче.

Филип дьо Поатие се понамръщи. Разбира се, съмненията около Жана Наварска бяха доста основателни, но все пак не притежаваха никакво абсолютно достоверно доказателство. Въпреки натиска, упражнен върху нея, и въпреки всевъзможните пазарлъци, Маргьорит не беше подписала декларация, в която да потвърди незаконността на Жана. Писмото, писано в навечерието на смъртта ѝ и използвано в процеса срещу Марини, недвусмислено потвърждаваше обратното. Съвсем очевидно беше, че нито старата Анес Бургундска, нито синът ѝ Йод IV, сегашният херцог, нямаше да се съгласят внучката и племенницата им да бъде изместена. Фландърският граф непременно щеше да вземе тяхната страна, а може би и Шампанският граф. Франция щеше да бъде изложена на опасността от гражданска война.

— В такъв случай — предложи Гоше дьо Щатийон — да постановим, че жените не могат да вземат короната. Сигурно съществува някой стар обичай, на който да можем да се позовем.

— Уви — отвърна Мил дьо Ноайе, — накарах вече да се поровят, защото и на мен ми дойде същата идея, само че нищо не намират.

— Нека потърсят по-внимателно! Възложете тази грижа на приятелите си, учените от Университета и от съда. Ако си дадат малко труд, тези хора са в състояние да изнамерят обичай за всичко и в каквото си искат смисъл. Ще стигнат чак до Хлодвиг, за да докажат, че трябва да ви разцепят главата, да ви опекаят краката или да ви отрежат най-ценното.

— Вярно е, че не накарах да търсят толкова надалеч. Имах пред вид само обичаите, установени от Юг насам — призна Мил. — Би трябвало да се проучат и по-старите. Само че нямаме време до петък.

Присвил клепачите си на костенурка, настояващ на своето, конетабълът заклати четвъртитата си брадичка:

— В същност би било безумие да оставим момиче да се качи на трона. Представете ли си дама или госпожичка, командуваша армии, след като всеки месец ще бъде „нечиста“, а всяка година — бременна? Или да се справя с васалите, след като не може да овладее собствения си нагон? А, не, лично аз не си представям това и тутакси бих върнал сабята си. Пак ви казвам, монсеньори, Франция е много доблестно кралство, за да попадне в женски ръце и да бъде управлявано от жена. На герба ни не стои хурка!

Заклучителната сентенция направи силно впечатление на духовете.

Филип дьо Поатие предложи една доста замъглена редакция, съгласно която решението се отлагаше за по-късно.

Ако предположат, че кралица Клеманс роди дъщеря, Филип ще остане регент до пълнолетието на по-голямата си племенница, Жана. Чак тогава ще се уреди въпросът за наследството, било в полза и на двете принцеси, като едната вземе Франция, другата — Навара, било в полза само на едната, която ще обедини и двете кралства, било в ущърб и на двете, ако се откажат от правата си или ако камарата на перовете, свикана, за да разгледа въпроса, сметне, че жена не може да управлява френското кралство. В такъв случай короната ще се падне на най-близкия роднина на последния крал по мъжка линия... тоест на Филип. Така се поставяше за първи път официално кандидатурата на Филип, но с толкова предварителни уговорки, че изглеждаше като компромисно или арбитражно решение.

Този устав, връчен поотделно на най-влиятелните барони, настроени благоприятно към Филип, бе одобрен от тях.

Единствена Мао, макар доста необяснимо, изказа известни задръжки спрямо този документ, който предвиждаше изкачването на зет ѝ и дъщеря ѝ до френския трон. Нещо във формулировката не ѝ допаднаше.

— Не бихте ли могли да кажете просто: „Ако двете дъщери се откажат...“, без да поставяте условието перовете да решат дали трябва да управлява жена?

— Е, майко — отговори ѝ Филип, — та иначе те не биха се отказали! Перовете, сред които сте и самата вие, са единственото

компетентно събрание. Та нали отначало те са избирали краля както кардиналите избират папата или князете — императора? Точно така нашият праядо Юг, френският херцог, е бил избран за крал. Ако днес вече това не се прави, то е защото в продължение на триста години кралете ни винаги са имали син, който да наследи трона^[1].

— Та този обичай се опира на чиста случайност! — възрази Мао. — Този ваш устав, който отстранява жените от властта, ще подкрепи само пратениците на племенника ми Робер. Ще видите, че той няма да пропусне да се опита да ме лиши от графството ми.

Тя мислеше само за разприте около наследството на Артоа и пет пари не даваше за Франция.

— От кралски до феодален обичай, майко, има разлика. И вие ще запазите по-добре графството си, ако зет ви е регент или може би крал, отколкото посредством доводите на легистите.

Мао се подчини, без да бъде напълно убедена.

— Ето ти благодарността на зетьовете — каза тя малко по-късно на Беатрис д'Ирсон. — Отравяш крал, за да заемат мястото му, а те тутакси почват да вършат всичко на своя глава и не държат сметка за нищо!

— Защото, госпожо, той не знае какво точно ви дължи, нито как си е отишъл нашият господар Луи.

— И не трябва да го знае, господи? — извика Мао. — Та той бе негов брат в крайна сметка и моят Филип има необясними пристъпи на справедливост. Дръж си езика, моля ти се, дръж си езика?

През същите тези дни Шарл дьо Валоа, подпомогнат от Шарл дьо Ла Марш и от Робер д'Артоа, беше под пълна пара: разправяше наляво и надясно, че е безумие да утвърдят Филип като регент, а още повече да го посочат като евентуален наследник. Филип и тъща му имаха много неприятели. Будещата подозрения смърт на Луи X премного беше в услуга и на двамата, на намеренията им, за да не е тяхно дело. Валоа предлагаше други гаранции. Открай време съюзник на неаполския крал, никой по-добре от него не можеше да разреши проблемите относно Клеманс и Анжуйската династия. Тъй като бе правил услуги на римските папи, той бе залазил доверието на италианските кардинали, без които, както се виждаше вече, нямаше да бъде избран папа, въпреки недопустимите способности да се зазижда конклав в църква. Бившите тамплиери си спомняха, че Валоа никога не

бе одобрил премахването на ордена им. И фламандците не криеха, че биха предпочели да преговарят с него.

Когато Филип узна за тази кампания, той нареди на привържениците си да разгласят в отговор, че наистина е удивително чичото на краля да се опира на чуждите дворове или даже на враговете на кралството, за да се домогне до властта; ако искат да видят папата в Рим, Франция в ръцете на Анжуйската династия, орденът Тампъл възкръснал и фламандците напълно свободни, трябва незабавно да предложат регентството на граф дьо Валоа.

Най-сетне настъпи съдбоносният петък, когато трябваше да се състои събранието. Щом се зазори, Беатрис д'Ирсон се яви в двореца и тутакси беше въведена в спалнята на граф дьо Поатие. Придворната госпожица беше леко задъхана, защото бе тичала от улица Моконсей до там. Филип вдигна глава от възглавницата.

— Момче ли е? — попита той.

— Момче, монсеньор, и много добре развито — отвърна Беатрис и кокетно сведе дългите си ресници.

Филип се облече набързо и се втурна към двореца Артоа.

— Вратите! Вратите! Вратите да останат затворени! — извика той още на входа. — Спазихте ли точно нарежданията ми? Никой ли освен Беатрис не е излизал? Нека бъде така през целия ден!

После той се затича нагоре по стълбата. Строгостта и важността, които донякъде умишлено си придаваше, го бяха напуснали.

Както бе прието в княжеските домове, „родилнята“ бе пищно украсена. Големи гоблени с ярки багри, изработени в Арас, покриваха стените от горе до долу, а подът бе осеян с цветя — перуники, рози и маргарити, — по които стъпваха. Родилката, бледа, с блеснали очи и още измъчено лице, лежеше в голямо легло с копринени завеси, завита с чаршафи, които се влачеха цял аршин по пода. В двата ъгъла на спалнята имаше две легла, също с копринени завеси, предназначени едното за положилата клетва акушерка, другото за приспивачката на бебето.

Филип се отправи към богато украсената люлка и се наведе много ниско, за да види току-що родения си син. Отвратително и все пак затрогващо, както всяко дете в първите часове на живота си, червено, сбръчкано, със залепени очи и разлигавено устенце, със

съвсем рядък кичур руси косми, щръкнали на голата му глава, бебето спеше, омотано със здраво стегнати кръстосани повои.

— Ето го, значи, малкия ми Луи Филип^[2], когото толкова желаех и който идва толкова навреме!

Едва тогава граф дьо Поатие се приближи до жена си, целуна я по бузите и ѝ каза с дълбока признателност:

— Безкрайно ви благодаря, миличка, безкрайно. Дарихте ме с голяма радост и тя заличава завинаги от паметта ми някогашните ни неприятности.

Жана улови тясната ръка на мъжа си, доближи я до устните си и я плъзна по лицето си.

— Бог ни благослови, Филип. Бог благослови деня, в който отново се събрахме през есента — прошепна тя.

Не беше свалила още кораловата огърлица от шията си.

Графиня Мао, запретнала ръкави над обраслите си с косми ръце, присъствуваше победоносно на тази сцена. Тя потупа енергично корема си.

— Е, не ви ли казвах, синко? — възкликна тя. — Бива си ги утробите на Артоа и Бургундия!

Филип се върна при люлката.

— Не можете ли да го разповиете, за да го видя по-добре?

— Не е за препоръчване, монсеньор — обади се акушерката. — Детските крачета са много крехки и трябва да останат стегнати колкото може по-дълго, за да заякнат и да не се изкривят. Но бъдете спокоен, монсеньор, много внимателно го разтрихме със сол и мед и го поръсихме със счукан рози, за да махнем лепкавата течност, намазахме с мед цялата му уста отвътре, за да му е сладко и да има апетит. Бъдете сигурен, че добре сме се погрижили за него.

— И за вашата Жана също, синко — добави Мао. — Накарах да намажат корема ѝ с един чудесен мехлем, примесен със заешка тор по рецептата на метр Арно, за да се свие.

— Но, майко — обади се родилката, — аз мислех, че тази рецепта е за безплодните жени.

— Ами! Заешкият тор се използва за всичко! — отвърна графинята.

Филип не можеше да се налюбува на наследника си.

— Не намирате ли, че прилича много на баща ми? Има същото високо чело.

— Може би — каза Мао. — Аз пък в същност откривам в него чертите на добрия ми покоен Отон. Нека има душевната и телесна сила на тях двамата, това му пожелавам!

— Той прилича най-много на вас, Филип — каза нежно Жана.

Граф дьо Поатие се изправи гордо.

— Сега, вярвам, разбирате по-добре заповедите ми, майко, както и защо наредих да държите вратите затворени. Никой още не трябва да знае, че имам син. Защото биха казали, че съм измайсторил правилника за наследяването на престола нарочно в този дух, та да му осигуря трона след мене, ако Клеманс не роди момче. Познавам няколко души и на първо място брат си Шарл, които биха се възпротивили, ако видят надеждите си толкова скоро осуетени.

— Вярно, днес се събираме! Този малък хубостник ме накара да забравя! — извика Мао, като посочи към люлката. — Крайно време е да се наглася и да хапна нещичко, за да бъда във форма. Чувствувам се без сили, станах толкова рано. Филип, няма да имате нищо против, нали? Беатрис! Беатрис!

Тя плесна с ръце и поиска пастет от щука, варени яйца, бяло сирене с подправки, сладко от орехи, праскови и бяло вино от Шато-Шалон.

— Днес е петък, трябва да постя — каза тя.

Слънцето се показва над покривите на града и заля с лъчите си това щастливо семейство.

— Хапни си малко. Няма да ти стане тежко от пастета от щука — каза Мао на дъщеря си.

Филип стана скоро, за да даде последните си нареждания за събранието.

— Миличка, днес никой няма да ви поднесе поздравленията си — каза той на Жана, като посочи наредените в полукръг около леглото възглавници за посетителите. — Но обзалагам се, че утре тук ще има голяма навалица!

Когато се канеше да излезе, Мао го дръпна за ръкава.

— Синко, помислете малко за Бланш, която е все още в замъка Гаяр. Тя е сестра на жена ви.

— Непременно, непременно. Ще гледам да подобря участието й.

И той си тръгна със залепената на подметката му смачкана перуника.

Мао затвори вратата.

— Ей вие, приспивачките, попейте ни малко — извика тя.

[1] Обикновено забравят първоначално изборния характер на монархията на Капетите, който е предшествувал наследствения ѝ характер или най-малкото е съществувал успоредно с него.

При внезапната смърт на последния представител на каролингите, Луи Безделния, умрял едва двадесетгодишен, след като царувал само няколко месеца, с избор бил определен за крал Юг Капе, френски херцог и син на Юг Велики.

Юг Капет тутакси приобщил към трона сина си Робер II, като накарал да го изберат за негов наследник и да го коронясат същата година, когато бил коронясан самият той. Така станало и при кралете след него. Щом първородният кралски син бил определен за евентуален наследник, перовете трябвало да ратифицират избора му и новоизбраният бил коронясван още докато баща му бил жив.

Филип Август пръв скъсва с традицията на предварителното избиране на наследник. Той не ценял особено възможностите на сина си и навярно не искал да управлява заедно с него. Луи VIII взел короната след смъртта на Филип Август на 14 юли 1223 г. също както би наследил феодално владение. Именно на тази дата френската монархия става действително наследствена монархия. ↑

[2] В изследванията на родословието на френските крале често се дава името Луи на сина на Филип V, роден през юли 1316 г. Но в отчетите на Жофроа дьо Фльори, ковчезник на Филип Дългия, отчети, които Жофроа почва да води същата година (той поема длъжността си на 12 юли), детето е споменато под името Филип.

Други изследователи на френското родословно дърво споменават за двама синове на Филип V, единият от които се родил през 1315 г., което ще рече, че той бил заченат, докато Жана Бургундска била затворена в Дурдан. Това изглежда доста невероятно, след като се знае какви усилия е положила Мао, за да сдобри дъщеря си и зет си. Детето, плод на това сдобряване, е получило вероятно, както е изисквал обичаят тогава, поне две имена, носени често в семейството. ↑

Х. СЪБРАНИЕТО НА ТРИТЕ ДИНАСТИИ

От своите покои кралица Клеманс чу как „най-влиятелните хора“ отиват на събранието. Шумните им гласове отекваха под сводовете на двореца и в двора.

Четиридесетдневното ѝ затворничество, предписано от траурния ритуал, бе завършило предната вечер. В наивността си Клеманс си беше въобразила, че са насрочили нарочно събранието за тази дата, за да ѝ дадат възможност да присъствува. Затова тя се готвеше за тържественото си появяване в обществото и като че ли си възвръщаше вкуса към живота, защото отново изпитваше любопитство и дори нетърпение. Но в последната минута лекарски консилиум, в който участваха личните лекари на граф дьо Поатие и графиня Мао, ѝ забрани да се излага на умора, която би могла да ѝ навреди в нейното състояние.

Това решение всъщност удовлетворяваше различните партии в двора, защото никой не бе загрижен да защити правата на Клеманс за регентството. А при това, щом се ровеха с такова настървение в старите обичаи, за да издирят прецеденти, от които да се вдъхновят, те непременно се бяха натъкнали на Ан Киевска, вдовица на Анри I, която е разделяла с девер си Бодуен Фландърски тази функция, поради „ненакърнимото право, получено ведно с коронясването“. По-пресният пример на Бланш Кастилска не беше се още заличил от спомена им^[1].

Но престолонаследникът на Виеноа, зет на Клеманс и най-естествено неин вероятен защитник, се беше съюзил с Филип дьо Поатие.

Но Шарл дьо Валоа, макар да се представяше за най-искрен покровител на племенницата си, не мислеше да работи за някой друг освен за себе си.

Но Бургундският херцог Йод, дошъл, както сам казваше, за да отстои правата на племенницата си, дъщерята на Маргьорит, държеше преди всичко да бъде отстранена Клеманс.

Задържала се малко месеци на трона, преди да прояви качествата си и да упражни влияние върху бароните, хубавата анжуйка бе считана

вече за оцелялата спътница на краткотрайно и смутно царуване, оказало се бедствено в много отношения.

— Не донесе щастие на кралството — казваха хората за нея.

И ако все още се съобразяваха с нея като бъдеща майка, явно ѝ показваха, че бе престанала да съществува като кралица.

Затворена в уединеното крило на двореца, тя чу, че глъчката постепенно затихва. Започваше заседанието в залата на големия съвет и затваряха вратите.

„Боже мой, боже мой! — помисли си тя. — Да бях си останала в Неапол!“

И тя се разрида, като си спомни детството си, синьото море, гъмжащото, шумно, великодушно население, състрадателно към скръбта, нейния народ, който умееше да обича толкова красиво...

През това време Мил дьо Ноайе четеше на бароните правилника за наследяване на короната.

Граф дьо Поатие се бе погрижил да отстрани от себе си всички символи на кралското величие. Креслото му беше в средата на подиума, но той заповяда да не поставят балдахин над него. Облечен беше в тъмни дрехи без никакво украшение. Сякаш казваше с вида си: „Монсеньори, събрали сме се да работим.“ Единственият му отличителен знак бяха тримата сержанти, застанали прави зад него: той осигуряваше упражняването на върховната власт, без обаче да се счита облечен в нея.

Затова пък грижливо бе подготвил залата и бе накарал шамбеланите си да определят мястото на всеки присъстващ, съгласно доста произволен, но строг церемониал, в който се разпознаваха методите на Филип Хубави.

Вдясно от Филип беше седнал Шарл дьо Валоа, а веднага след него конетабълът Гоше дьо Шатийон, за да наблюдава бившия константинополски император и да го изолира от групичката му. Филип дьо Валоа беше настанен през шест стола от баща си. От лявата си страна Поатие бе сложил чичо си Луи д'Еврьо, после брат си Шарл дьо Ла Марш, като по този начин не му даваше възможност да съгласува мнението си с Валоа по време на заседанието и да се откаже от дадената от тях двамата дума четири дни преди това.

Но вниманието на граф дьо Поатие бе насочено главно към братовчед му Бургундския херцог, настанен от другата страна на

подиума и ограден от графиня Мао, престолонаследника на Виеноа, Савойския граф и Ансо дьо Жоенвил.

Филип знаеше, че младият херцог ще говори от името на майка си, херцогиня Анес, която като дъщеря на Луи Свети се ползваше с голям престиж сред бароните. Всичко, което беше свързано със спомена за Луи Свети, беше обект на почит. Малцината останали живи, които можеха да кажат, че са го виждали или са му служили, които бяха разговаряли с него или се бяха радвали на обичта му, бяха едва ли не свещени.

Достатъчно би било Йод Бургундски да каже: „Майка ми, дъщеря на владетеля ни Луи Свети, който я благословил и я целунал по челото, преди да потърси смъртта си в поганската земя...“ и всички присъстващи щяха да се развълнуват.

За да обезсили подобна маневра, Филип дьо Поатие беше вмъкнал в играта си една много важна и съвсем неочаквана фигура: Робер дьо Клермон, другия жив потомък от единадесетте деца на канонизирания крал, шестия и най-малък негов син. Държаха на всяка цена на благословията на Луи Свети? Чудесно, Поатие им я поднасяше!

Освен това присъствието на Робер дьо Клермон не мина незабелязано, а направи голямо впечатление, защото от много отдавна вече той не се мяркаше в двора. Беше се появил за последен път преди около пет години. Бяха го почти забравили и когато си спомняха за него, никой не се осмеляваше да говори високо.

Всъщност чичо Робер беше луд, откакто едва двадесет и четири годишен го бяха праснали с боздуган по главата. Буйна, но рядко проявяваща се лудост с дълги периоди на затишие, които бяха дали възможност на Филип Хубави да го използва понякога за показни мисии. Старецът не беше опасен с приказките си: той почти не говореше. Беше опасен с евентуалните си постъпки, защото нищо не предвещаваше пристъпа на криза, а прихванеше ли го, той се нахвърляше с меч в ръка срещу близките си. Тогава предлагаше мъчителната гледка на шестдесетгодишен барон, не само с величествена външност, а и с благородно потекло, който внезапно почва да троши мебели, да раздира завеси и да преследва прислужничките, превърнали се за него в противници на турнири.

Граф дьо Поатие беше наредил той да седне на другия край на естрада, точно срещу Бургундския херцог, при това близо до една врата. Двама грамадни оръженосци стояха недалеч от него, натоварени да го обезвредят при най-малка опасност. Презрителният, отегчен и отсъстващ поглед на Робер дьо Клермон блуждаеше по лицата на присъстващите, спираше се внезапно на някое от тях, изпълнен с мъчително безпокойство поради изплъзващия се спомен, после угасваше.

Непосредствено до лудия бе седнал синът му, Луи Бурбонски, той пък куц. Това обстоятелство като че ли открай време му бе пречило да атакува, но не и да бяга, както бе показал при Куртре. Отпуснат, недъгав и боязлив, Луи Бурбонски за сметка на това не беше лишен от прозорливост. Затова по стар навик се беше присъединил към по-силната партия.

От тези двама феодални владетели, единият поразен в главата, а другият — в краката, щеше да води началото си дългата Бурбонска династия.

Така че на това събрание на 16 юли 1316 година се бяха събрали и трите клона на Капетите, които цели пет века щяха да царуват над Франция. Този ден трите династии можеха да се любуват било в залеза или в изгрева си: Капетите по права линия скоро щяха да угаснат с Филип дьо Поатие и дьо Ла Марш. Династията Валоа щеше да ги последва с тринадесет крале, като се почне със сина на Шарл. И най-сетне Бурбонската династия щеше да се появи на трона едва след изчезването ѝ, когато още веднъж щеше да се наложи да се търси пак потомък на Луи Свети за крал. Всяко прекъсване на някоя от трите династии щеше да бъде съпътствувано с изтощителни, опустошителни войни. И всяка династия щеше да завърши с трима братя...

Сложното съчетание между постъпките на хората и непредвидените им съдби винаги ще предизвиква удивление. Цялата история на френската монархия в продължение на пет века, ведно с величието и драмите, е обусловена от правилника за наследяване на короната, прочетен на прословутия 16 юли от Мил дьо Ноайе, бивш маршал на войските и съветник в съда, пред „първите хора на кралството“.

Насядали по пейките или облеegnати на стените, барони, прелати, висши сановници, доктори, юристи и делегати на парижките граждани

го бяха изслушали внимателно. Филип дьо Поатие ги гледаше, присвил очи, за да преодолее късогледството си, което замъгляваше леко лицата и размазваше очертанията на групите.

„Имам син, имам син — казваше си той, преизпълнен от щастие, — а те ще узнаят това едва утре. Готвеше се да посрещне атаката на Бургундския херцог, но тя дойде от другаде.“

На това събрание присъствуваше един мъж, когото нищо не можеше да уплаши: благородната кръв не му правеше впечатление, защото беше от възможно най-добро потекло; не се прекланяше пред силата, защото беше в състояние да тръшне на земята вол и не се поддаваше на никакви комбинации, защото мреше да крои най-всевъзможни самият той. Този мъж беше Робер д'Артоа. Той именно стана веднага, след като Мил дьо Ноайе прочете правилника, за да започне битката, без да е съгласувал изказването си с когото и да било.

Тъй като всички в този ден се перчеха със семействата си, и той бе довел майка си, Бланш Бретанска, съвсем дребна женица с тясно лице, бели коси и крехки крайници, която като че ли никога не можеше да се начуди как е родила този чутовен исполин.

Разперил лакти и пъхнал пръсти в сребърния си колан, Робер изтърси:

— Смаян съм, монсеньори, че ни се предлага нов правилник за наследяване на короната, измайсторен изцяло с оглед на обстановката, макар че вече съществува правилник, продиктуван от покойния ни крал.

Всички очи се обърнаха към граф дьо Поатие и някои присъстващи се попитаха тревожно дали не са потулили някак част от завещанието на Луи X.

— Не ми е ясно, братовчеде, за какъв правилник говорите. Вие сте присъствували на последните минути на врат ми заедно с много други барони, които са тук, и никой не ми е споменавал, че той е изказал някакво желание по този въпрос.

— Затова пък, братовчеде — отвърна подигравателно Робер, — когато казвам „последния ни крал“, не говоря за брат ви Луи X, бог да го прости!..., а за баща ви, любимия ни повелител Филип Хубави... бог да прости и него!... Та крал Филип, значи, бе решил, написал и бе накарал перовете да се закълнат, че ако той самият умре, преди синът му да е достатъчно голям, за да царува, кралските функции и

регентската длъжност трябва да бъдат дадени на брат му, монсеньор Шарл, граф дьо Валоа. Така че, братовчеде, тъй като никакъв друг правилник не е бил изготвян междувременно, струва ми се, че трябва да приложим именно него.

Бланш Бретанска одобряваше с кимане на глава, усмихваше се с беззъбата си уста и местеше наоколо живите си блестящи очи, като подканяше с поглед съседите си да одобрят изявлението на сина ѝ. Не можеше този бърборко да каже нещо, този заядливец да заведе дело, този злосторник да извърши някое насилническо или измамническо действие, без тя да се възхищава като на откровение или чудо. Граф дьо Валоа ѝ благодари безмълвно, като сведе клепачи.

Филип дьо Поатие, облакът на едната облегалка на креслото си, бавно махна с ръка.

— Възхищавам ви се, Робер, възхищавам се, че така ревностно сте готов да изпълните волята на баща ми, а неохотно се покорявахте на справедливите му нареждания, докато беше жив. Започвате да имате по-добри чувства с възрастта, братовчеде! Бъдете спокоен. Именно волята на крал Филип се стараем да зачетем. Нали така, чичо? — обърна се той към Луи д'Еврьо.

Луи д'Еврьо, който от месец и половина насам се противопоставяше на маневрите на Валоа и Робер д'Артоа, взе думата.

— Правилникът, на който се позовавате, Робер, е в сила по отношение на заложения в него принцип, но не може да важи безкрайно за едно и също лице. Ако нещо подобно се случи с френската корона след петдесет или сто години, няма да търсят брат ми Шарл, за да го направят регент на кралството... колкото и дълго да му пожелавам да живее. Бог не е създал Шарл вечен специално за тази цел. Като постановява, че регентството се пада на по-възрастния брат, правилникът посочва именно Филип и затова онзи ден положихме клетва пред него. Така че не поставяйте отново на обсъждане въпрос, който вече е решен.

Можеше да се сметне, че Робер е бит. Малко го познаваха тогава. Той наведе леко глава, като изложи на струящите през витражите слънчеви лъчи бакърените си коси, навити на руло върху мощния му врат. Сянката му се разстилаше застрашително по плочите чак до краката на граф дьо Поатие.

Последните желания на крал Филип не включваха никакво разпореждане относно кралските дъщери, нито че трябва да се откажат от правата си, нито че решението зависи от събранието на перовете.

Трепет на одобрение раздвижи редиците на феодалите от Бургундия и Шампания, а самият херцог Йод извика от естрадата:

— Добре го казахте, братовчеде, и точно това щях да питам и аз!

Бланш Бретанска отново метна около себе си искрящи погледи. Конетабълът се размърда на стола си. Чу се доволното му мърморене и хората, които го познаваха добре, предвиждаха, че ще избухне.

— Откога е въведена тази новост в нашите обичаи? — продължи младият херцог, като се изправи. — От вчера, струва ми се! Откога дъщерите би трябвало да бъдат лишени от владенията и от короната на бащите си, щом случайнно липсват мъжки наследници?

И конетабълът стана на свой ред.

— Откакто — отвърна той умишлено бавно — една от тия дъщери не предлага на кралството гаранция, че действително е родена от бащата, когото искат тя да наследи. Узнайте най-сетне това, което се говори навсякъде и което братовчед ни Валоа лично е повтарял доста често в Тесния съвет. Франция е премного хубава и премного голяма страна, месир херцог, за да може, без да бъде обсъдено от перовете, да се даде короната на принцеса, за която не се знае дали е дъщеря на крал, или на оръженосец.

Събранието притихна. Йод Бургундски стана смъртно бледен. Помислиха, че ще се нахвърли срещу Гоше дьо Шатийон, който чакаше, готов за бой като стар воин. Но гневът на бургундеца се насочи към Шарл дьо Валоа.

— Значи вие, братовчеде, който избрахте за жена на първородния си син едната ми сестра, точно вие позорите другата, която е мъртва?

— Е, приятелю — обади се Валоа, — ако става дума за опозоряване, сестра ви Маргьорит... нека бог прости греховете й... не се нуждае от моята помощ!

И прибави тихо на Гоше дьо Шатийон:

— Защо трябваше да замесвате и мен?

— Ами вие, братко, чрез брака ви — продължи Йод, като посочи с ръка Филип дьо Валоа, — одобрявате ли мерзостите, които чувате?

Филип дьо Валоа, чувстваващ се неловко поради високия си ръст и търсещ напразно с очи съвет от баща си, повдигна безпомощно ръце

и се задоволи да каже:

— Не може да се отрече, братко, че се вдигна голям скандал.

Присъстващите зашумяха. От дъното на залата долитаха гласовете на спорещите. Някои барони поддържаха, че Жана е незаконородена, други, че е законна дъщеря на Луи X. Изтерзан, бледен, Шарл дьо Ла Марш бе навел глава, както всеки път, когато ставаше дума за тази злощастна история. „Маргьорит умря и Луи умря — казваше си той. — Но жена ми Бланш е все още жива и аз продължавам да нося на челото си своя позор.“

В този миг граф дьо Клермон, на когото никой вече не обръщаше внимание, показва известни признаци на външение.

— Предизвиквам ви на бой, месир, предизвиквам ви всички! — извика той внезапно.

— По-късно, татко, по-късно ще отидем на турнира — каза му Луи Бурбонски, стараейки се да говори спокойно и непринудено.

Същевременно той подкани с жест двамата оръженосци да бъдат готови в случай че се наложи да обкръжат лудия.

Очарован от себе си, Робер д'Артоа се любуваше на бъркотията, която бе предизвикал.

Бургундският херцог заяви на Шарл дьо Валоа:

— Разбира се, че и аз моля бог да прости греховете на Маргьорит, ако действително е съгрешила. Но не го моля така горещо да прости на убийците ѝ!

— Давате ухо на лъжи, Йод — отвърна Шарл дьо Валоа. — Знаете отлично, че сестра ви умря само от срам и угризения в затвора.

Сега когато граф дьо Валоа и Бургундският херцог бяха много сериозно скарани и нямаше никакви изгледи да обединят каузите си в близко бъдеще, Филип дьо Поатие простря ръце към тях в знак на помирение.

Но Йод не искаше мир, а тъкмо обратното.

— Наслушах се днес на оскърбления срещу Бургундия, братовчедо — каза той. — Противопоставям се на признаването ви за регент и потвърждавам, и поддържам пред вас пълните права на племенницата си Жана.

После, като кимна на бургундските феодали да го последват, той излезе от залата.

— Монсенъори, месир — каза граф дьо Поатие, — тъкмо това се постараха да избегнат нашите легисти, като възложиха на съвета на перовете да реши по-късно, ако се наложи, въпроса за правата на дъщерите. Защото ако кралица Клеманс роди момче, цялата тази разправия е безпредметна.

Робер д'Артоа продължаваше да стои прав пред естрадата с ръце на хълбоците.

— Аз запомних само едно от вашия правилник, братовчеде — извика той, — че занапред по създаден във Франция обичай се оспорва на жените правото да наследяват бащите си. В такъв случай искам да ми се върне моето графство Артоа, дадено несправедливо на леля ми Мао. И докато не ми въздадете справедливост по този пункт, няма да се появя в съвета ви.

С тези думи той също се отправи към изхода, следван от майка си, която заситни зад него, горда от сина си и от самата себе си.

Графиня Мао вдигна ръце — жест, който красноречиво казваше: „Ето, нали ви казах!“

Преди да премине прага, стигнал до граф дьо Клермон, Робер му пошепна вероломно на ухото:

— Вземете копията, братовчеде, вземете копията!^[2]

— Срежете въжетата! Обявете сражението! — извика Клермон и се изправи.

— Престъпна свиня, дяволът да те изтърбуши! — прошепна Луи Бурбонски на Робер.

После каза на баща си:

— Останете още малко с нас. Още не са изсвирили тръбите.

— Така ли? Не са ли още изсвирили? Добре тогава. Нека свирят вече! Късно е — каза Клермон.

Той зачака с празен поглед и разперени ръце.

Луи Бурбонски се запъти, накуцвайки, към граф дьо Поатие и го помоли тихичко да ускори церемониала. Филип кимна в знак на съгласие.

Луи Бурбонски се върна при болния, хвана го за ръка и му каза:

— Клетвата, татко, сега трябва да положите клетвата.

— А, разбира се, клетвата.

Хромият поведе лудия и прекосиха естрадата.

— Монсенъори — принесе Луи Бурбонски, — най-старият потомък на Луи Свети, който одобрява във всичко правилника, признава месир Филип за регент и му се заклева във вярност.

— Да, месир, да... — промълви Робер дьо Клермон.

Филип изтръпна пред онова, което чичо му можеше да прибави. „Ще ме нарече «госпожо» и ще поиска шала ми“.

Но Клермон продължи с укрепнал глас:

— Признавам ви, Филип, като най-подходящ по право и като най-мъдър. Нека бди над вас от небесата свещенатата душа на баща ми и да ви помогне да осигурите мир на кралството и защита на святата ни вяра. Трепет на радостна изненада премина по редиците на бароните. Какво ставаше в главата на този човек, за да може да се люшне така без преход от безумното бълнуване до разумната реч, от комичното до величието?

Много бавно и много изтънчено той коленичи пред племенника си, простря напред ръце. Когато се изправи и се обърна, след като Филип го прегърна и целуна, големите му сини очи плуваха в сълзи.

Всички присъстващи станаха прави и продължително акламираха двамата графове.

Филип бе утвърден като регент от цялото кралство с изключение на една провинция, Бургундия, и на един човек, Робер д'Артоа.

[1] Между другото Бланш Кастилска взела властта доста трудно. Макар определена с декрет на крал Луи VIII., съпруга си, за наставница и регентка, Бланш се сблъскала с енергичната съпротива на едрите васали.

„Чуйте, сенъори барони.

Франция е съвсем изродена,

щом на жена е поверена.“ — писал Юг дьо ла Ферте.

Но Бланш Кастилска била жена с доста по-различна закалка, отколкото Клеманс Унгарска. Освен това тя била царица вече цели десет години и била родила дванадесет деца. Тя преодоляла съпротивата на бароните благодарение на подкрепата на граф Тибо дьо Шамлан, когото ѝ приписват за любовник. ↑

[2] Традиционните възгласи, които бележели началото на един турнир. ↑

ХІ. ГОДЕНИЦИТЕ ИГРАЯТ НА ГОНЕНИЦА

Обстоятелството, че е напуснал шумно някое политическо събрание в знак на несъгласие, никога не е попречило на протестиращия да седне после на една маса с противниците си.

Въпреки сутрешното си избухване, след като бе любезно помолен, Бургундският херцог прие да вземе участие в семейното угощение, което граф дьо Поатие предложи същия ден в замъка Венсен.

А френското кралско семейство, включително братовчедите и висшите сановници, наброяваше повече от сто души, които се преместиха от Сите във Венсен и насядаха в късния следобеден час, или с други думи към пет часа, около дългите, монтирани за случая маси, покрити с бели покривки.

Присъствието на Бургундския херцог правеше още по-осезателно отсъствието на Робер'Артоа.

— Моят син падна духом на излизане от двореца, толкова се разстрои от онова, което чу — казаБланш Бретанска.

— Наистина ли падна духом? — учуди се Поатие. — Надявам се, че не се е ударил зле, след като падна от толкова високо!

Но затова пък никой не се изненада от отсъствието на граф дьо Клермон, отведен набързо в дома му веднага след клетвата. Направиха комплименти на Луи Бурбонски за хубавото впечатление, което им бе произвел баща му, и изказаха съжаленията си, че заболяването му, между другото благородно заболяване, защото се дължеше на бойна злополука, не му позволява по-често да участва в работите на кралството.

Вечерята започна с хубаво настроение. Конетабълът и Бурбонският херцог бяха поставени на такова разстояние, че огънят между тях да не пламне. Валоа бръщолевеше, без никой да се вслушва в думите му.

Най-удивителното на тази вечеря беше броят на децата. Тъй като Йод Бурбонски беше поставил едно условие: да присъствува и малката Жана, като компенсация за оскръблението, което бе понесла на

събранието Граф дьо Поатие бе сметнал за необходимо да доведе трите си дъщери, Валоа пък — най-малките си издънки, граф д'Еврьо — сина си и дъщеря си, които още си играеха на куклен театър, а престолонаследникът на Виеноа — малкия „престолонаследник“ Гиг, годеника на третата дъщеря на регента, както и Луи Бурбонски — ония от децата си, които можеха да ходят... Не можеха да се оправят с малките имена: гъмжеше от Бланш и Изабел, от Шарл и Филип. Когато някой извикаше: „Жана!“, шест главички се обръщаха едновременно.

Всички тези братовчедчета бяха предназначени да се изпожелят помежду си в услуга на политическите комбинации на бащите си, които на свой ред също са били оженени така, в най-тясно кръвосмешение. Колко разрешения трябваше да искат от папата в името на териториалните интереси и в ущърб на декретите на религията! И колко нови хромави и нови безумни можеха да се очакват! Единствената разлика между потомците на Адам и на Капетите беше, че във френското кралско семейство все още избягваха да женят братя и сестри.

Престолонаследничето и годеницата му, малката Изабел дьо Поатие, която скоро щяха да наричат не иначе, а Изабел Френска, предлагаша гледката на най-разнежващо разбирателство. Те ядяха от една и съща чиния. Престолонаследничето избираше за бъдещата си съпруга най-хубавите парченца от задушната змиорка, като бъркаше усърдно в соса и ѝ ги пъхаше насила в устата, като цапаше цялото и лице. Другите деца много им завиждаха, защото бяха вече узаконена двойка. Щяха да им отделят малък личен апартамент с конен и пеш прислужник и с камериерки.

Жана Наварска не ядеше нищо. Нейното присъствие на това угощение беше наложено и тъй като децата първи отгатват чувствата на родителите си и преувеличават външния им израз, всички братовчедчета на нещастното сираче се отвърщаха от него. Жана беше измежду най-малките. Беше само на пет години. Като се изключат русите ѝ коси, тя с много свои черти започваше да прилича на майка си — изпъкнало чело, високи скупи. Самотно дете, което не умееше да играе и живееше между слуги в огромните празни зали на Нелския дворец, тя никога още не беше виждала толкова много хора събрани заедно, нито беше чувала такъв шум от гласове и съдове. Затова гледаше със смесица от възхищение и страх разхищението на какви ли

не храни, изсипвани безспир върху масите с щръкнали край тях чревоугодници. Тя чувствуваше, че не е обичана. Ако зададеше някой въпрос, никой не ѝ отговаряше. Макар и да беше съвсем малка, беше вече достатъчно развита умствено, за да си помисли: „Баща ми беше крал, майка ми — кралица. И двамата умряха и вече никой не говори с мен.“ Тя никога нямаше да забрави тази вечеря във Венсен. Колкото по-високи ставаха гласовете, колкото по-дружно ехтяха смеховете, тъжното настроение на малката Жана, отчаянието ѝ на това угощение на исполини, все повече я гнетяха. Луи д'Еврьо, който отдалеч видя, че всеки миг ще заплаче, подхвърли на сина си:

— Филип, погрижи се малко за братовчедка си Жана!

Тогава малкият Филип се опита да подражава на престолонаследничето и напъха между устните на съседката си едно парче чига с портокалов сос, което тя изплю презрително върху покривката.

Тъй като виночерпците пълнеха безспир високите чаши, скоро стана очевидно, че тези дечурлига, облечени в брокат, ще се изпоразболеят и още след шестото ядене ги пратиха да играят в дворовете; Така че и с кралските деца се случи онова, което се случва с всички деца по света по време на празничните вечери: бяха лишени от любимите си неща — сладкишите, тортите и плодовете.

Веднага щом свърши пиршеството, Филип дьо Поатие хвана подръка Бургундския херцог и му каза, че би желал да разговаря насаме с него.

— Да хапнем захаросаните фъстъци и бадеми другаде, братовчедо. Елате и вие с нас, чичо — добави той, като се обърна към Луи д'Еврьо.

Поатие извика и Гийом дьо Мело, съветник на херцога, та двете страни да бъдат представени по равно. Филип заведе тримата мъже в една малка съседна зала, където, докато им поднасяха подсладено вино и захаросани бадеми, той започна да обяснява колко желае да стигне до споразумение и какви са предимствата на правилника за регентството.

— Именно защото знаех, че сега духовете са възбудени — каза той, — нарочно отложих окончателното решение до пълнолетието на Жана. Дотогава ще са минали десет години, а вие знаете не по-зле от мен, че за десет години мненията доста се променят, макар само за това, че хората, които са защитавали най-крайните, могат случайно да

умрат. Така че смятах, братовчеде, че служа на вашата кауза, като постъпвам по този начин, а ми се струва, че зле разбрахте намеренията ми. Тъй като Валoa и вие засега не можете да постигнете съгласие, защо да не се споразумеете поотделно с мен?

Бургундският херцог си оставаше намръщен. Той не беше умен. Винаги се опасяваше да не би да го изиграят и все пак това му се случваше доста често. Херцогиня Анес, която не беше заслепена от майчинската си обич, го бе натъпкала с наставления преди заминаването му.

— Внимавай главно да не те измамат. Не говори преди да си помислил, а ако няма какво да кажеш, мълчи и остави да говори месир дьо Мело, който е по-проницателен от тебе.

Поел на двадесет и две години титлите и функциите на херцог, Йод Бургундски живееше все още в страх от майка си и трепереше да не би да се наложи да се оправдава пред нея. Не се осмели да отговори веднага на предложенията на Филип. — Майка ми ви прати едно писмо, братовчеде, в което ви казва ...какво казваше тя в писмото си, месир дьо Мело?

— Госпожа Анес искаше госпожа Жана Наварска да бъде поверена отново на нейните грижи и се учудваше, че вие още не сте й отговорили.

— Но как бих могъл, братовчеде? — отвърна Филип, като се обръщаше само към Йод, като че ли Мело им бе служил за преводач от чужд език. — Това решение е от компетентността на регента. Едва днес мога да се произнесе по това искане. Какво ви доказва, братовчеде, че смятам да откажа? Мисля, че ще отведете племенницата си с вас.

Съвсем изненадан, че среща толкова малко съпротива, херцогът погледна Мело и изражението му ясно го вореше: „Но с този човек можем да се разберем!“

— При условие — поде граф дьо Поатие, — при условие, братовчеде, разбира се, че племенницата ви няма да бъде омъжена без мое съгласие. Това е ясно. Нейната женитба засяга отблизо френската корона и не бихте могли, без да се допитате до мнението ни, да изберете съпруг на девойка, която може един ден да стане френска кралица.

Завършекът на изречението пробута началото му. Йод наистина повярва, че Филип възнамерява да короняса Жана за кралица, ако Клеманс не роди син.

— Естествено, естествено, братовчеде — каза той. — По тази точка сме напълно съгласни с вас.

— В такъв случай нищо повече не ни разделя и ще под пишем ползотворен договор — заяви Филип.

Без да губи време, той поръча да извикат Мил дьо Ноайе, който се отличава с хубавото си перо при съставяне на подобни договори.

— Благоволете, месир — каза му той, — да ни напишете следното върху веленова хартия: „Ние, Филип, пер и граф дьо Поатие, регент на двете кралства по божия милост, и нашият възлюблен братовчед, великият и могъщ феодал Йод IV, пер и херцог Бургундски, се заклеваме върху свещеното писание да поддържаме честно приятелство и да си оказваме вярно услуга...“ — В този дух общо взето бих искал... „И като се заклеваме в приятелство, решихме, че госпожа Жана Наварска...“

Гийом дьо Мело дръпна херцога за ръкава и му каза няколко думи на ухото: херцогът разбра, че се е оставил да бъде подведен.

— А, чакайте, братовчеде! — извика той. — Майка ми не ме беше упълномощила да ви призная за регент!

Разговорът им скоро стигна до задънена улица. Филип не се съгласяваше да даде детето, преди херцогът да приеме правилника за регенството. Той му предложи различни гаранции. Но Йод се инатеше. Искаше изрична уговорка относно правата на Жана върху короната.

„Ако го нямаше този Мело, който е хитър — мислеше си граф дьо Поатие, — Йод щеше вече да е капитулирал.“ Той се престори на уморен, изопна дългите си крака, праметна ги един връз друг и потърка брадичката си.

Луи д'Еврьо наблюдаваше и се питаше как ли ще се измъкне племенникът му. „Виждам вече да се размахват копия откъм Дижон“ — казваше си благоразумният граф. Той се канеше да се намеси и да го посъветва: „Хайде, нека отстъпим относно правата над короната“, когато Филип внезапно попита бургундеца:

— Е, какво, братовчеде, не ви ли се иска да се ожените?

Херцогът отвори широко очи: отначало си въобрази, тъй като не беше особено съобразителен, че Филип смята да го сгоди с Жана

Наварска:

— Тъй като току-що се заклехме във вярно приятелство — поде Филип, като че ли смяташе за нещо придобито няколкото реда, останали недописани — и този ваш жест, скъпи братовчеде, е голяма опора за мен, бих искал на свой ред да се покажа любезен към вас и с удоволствие бих удвоил нашите сърдечни връзки с по-тясно роднинство. Защо не се ожените за първородната ми дъщеря Жана?

Йод погледна Мело, после Луи д'Еврьо, после Мил дьо Ноайе, който чакаше с вдигнато перо.

— Но, братовчеде, на колко години е тя?

— На осем, братовчеде — отвърна Филип и като помълча малко добави: — Тя може да има и Бургундското графство, което ни е донесла майка й.

Йод вдигна глава като кон, подушил овес. Обедняването на двете Бургундии, херцогството и графството, та това беше мечтата на наследствените херцози още от времето на Робер I, внук на Юг Капет! Дворът в Дол да се присъедини към Дижонския, да се слеят териториите от Оксер до Понтарлие и от Макон до Безансон, едната ти ръка да е във Франция, а другата към Свещената империя, тъй като графството имаше право да участва в избора на император, нима този мираж се превръщаше внезапно в действителност? Пътят към империята бе отворен, ведно със стария престиж на Каролингите...

Луи д'Еврьо неволно се възхити от племенника си. В игра, която изглеждаше изгубена, Филип наистина направи крупен реланс. Но ако се погледне по-отблизо, не беше трудно да се проследи разсъздението на Филип. В крайна сметка той предлагаше само земите на Мао. Бяха й дали Артоа, за сметка на Робер, за да остави тя графството. Бяха предоставили графството на Филип като зестра на жена му, за да може да се кандидатира за император. Сега Филип се домогваше до френската корона или най-малкото до регентство в продължение на десет години. Така че графството не беше вече толкова важно за него, при условие че отиде в ръцете на негов васал, както беше в случая.

— Мога ли да видя госпожа дъщеря ви? — попита Йод тутакси, без и да помисли вече да се допитва до майка си.

— Вие я видяхте преди малко на вечерята, братовчеде.

— Разбира се, но не я видях добре... искам да кажа, не я гледах с тези очи...

Изпратиха да повикат най-голямата дъщеря на графа, която в този миг играеше на гоненица с другите деца.

— Защо съм им? Да ме оставят да се посмея — каза момиченцето, което тъкмо гонеше престолонаследничето към конюшните.

— Монсеньор баща ви ви вика — й казаха.

Тя догони малкия Гиг, извика: „Ти гониш!“, като го удари по гърба и чак тогава тръгна сърдита и недоволна с шамбелана, който я улови за ръка.

Още задъхана, с влажни от пот страни и нападали по лицето коси, с рокличката си от брокат, цялата изпрашена, тя застана пред братовчед си Йод, който беше четиринадесет години по-възрастен от нея. Малко момиченце, още нито грозно, нито хубаво, слабичко, то нямаше представа, че в този миг съдбата ѝ се преплита със съдбата на Франция... При някои деца отрано може да се отгатне как ще изглеждат като възрастни. Лицето на Жана не предричаше нищо. Около него, като ореол, се виждаше само графството Бургундия.

Една провинция е хубаво нещо, но все пак е необходимо жената да не е саката. „Ако краката ѝ са прави, приемам“ — си каза херцогът. Той имаше основание да се страхува от подобен род изненади, защото втората му сестра, по-малка от Маргьорит, омъжена за Филип дьо Валоа, беше с два нееднакво дълги крака. Този недостатък, който не фигурираше в брачния договор, имаше дял в сегашната неприязън на графовете Валоа към Бургундия! Затова херцогът поиска да повдигнат полите на детето, за да прецени дали краката му са в ред. Никой не се учуди на искането му. Бедрата и прасците на момиченцето не бяха пълнички, то беше наследило баща си. Но костите бяха съвсем прави.

— Имате право, братовчедо — каза херцогът. — Така най-добре ще закрепим приятелството си!

— Видяхте ли? — каза Поатие. — Не е ли по-добре така, отколкото да се караме? Занапред искам да ви наричам свой зет.

Той разтвори обятията си. Зетът беше кажи-речи на същата възраст като тъстът: разликата им беше две години и половина.

— Хайде, моето момиче, целунете годеника си — каза Филип на детето.

— А, той ли ми е годеник? — И момиченцето се изправи гордо.

— О, ами че той е по-голям от престолонаследничето!

„Колко хубаво постъпих миналия месец — помисли си Филип, — като дадох на престолонаследника на Виеноа третата си дъщеря и запазих първата, която може да разполага с графството!“

Наложи се Бургундският херцог да повдигне бъдещата си съпруга до лицето си, за да може тя да долепи мокрите си устни до страните му. Щом отново докосна земята, момиченцето изтича на двора, за да съобщи надменно на другите деца:

— Аз съм годена!

Играта бе преустановена.

— И не за такъв малък годеник като твоя! — каза тя на сестра си, като посочи престолонаследничето. — Моят е голям като нашия татко.

После зърна Жана Наварска, която се цупеше малко по-настрана от тях, и ѝ подхвърли:

— Сега ще ти бъда леля.

— Защо пък леля? — попита сирачето.

— Защото ще се ожения за вуйчо ти.

Една от най-малките дъщери на граф дьо Валоа, вече дресирана да донася за всичко, се втурна в замъка, намери баща си, който заговорничеше заедно с Бланш Бретанска и няколко феодали от своята партия и му предаде какво бе чула. Шарл стана, отметна стола си назад и се втурна с главата напред към стаята, където се намираше регентът.

— А, драги чичо, добре дошъл! — възкликна Филип дьо Поатие. — Тъкмо се канех да пратя някого да ви повика, за да бъдете свидетел на договора ни.

И той му подаде договора, който Мил дьо Ноайе беше завършил със следните думи:

„...за да подпишем заедно с всичките си роднини съглашението, което сключихме с добрия ни бургундски братовчед и по което сме напълно съгласни.“

Горчива седмица за бившия константинополски император. Не му оставаше нищо друго освен да преглътне и тази неприятност. Луи д'Еврьо, Мао д'Артоа, престолонаследникът на Виеноа, Амеде Савойски, Шарл дьо Ла Марш, Луи Бурбонски, Бланш Бретанска, Ги дьо Сен-Пол, Анри дьо Сюли, Гийом д'Аркур, Ансо дьо Жоенвил и конетабълът Гоше дьо Шатийон сложиха след него подписите си под сключеното съглашение.

Късната юлска вечер се спускаше над Венсен. Земята и дърветата бяха още пропити от дневната жегата. Повечето гости си бяха отишли.

Регентът излезе да се поразходи под дъбовете заедно с най-преданите си приближени, които го придружаваха още от Лион и бяха осигурили тържеството му. Те се пошегуваха малко по повод дървото на Луи Свети, което не можеха да намерят. Внезапно регентът каза:

— Монсенъори, сладка радост изпълва сърцето ми. Моята добра съпруга днес ми роди син.

И дълбоко, с щастие и наслада пое дъх, сякаш въздухът на френското кралство беше негова собственост.

Той седна върху мъха. Облегнал гръб на ствола на едно дърво, наблюдаваше капризните очертания на листата върху все още розовото небе, когато конетабълът Гоше дьо Шатийон се приближи до него с широки крачки.

— Нося ви лоша новина.

— Толкова скоро! — промълви регентът.

— Братовчед ви Робер е поел преди малко за Артоа.

ВТОРА ЧАСТ

АРТОА И КОНКЛАВЪТ

I. ПРИСТИГАНЕТО НА ГРАФ РОБЕР

Дванадесетима конника, идващи от Дулан и водени от исполин в кървавочервена ризница, прекосиха в галоп селото Букмезон и спряха на сто тоаза оттам. От това място се разкриваше широко плато, засято с жито, прорязано от дерета и букови горички, което се спускаше терасовидно към залесения хоризонт.

— Оттук почва Артоа, монсеньор — каза един от конниците, месир Жан дьо Варен, като се обърна към водача на групата.

— Моето графство! Ето го най-сетне моето графство — възкликна исполинът. — Ето я славната ми земя, на която не съм стъпвал цели четиринадесет години!

Обедната тишина тегнеше над нивята, залени от слънце. Чуваше се само шумното дишане на уморените коне и жуженето на бръмбарите, пияни от жегата.

Робер д'Артоа скочи рязко от коня, като хвърли юздата на прислужника си Лорме, покатери се по крайпътния насип и влезе в първата нива. Другарите му останаха по местата си, защото не искаха да нарушат самотната му радост. Робер се придвижваше с крачки на колос през натежалите вече класове, които стигаха чак до бедрата му. Той ги галеше с ръка, както се гали косъма на покорен кон или русите коси на любовница.

— Моята земя, моето жито! — повтаряше той.

Внезапно той се хвърли в нивата, просна се и се затъркаля като обезумял в нея, сякаш искаше да се слее с житните стъбла. Захапваше класовете със зъби, за да стигне до сърцевината на зърното и да вкуси млечната му сладост един месец преди жътвата. Не усещаше, че разкървява устните си от осилите на пшеницата. Опияняваше се от синьото небе, сухата пръст и мириса на скърцащите стъбла, като нанасяше сам толкова щети, колкото цяло стадо глигани. Изправи се, горд, с изпомачкани дрехи и се върна при спътниците си, стиснал в шепата си няколко грубо откъснати класа.

— Лорме — заповяда той на прислужника си, — откопчай ризницата ми и развържи бронята ми.

Когато нареждането му беше изпълнено, той пхна шепата жито под ризата си, до самата кожа.

— Заклевам се, монсенъори — извика той гръмогласно, — че тези зърна ще останат до гърдите ми, докато не си възвърна цялото графство, до последната нива! А сега, на бой!

Той яхна отново коня си и препусна в галоп.

— Лорме — подвижна исполинът и вятърът понесе думите му, — нали земята тук кънти по-хубаво под копитата на конете ни?

— Естествено, естествено, монсенъор — отвърна му кръволокът с нежно сърце, който споделяше всяко мнение на барона. — Но ризницата ви е разхлабена, спрете за малко да ви я пристегна.

Те яздиха известно време в същото темпо. После платото внезапно се сниши и Робер съзря в една обширна ливада блесналата под слънчевите лъчи армия от хиляда и осемстотин мъже в брони, дошла да го посрещне.

— О, Варен! Каква хубава работа си свършил, братко! — извика Робер замаян.

Щом рицарите от Артоа го познаха, от всички редици се чуха мощни възгласи:

— Нека бъде добре дошъл нашият граф Робер! Дълъг живот на милия ни владетел!

И най-усърдните пришпориха конете си към него. Железните наколеници дрънчаха, копията се люшкаха като друга житна нива.

— Ах, ето Комон! Ето го и Суастр! Познавам ви по гербовете, другари мои! — мълвеше Робер.

През вдигнатите наличници на шлемовете им се виждаха лицата им, плувнали в пот, но искрящи от войнствено въодушевление. Много от тях, дребни селски феодали, носеха старомодни бойни доспехи, наследени от баща им или чичо им, пригодени криво-ляво за техния ръст. Преди да се мръкне, те щяха да протрият кожата им там, където се съединяват отделните им части и щяха да покрият телата им с кървящи рани. Затова всички носеха в багажа, поверен на оръженосците им, специален мехлем и платнени ивици, за да се превържат.

Пред погледа на Робер бяха изложени всички образци на военната мода от един век насам, всички видове шлемове и старинни островърхи каски. Някои дълги ризници и тежки шпаги датираха от

последния кръстоносен поход. Провинциалните контета се бяха накичили с пера от петел, фазан или паун. Други бяха втъкнали в шлемовете си позлатен дракон, а един дори бе закрепил бюст на гола жена, който много го отличаваше от другите.

Късите им щитове бяха прясно пребоядисани и на тях личаха в ярки цветове семейните им гербове, по-прости или по-сложни в зависимост от степента на благородническото им старшинство, като най-скромните принадлежаха естествено на най-старите родове.

Жан дьо Варен представяше рицарите на Робер:

— Ето Сен-Вьонан, ето Лонвилер, ето Недоншел...

— Ваш васал, монсеньор, ваш васал — казваше всеки, щом произнесоха името му.

— Васал Недоншел... Васал Байианкур,... Васал Пикини... — отвърщаше Робер, като минаваше пред тях.

Той обеща на няколко младока, изпънали тела и много горди с облечените за пръв път военни доспехи, че лично той ще им даде рицарско звание, ако се покажат храбри в предстоящите схватки.

После реши още начаса да назначи двама маршали, както в кралската войска. Най-напред се спря на месир дьо Опонлийо, който бе положил големи старания да събере това шумно благородническо опълчение.

— И освен вас... ще взема... теб, Бовал! — обяви Робер. — Регентът си има за маршал един Бомон, аз пък ще имам Бовал!

Дребните феодали, жадни за игрословици и каламбури, акламираха със смях Жан дьо Бовал, който бе избран заради името си.

— Монсеньор Робер — обърна се към д'Артоа Жан дьо Варен, — накъде искате да поемем сега? В Сен-Пол ли ще отидем най-напред или право в Арас? Цялото Артоа е ваше, остава ви само да изберете.

— Кой път води за Есден?

— Този, по който сте тръгнали, монсеньор. Той минава през Фреван.

— Отлично. Искам да отида право в замъка на дедите си.

Трепет на безпокойство премина през редиците на рицарите. Истинска беда беше, че още с пристигането си Робер пожела да отиде право в Есден.

Месир дьо Суастр, същият, който бе забучил една гола жена на шлема си и който много се бе отличил предишната есен по време на

размириците, каза:

— Страхувам се, монсенъор, че замъкът не е в състояние да ви приюти.

— Защо? Още ли е зает от месир Брос, когото моят братовчед Вироглавия настани там?

— Не, не, ние прогонихме Жан дьо Брос, само че опустошихме малко нещо замъка.

— Опустошихте? Но нали не сте го изгорили?

— Не, не, монсенъор, стените си стоят.

— Само че сте го поограбили, така ли, момчета? Ех, ако е само това, добре сте направили. Всичко, което принадлежи на Мао измамницата, на Мао свинята, на Мао мръсницата, е ваше монсенъори, и можете да го разпределите помежду си!

Как да не обичаш такъв щедър владетел? Съюзниците му закрещяха отново, че желаят дълъг живот на милия граф Робер и бунтовническата армия потегли към Есден.

Пристигнаха късно следобед пред четиринадесетте кули на укрепения град на графовете Артоа. Само замъкът заемаше площ от дванадесет „мери“ — или приблизително пет хектара.

Колко данъци, мъки и пот бе струвала на хорицата от околността тази приказна сграда, предназначена, както им бяха казали, да ги пази от бедствията на войната! Междувременно войните се редуваха една след друга, а закрилата на замъка беше доста нереална. И тъй като обикновено боевете се водеха главно за превземане на замъка, населението предпочиташе да се свира в къщурките от кал и слама, молейки бога лавината да мине встрани от тях.

По улиците почти не се виждаха хора, излезли да приветствуват господаря Робер. Понесли щетите от грабежа, извършен предната нощ, жителите се спотайваха.

И околността на замъка не предлагаше по-весела гледка. Кралският гарнизон, избесен по зъбците на крепостните стени, започваше вече да воня на мърша. Подвижният мост пред парадния вход, носещ името „Пилешка врата“, беше спуснат. Вътрешността носеше явни следи на разорение: от мазите течеше виното от изтърбушените бъчви, мъртви птици се търкаляха кажи речи навред, от оборите долиташе злокобното мучене на неиздоените крави, а върху тухлите, с които бе застлан вътрешният двор — рядък лукс — бе

записана историята на неодавнашното клане с големи локви засъхнала кръв. Жилищните постройки на владетелите на Артоа включваха петдесет апартамента. Нито един не бе пощаден от славните защитници на Робер. Всичко, което не можеше да бъде откъснато, за да украси съседните имения, бе изпочупено на самото място.

От параклиса беше изчезнал големият кръст от позлатено сребро, както и бюстът на Луи IX, съхраняващ част от кост и няколко косъма на светия крал. Изчезнала бе и голямата златна чаша, присвоена от Фери дьо Пикини и продадена малко по-късно от един парижки търговец. Изпарили се бяха дванадесетте тома от библиотеката. Задигната беше шахматната масичка от яспис и ахат. С роклите, пенъоарите и бельото на Мао дребните феодали се бяха снабдили с хубави подаръци за възлюбените си. Разграбили бяха дори запасите от черен пипер, джинджифил, шафран и канела от кухните^[1]...

Стъпваха по изпотрошени чинии и разкъсани брокати. На всяка крачка — смъкнати завеси от балдахини, изпочупени мебели, скъсани гоблени. Водачите на бунта, леко смутени, придружаваха Робер в огледа му. Но при всяка нова находка исполинът избухваше в толкова буен и сърдечен смях, че те скоро се ободриха.

В залата с гербовете Мао бе поръчала да поставят изправени до стените каменните статуи на графовете и графините на Артоа от началото до нея. Всички лица си приличаха малко, но общото впечатление беше величествено.

— Тук, монсеньор — заяви Пикини, — решихме да не пипаме нищо.

— И сте сбъркали, братко — отвърна Робер, — защото забелязвам сред тези статуи поне една глава, която никак не ми се харесва. Лорме, дай един боздуган!

И като сграбчи тежкото оръжие, подадено му от прислужника, той го размаха три пъти и го стовари със страшна сила върху статуята на Мао. Тя се олюля върху цокъла си, главата се откъсна и се изтърколи върху плочите.

— Дано стане така и с живата глава, след като всички съюзници на д'Артоа се изпикаят обилно върху нея — извика Робер.

За човек, който обича да руши, достатъчно е да започне. Железният боздуган с остри шюшве се люшкаше застрашително в ръката на исполина.

— А! Мръсна моя лелю, вие ми отнехте Артоа, защото ей този тук, който ме роди...

И Робер откъсна главата на статуята на баща си; граф Филип.

— ...има глупостта да умре преди онзи там...

И той строши главата и на дядо си, граф Робер II — Да не мислите, че ще седна да живея сред тези статуи, които сте поръчали, за да си присвоявате честта, на която нямате право? Долу, долу, прадеди мои! Ще почнем всичко отначало!

Стените трепереха. Каменни отломки покриваха пода. Бароните от Артоа се бяха умълчали, сдържайки дъх пред тази буйна ярост, която далеч надхвърляше собственото им вилнеене. Как, наистина как да не се подчинят с любов на подобен предводител?

Когато завърши обезглавяването на предците си, Робер запрати боздугана през витражите на един прозорец и се протегна.

— Сега можем да си поговорим на воля... Месир, мои васали и другари, искам преди всичко във всеки град, превотство или замък, които ще освободим от игото на Мао, да се води точен списък на злодеянията ѝ, за да мога да го изпратя на зет и месир Затворени врати... защото той затваря всичко, щом се появи някъде — градовете, конклава, държавното съкровище... на месир Късокия, или с други думи Филип Късогледия, който се провъзгласява за регент и стана причина преди четиринадесет години да ни се отнеме това графство, та той да може да се угоява от Бургундия! Нека пукне мръсното животно, като се удуши със собствените си черва!

Дребничкият Жерар Киерез, особено вещ по съдебната процедура, който бе защитил пред кралското правосъдие каузата на бароните от Артоа, взе тогава думата и заяви:

— Има едно оплакване, монсеньор, което се отнася не само до Артоа, но до цялото кралство. Готов съм да се обзаложа, че на регента няма да му бъде безразлично, ако се разкрие как е умрял брат му Луи Х.

— Дявол го взел! Жерар, и ти ли подозираш това, което подозирам аз? Имаш ли доказателство, че и в тази работа има пръст лошотията на леля ми?

— Доказателство, доказателство, монсеньор, лесно е да се каже! Но затова пък безспорно съмнение, което може да се подкрепи със свидетелски показания. Познавам една дама в Арас, която се нарича

Изабел дьо Фериен, и сина ѝ Жан. И двамата продават разни магьоснически работи и са доставили на някаква си придворна госпожица Беатрис д'Ирсон...

— Онази ли? Някой ден ще ви я подаря, другарчета — заяви Робер. — Виждал съм я няколко пъти и само по вида и отгатвам, че си я бива за онази работа!

— Та двамата Фериен ѝ доставили за госпожа Мао отрова за убиване на елени две седмици преди да умре кралят. Кое то може да се използва срещу елени, би могло да послужи и срещу крал.

Бароните хлъцнаха от удоволствие и показаха, че са оценили по достойнство тази игра на думи.

— Било е във всеки случай отрова за рогоносец! — подсили игрословицата Робер. — Бог да прости рогоносеца, братовчед ми Луи!

Смеховете се засилиха.

— А това изглежда още по-вярно, месир Робер, защото тази Фериен се хвалела миналата година, че приготвила еликсира, който одобрил месир Филип, когото вие наричате Късогледия, и госпожа Жана, дъщерята на Мао...

— ...развратница като майка си! Сбъркахте, мои барони, че не удушихте тази усойница, когато беше затворена тука миналата есен — каза Робер. Тази Фериен и синът ѝ ми са нужни. Погрижете се да ги задържите, щом пристигнем в Арас. Сега да похапнем, защото ужасно изгладнях през този ден. Заколете най-големия вол в обора и го опечете цял-целеничък. Изловете в езерото всички шарани на Мао и донесете виното, което не сте успели да изпиете.

Два часа след това, когато се мръкна, гордата дружина беше мъртво пияна. Робер изпрати Лорме, който доста добре понасяше смесването на разни вина, да потършува в града заедно с една солидна свита и да доведе момичетата, необходими за веселото настроение на бароните. Не придирваха много дали жените, които извличаха от постелите им, бяха девойки или майки. Лорме подкара към замъка цяло стадо по нощници, блеещо от ужас. Опустошените спални на Мао се превърнаха тогава в поле на пикантна борба. Виковете на жените възбуждаха още повече похотта на рицарите, които ги вземаха с пристъп, както биха атакували неверниците, съревноваваха се по постижения в развлечението и се нахвърляха по трима на една и съща плячка. Робер дръпна за косите, лично за себе си, най-добрите парчета,

без да се церемони да ги разсъблича. Тъй като тежеше над двеста ливри, жертвите му не можеха да гъкнат под него. В същото време месир дьо Суастр, загубил красивия си шлем, се беше превил на две с ръце на сърцето и повръщаше като олук при буря.

После нашите храбреци захъркаха един след друг. Един-единствен човек би бил достатъчен тази нощ, за да изколи без мъка цялото благородничество на Арас.

На другия ден една армия с омекнали крака, надебелели езици и размътени мозъци потегли за Арас. Единствен Робер изглеждаше свеж като току-що, извадена от реката щука и това му спечели окончателно възхищението на войниците му. Правеха почивки по пътя, защото Мао притежаваше няколко други замъка в околността, чийто вид вдъхна смелост у бароните.

Но когато в деня на света Магдалена Робер се настани в Арас, напразно търсеха споменатата Фериен. Тя беше изчезнала.

[1] Мао съставила подробен опис на кражбите и нанесените й щети в замък Езден. Описът съдържа стотина двадесет и девет точки. Тя завела дело пред Парижкия съд за възстановяване на щетите и с присъдата, издадена на 9 май 1321 г., била отчасти обезщетена. ↑

II. ПАПСКИЯТ ЛОМБАРДЕЦ

В Лион кардиналите бяха все още затворени. Те си бяха въобразили, че регентът ще се умори. Затворничеството им продължаваше вече цял месец. Седемстотинте въоръжени мъже на граф дьо Форез все още стояха на стража около църквата и манастира на Грешните братя. И ако граф Савели, маршал на конклава, носеше постоянно със себе си ключовете, те не му вършеха особена работа, тъй като отключваха само зазидани врати.

С всеки изминат ден кардиналите престъпваха устава на Григорий и то без никакви угризения, след като спрямо тях прилагаха принуда и сила. Те не пропускаха да повтарят това всеки ден на граф дьо Форез, когато подадеше глава през тесния отвор, който служеше за подаване на храната, без да сваля шлема си. И той от своя страна всеки ден им отговаряше, че е длъжен да наложи закона на конклава. Този диалог между глухи можеше да продължава още дълго.

Кардиналите вече не живееха заедно, както предписваше уставът. Макар че корабът на църквата на якобинците беше обширен, много скоро стана невъзможно да го обитават почти сто души върху постели от слама. Най-вече заради вонята, която се носеше в лятната жегата.

— Нима щом бог се е родил в обор, неговият викарий трябва непременно да бъде избран в кочина? — заявяваше един от италианските кардинали.

Така че прелатите бяха заели и свързания с църквата манастир, включен в същата сграда. Те изтласкаха монасите и криво-ляво се настаниха по трима в килия или в стая от странноприемницата, която очевидно беше затворена за пътници. Капеланите и младите благородници заемаха трапезариите.

И режимът с намалената дневна дажба не беше спазван. Пък и в противен случай скоро щеше да има събрание от скелети. Така че кардиналите си доставяха известни лакомства отвън, предназначени уж за абата и монасите. Прилагаха голямо умение и постоянство за нарушаване тайната на съвещанията си. Всеки ден конклавът пращаше или получаваше писма, пхнати в хляба или между чиниите. Часът,

когато донасяха яденето, беше станал час на пощата, и кореспонденцията, която „ръководеше“ съдбата на християнския свят, беше доста омазнена.

Граф дьо Форез уведомяваше регента за всички тези пропуски, а той изглеждаше доволен. „Колкото повече грешки и нарушения допуснат, толкова по-строго ще ги накажем, когато му дойде времето — заявяваше той. — Колкото до посланията, давайте им път, но ги отваряйте мимоходом възможно най-често, за да ми разкривате съдържанието им“.

Така те узнаха, че са били издигнати и почти веднага свалени четири кандидатури: най-напред на Арно Нувел, бивш абат дьо Фонфроад, за когото граф дьо Поатие бе казал недвусмислено посредством Жан дьо Форез, че „не намира този кардинал достатъчно добре разположен към френското кралство“. След него бяха пропаднали и кандидатурите на Гийом дьо Мандагу, на Арно дьо Палагрю и на Беранже Фредол старши. Гасконци и провансалци се проваляха взаимно. Стана известно също, че страшният Каетани беше започнал да омръзва на част от италианците и дори на собствения си братовчед Стефанески с долните си интриги и с налудничавите си безмерни клевети.

Та нали той предложил шеговито — знаеше се обаче стойността на подобни думи в неговата уста! — да се обърнат към дявола и да се допитат до него за избора на папа, щом бог като че ли не желае да им покаже на кого от тях се е спрял.

Дюез бе отговорил с едва чутия си глас:

— Не за първи път, монсеньор Франческо, сатаната ще заседава заедно с нас.

Ако случайно Каетани поискаше свещ, тутакси почваха да шушукат, че ще стопи восъка, за да направи магия.

До неочакваното им интерниране кардиналите се бяха опълчвали един срещу друг било поради теологични разногласия, било заради престиж или интерес. Но сега обстоятелството, че живеят вече цял месец заедно в едно ограничено пространство, беше породило помежду им ненавист поради лични, едва ли не физически причини. Някои бяха много небрежни към външността си, не се бръснеха, нито пък се миеха и се отдаваха свободно на естествените си потребности. Даден кандидат се опитваше вече да спечели гласове не с обещания за

пари или привилегии, а споделяйки дневната си дажба с най-лакомите, нещо, изрично забранено. И тогава почваха да предават от ухо на ухо:

— Камердингът пак изяде три порции от своята партия...

Ако посредством подобни сделки успяваха да задоволят някак стомасите, съвсем не беше така с другите им апетити. Целомъдрието, на което някои кардинали много малко бяха свикнали, ги направи раздразнителни. Между провансалците се носеше следната игрословица:

— Ако д'Ок е готов на всичко, за да задоволи своето тяло, Колона пък не биха се отказали от ничие тяло.

Защото двамата Колона, чичото и племенникът, благородници с атлетическо телосложение, създадени много повече да носят ризница, а не расо, преследваха младите си придружители из коридорите на манастира, като им обещаваха пълно опрощение на греховете.

Постоянно си навираха в очи стари грешки:

— Ако не бяхте канонизирали Селестен... Ако не бяхте, се отрekli от Бонифаций... Ако не се бяхте съгласили да напуснем Рим... Ако не бяхте осъдили тамплиерите...

Обвиняваха се взаимно в недостатъчно милеене за църквата, в тщеславие и продажност. Ако човек чуеше какво разправят кардиналите едни за други, би решил, че никой от тях не заслужава да бъде дори селски викарий.

Единствен монсеньор Дюез изглеждаше безчувствен към неудобствата, интригите и злословията. От две години насам той така бе объркал отношенията между колегите си, че нямаше вече нужда да се намесва и можеше да остави подмолните си машини да се движат от само себе си. По природа и по навик непридирчив към яденето, слабата храна не го измъчваше никак. По собствен избор споделяше килията си с двама нормандски кардинали, присъединили се към провансалците, Никола дьо Фреовил, бивш изповедник на Филип Хубави, и Мишел дю Бек. Много слаби, за да образуват партия, те не бяха между „кандидатите“. Не се страхуваха от тях и съжителството им с Дюез не можеше да изглежда като заговор. Впрочем Дюез рядко биваше с тях. В определени часове той се разхождаше, във вътрешния двор на манастира, подпрян обикновено на ръката на Гучо, който постоянно му препоръчваше:

— Не вървете така бързо, монсеньор! Вижте, едва ви догонвам със схванатия си след падането в Марсилия крак. Нали знаете, че изгледите ви за успех — ако съдя по това, което чувам — ще бъдат толкова по-големи, колкото по-немоощен ви смятат.

— Вярно, вярно — отвърщаше кардиналът и се мъчеше да превие врат, да огъне колене и да дисциплинира своите седемдесет и две години.

Останалото време той четеше или пишеше. Беше успял да си набави онова, което му беше най-необходимо на тоя свят — книги, свещи и хартия. Някой идваше да го предупреди, че ще има събрание в хора на църквата? Той се преструваше, че със съжаление става от стола си, а докато слушаше как колегите му се оскъряват взаимно или се уязвяват вероломно, той само пошепваше едва чуто:

— Моля се, братя. Моля се бог да ни вдъхнови да изберем най-достойния.

Онези, които го познаваха по-отдавна, намираха, че много се е променил. Изглежда, че съзнателно умъртвяваше плътта си и служеше на всички за пример на благонамереност и милосърдие. Когато някой изтъкнеше това, той отговаряше скромно, като махваше примирено с ръка:

— Смъртта не е далеч... Крайно време е да се подготвя...

Той почти не се докосваше до-панцимата с яденето си и караше да я отнесат на един или друг от съперниците му. И Гучо пристигаше с пълни ръце при камерлинга, който пращеше от здраве като угоен вол, и му казваше:

— Монсеньор Дюез ви изпраща това. Виждате му се отслабнал тази сутрин.

От деветдесет и шестте пленника Гучо сравнително най-лесно общуваше с външния свят. Всъщност той бе успял бързо да установи връзка с представителя на банката „Толемей“ в Лион. Той препращаше не само писмата на Гучо до вуйчо му, а и по-тайната кореспонденция на Дюез, предназначена за регента. На тези писма бе спестено неудоволствието от неприятния допир с мръсните чинии. Те минаваха, пхнати в книгите, необходими за благочестивите занимания на кардинала.

Истината е, че Дюез нямаше друг доверен човек освен младия ломбардец, чиято находчивост с всеки ден му беше все по-полезна.

Съдбата им беше тясно свързана, защото ако единият от тях искаше да излезе папа от този манастир, същинска пещ в лятната жегата, другият копнееше час по-скоро да отпътува, снабден с мощен покровител, на помощ на любимата си. Все пак Гучо се беше поуспокоил за съдбата на Мари, откакто Толомей му бе писал, че бди над нея като роден вуйчо.

В началото на последната седмица на юли, когато Дюез се убеди, че колегите му са много уморени, много изтерзани от горещината и непоправимо наежени един срещу друг, той реши да им представи замислената комедия, грижливо подготвена от Гучо.

— Достатъчно ли влачих крак? Достатъчно ли постих? Достатъчно лошо ли изглеждам? — попита той временния си паж — и дали колегите ми достатъчно са се отвратили от себе си, та да са склонни от умора да вземат някакво решение?

— Така ми се струва, монсеньор. Струва ми се, че са узрели за това.

— В такъв случай, млади момко, време е, струва ми се, да поработите с езика си. А пък аз ще си легна и повече няма да ставам.

Гучо почна да се мярка сред служителите на другите кардинали. Той разправяше, че монсеньор Дюез бил много изтощен, че като че ли е болен от нещо и има опасност, поради напредналата си възраст, да не излезе жив от този конклав.

На другия ден Дюез не се появи на ежедневното събрание и кардиналите коментираха това, като всеки повтаряше слуховете, разпространени от Гучо.

На следващия ден кардинал Орсини, който току-що се беше скарал остро с двамата Колона, срещна Гучо и го попита дали наистина кардинал Дюез се чувства толкова немошен.

— Ами да, монсеньор, и сърцето ми се къса от мъка — отвърна Гучо. — Знаете ли, че добрият ми господар престана дори да чете? Това означава, че не след дълго ще престане и да живее.

После с дръзкото си и същевременно наивно изражение, което си придаваше съвсем уместно, той добави:

— Ако бях на ваше място, монсеньор, много добре знам какво щях да направя. Бих избрал монсеньор Дюез. По този начин ще можете най-сетне да излезете от този конклав и да свикате нов, веднага щом кардиналът умре, което, пак ви повтарям, няма много да се

забави. Това е една възможност, която може би само след една седмица ще загубите.

Още същата вечер Гучо видя, че Наполеон Орсини се съвещава със Стефанески, Алберти де Прато и Гийом дьо Лонжи — все италианци, благосклонно настроени към Дюез. На другия ден същата групичка се образува като от само себе си във вътрешния двор на манастира, само че уголемена от испанеца Лука де Флиско, несъщински брат на Жак II Арагонски и на Арно дьо Пенарю, водача на гасконската партия.

Като мина покрай тях, Гучо чу, че именно той каза:

— Ами ако не умре?

— Все ще бъде по-малкото зло, отколкото, ако останем тук още половин година, както има опасност, ако пропуснем този случай да изберем един умиращ.

Гучо тутакси предаде едно писмо за вуйчо си, в което го съветваше да изкупи от компанията Барди всички полици на името на Жак Дюез. „Лесно ще ги получите на половин цена, защото длъжникът минава за умиращ и кредиторът ще ви сметне за луд. Изкупете ги макар по осемдесет ливри за сто, сделката ще бъде добра или да не се казвам вече ваш племенник.“ Той посъветва освен това Толомей да дойде сам в Лион при първа възможност.

На 29 юли граф дьо Форез предаде официално на кардинала камерлинг писмо от регента. Жак Дюез благоволит да стане от сламеника си, за да чуе съдържанието му. Отнесоха го кажи-речи на ръце дотам.

Писмото на граф дьо Поатие беше строго. В него се изреждаха подробно всички нарушения на правилника на Григорий. Припомняше се, че ще бъдат разрушени покривите на църковните сгради. Регентът укоряваше кардиналите за разногласията им и им внушаваше да поверят папската тиара на най-възрастния измежду тях, щом не могат да се споразумеят. А най-възрастният беше Дюез.

Щом чу тези думи, той размахна ръце съвсем изнемощял и прошепна:

— Най-достойният, братя, най-достойният! За какво ви е пастир, който няма сили да води самия себе си и чието място е по-скоро на небето, ако бог пожелае да го прибере, а не тук долу?

И помоли да го върнат в килията му, легна на постелята си и се обърна към стената.

След два дни Дюез малко се пооживи: непрекъснатото омаломощение би могло да събуди подозрения. Но когато пристигна препоръка и от неаполския крал в подкрепа на предложението на граф дьо Поатие, старецът се разкашля така, че да ти стане жално. Трябва да беше много зле, щом можа да изистине в такава жега.

Пазарлъците продължаваха неотстъпно, защото някои все още хранеха надежди.

Но граф дьо Форез започна да става по-груб. Сега той заповядваше да претърсват по-щателно храната, сведена до едно блюдо на ден и конфискуваше писмата или караше да ги хвърлят вътре.

На 5 август Наполеон Орсини успя да спечели за Дюез не друг, а страшния Каетани, както и няколко членове на гасконската партия. Провансалиците подушиха победата.

На 6 август установиха, че монсеньор Дюез може да разчита на осемнадесет гласа, тоест с два повече от прословутото абсолютно мнозинство, което в продължение на две години и три месеца никой не бе успял да постигне. И последните противници, убедили се, че въпреки тях изборът ще се състои и опасявайки се да не би да бъдат наказани заради упорството си, се съгласиха да признаят високите добродетели на кардинал-епископа от Порто и заявиха, че са готови да гласуват за него.

На другия ден, 7 август 1316 година, решиха да гласуват. Определиха четирима броятели. Дюез се появи, носен от Гучо и другия си придружител.

— Не тежи много — прошепна Гучо на кардиналите, които ги проследяваха с очи и им правеха почиттелно път: държане, което издаваше направения вече избор.

Само след няколко минути Дюез бе провъзгласен единодушно за папа и двадесет и тримата му колеги го акламираха.

— Щом вие, господи, искате това, щом вие, господи, искате това... — издума с мъка Дюез.

— Какво име си избираш? — го попитаха.

— Йоан... Ще нося името Йоан... Йоан XXII.

Гучо се приближи, за да повдигне хилавия старец, станал върховен повелител на вселената.

— Не, не, синко — каза новият папа. — Ще се помъча да ходя сам. Дано бог ме крепи.

Глупаците тогава си въобразиха, че е станало чудо, докато останалите разбраха, че са били измамани. Те мислеха, че дават гласовете си за един труп, а ето че избраникът им се движеше с лекота между тях, пъргав и свеж като пъстърва. Само че още не можеха да си представят колко горчив щеше да направи живота им цели осемнадесет години!

Междувременно камерлингът вече изгори в камината книгата от гласуването и белият дим възвести на света, че е избран духовен глава. Почти веднага отекнаха и удари с кирка по стената, която зазиждаше главния портал. Но граф дьо Форез беше благоразумен. Щом отворът стана достатъчно широк, той лично се вмъкна в църквата.

— Да, да, синко, мен избраха — му каза Дюез, който бързо заситни към него.

Тогава майсторите сринаха до основи зидарията. Отвориха двете крила на портала и за пръв път от четиридесет дни насам слънцето проникна в църквата на якобинците.

Многочислена тълпа чакаше на площадчето пред нея — граждани, хора от простолюдието, консули, феодали, наблюдатели от чуждите дворове. Всички се струпаха и коленичиха, когато се зададоха кардиналите и конклавистите, наредени в процесия. Един дебел мъж с тъмен тен, застанал в първите редици до граф дьо Форез, улови края на дрехата на новия папа, когато Дюез мина край него, и долепи устни до, ръба й.

— Вуйчо Спинело! — извика Гучо Балиони, който вървеше зад папата.

— А, вие ли сте вуйчото? Много обикнах вашия племенник, синко — каза Дюез на коленичилиия шишко, като му кимна да се изправи. — Той ми служи вярно и искам да го задържа при себе си. Целунете го, целунете го!

Капитанът на ломбардците се изправи и Гучо го прегърна.

— Изкупих всичко, както ми препоръча, при това на стойност шест за десет — пошепна Толомей на ухото на Гучо, докато Дюез благославяше множеството. — Този папа ни дължи сега няколко хиляди ливри. Чудесна сделка, моето момче! В жилите ти наистина тече моя кръв!

Един друг човек зад тях удължаваше недоволно лице, подобно на кардиналите: синьоре Бокачо, главен представител на фирмата Барда.

— Ах, ти си бил вътре, обеснико! — каза той на Гучо. — Ако знаех, никога нямаше да продам полиците.

— Ами Мари? Къде е Мари? — попита тревожно Гучо вуйчо си.

— Твоята Мари е добре. Тя е толкова хубава, колкото ти си хитър и ако малкият ломбардец, който издувакорема й, наследи по нещо от вас двамата, ще си пробие път в живота! Върви, върви бързо, моето момче! Не виждаш ли, че светият отец те вика?

III. ДЪЛГОВЕТЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЕТО

Регентът Филип държеше да присъствува на интронизацията на папата главно за да си даде вид на покровител на християнската църква.

— Изборът на Дюез ми коства доста грижи и мъка. Справедливо е да ми помогне сега да закрепя властта си. Искам да бъда в Лион за интронизацията му.

Но новините от Артоа продължаваха да бъдат тревожни. Робер бе превзел лесно Арас, Авен, Теруал, като завладяваше областта. Шарл дьо Валоа го подкрепяше негласно в Париж.

Верен на обичайната си тактика на обкръжение, регентът съсредоточи усилията си върху съседните на Аргон провинции, за да предогврати разрастването на бунта писа на бароните от Ликардия, за да им напомни поетите задължения за вяност спрямо френската корона. Любезно им даде да разберат, че не би търпял ни най-малкото нарушение на задълженията им. В превотствата бяха изпратени войскови части и сержанти, за да надзирават областта. На фламандците, които още се подиграваха — макар да бе минала една година — с жалкия поход на Вироглавия, загубил цяла армия в калта, Филип предложи нов договор за мир при доста изгодни за тях условия.

— След като ни се налага да оправим тези бъркотия, няма как — ще загубим малко, за да запазим цялото — обясни регентът на съветниците си.

Макар зет му, Жан дьо Фиен, да беше един от първите помощници на Робер, Фландърският граф разбра, че едва ли друг път ще има по-добри условия за сключване на договор, съгласи се да преговаря и не се намеси в работите на съседното графство.

Така на практика Филип затвори вратите на Артоа. Чак тогава изпрати Гоше дьо Шатийон да преговаря направо с водачите на бунтовниците и да ги увери в добрите намерения на Мао.

— Разберете ме добре, Гоше. Вие изобщо не трябва да разговаряте с Робер — заръча той на конетабъла си, — защото това би означавало, че признавате правата, за които той претендира. Ще

продължаваме да го смятаме лишен от права над Артоа, както е присъдил баща ми. Вие отивате там, за да уредите конфликта между графинята и васалите ѝ, в който според мен Робер изобщо не участва.

— Всъщност, монсеньор — осведоми се конетабълът, — напълно ли държите да наложите волята на тъща си?

— Ни най-малко, Гоше. Ни най-малко, ако е злоупотребила с правата си, както предполагам. Тя е много властна, нашата госпожа Мао, и смята, че всеки е роден специално, за да ѝ служи до последния лиар в кесията си и до последната си капка пот! Искам мир, който да бъде справедлив за всички. Знаем, че гражданското население е добре настроено към графинята, защото то е винаги в разрыв с благородниците, а благородниците подкрепят каузата на Робер, за да намерят в негово лице опора за собствените си искания. Така че вижте кои оплаквания са основателни и се постарайте да ги удовлетворите, без да накърнявате прерогативите на короната. Същевременно помъчете се да откъснете бароните от размирния ни братовчед, като им дадете да разберат, че могат по пътя на правосъдието да получат повече от нас, отколкото от него по пътя на насилието.

— Вие сте мъдър, монсеньор, безспорно сте мъдър — отвърна конетабълът. — Не мислех, че на стари години ще ми е съдено да служа с такова удоволствие на толкова умен владетел, който е три пъти по-млад от мен.

В същото време регентът помоли чрез граф дьо Форез папата да забави малко интронизацията. Макар съвсем основателно да бързаше с утвърждаването на избора си, Йоан XXII се съгласи любезно да отложи церемонията с две седмици.

Но когато те изтекоха, смутовете в Артоа далеч не бяха стихнали, а договорът с фламандците щеше да бъде ратифициран едва на първи септември. Филип поиска, този път с посредничеството на престолонаследника на Виеноа, ново отлагане на церемонията. За изненада на регента този път Йоан XXII прояви внезапно твърдост и едва ли не грубост и я насрочи за 5 септември.

Той държеше на тази дата по много важни причини, които пазеше в тайна: между другото те не бяха известни на повечето хора. На 5 септември 1300 година той бе ръкоположен за епископ на Фрежюс. Пак в началото на септември 1309 година неговият

покровител крал Роберто Неаполски бе коронясан. И ако едно подправено кралско писмо му бе дало възможност да получи епископска епархия в Авиньон, то тази маневра му се беше удаля на 4 септември 1310 година.

Новият папа беше в добри отношения със звездите и умееше да използва съчетанията на слънцето с тях, за да осигури етапите на своя възход.

„Ако монсеньор регентът на Франция и Навара, когото ние много обичаме — отговори той — е възпрепятствуван от работите на кралството да бъде до нас на този тържествен ден, би ни било много мъчно. Но в такъв случай, за да не го караме да пътува много дълго, ще вземем тиарата в град Авиньон.“

Филип дьо Поатие подписа договора с фламандците сутринта на първи септември. На пети призори той пристигна в Лион, придружен от графовете Валоа и Ла Марш, които не искаше да остави в Париж без надзор, както и от Луи д'Еврьо.

— Накарайте ни да препускаме като вестоносци, племеннико — каза му Валоа, щом слязоха от конете.

Едва имаха време да облекат специално приготвените одежди за тържеството, които бе поръчал ковчезникът Жофроа дьо Фльори. Регентът носеше отворена мантия в прасковен цвят, подплатена с двеста двадесет и шест кожички от северна катерица. Шарл дьо Валоа, Луи д'Еврьо, Шарл дьо Ла Марш, както и Филип дьо Валоа, който също беше поканен, получиха като подарък копринени мантии със същата подплата.

Лион, целият в знамена, гъмжеше от безчислени тълпи, дошли да се любуват на шествието.

Йоан XXII пристигна в съборната църква Сен-Жан на кон, предшествуван от френския регент. Всички камбани на града биеха звънко. Поводите на папския кон държаха от едната страна граф д'Еврьо, а от другата — граф дьо Ла Марш. Френската монархия тясно бе обградила папската власт. Зад тях вървяха кардиналите с червената кардиналска шапка над мантията, завързана под брадичката. Митрите на епископите искряха на слънцето.

Кардинал Орсини, потомък на римски патриции, сложи тиарата върху челото на Жак Дюез, син на коарски буржоа.

Гучо, застанал на видно място в катедралата, се любуваше на господаря си. Дребният старец с мършава брадичка и тесни рамене, който изглеждаше едва ли не умиращ само преди месец, с лекота носеше тежките жречески атрибути, с които беше отрупан. Фараонският ритуал на безкрайната церемония, която го възвисяваше толкова много над себеподобните му и го превръщаше в символ на божеството, му въздействуваха почти без той да съзнава и разливаха по лицето му неочаквано, завладяващо величие, което ставаше все по-забележимо по време на литургията. Все пак той неволно се усмихна леко, когато му обуха папските сандали.

„Пантофко! Наричаха ме Пантофко... кардинала с малките обувки... — мислеше си той. — Представяха ме за син на общар. Малките пантофки са сега на краката ми... Господи! Вие ме издигнахте толкова високо, че няма вече какво да желая. Остава ми само да се постарая да управлявам добре вашата църква.“

Този тщеславец, задоволил всичките си амбиции, този измамник, провел успешно всичките си измамничества, беше сега готов за усъвършенствуване във висшата църковна магистратура.

Същия ден регентът даде благородническо звание на брат му Пиер Дюез. Съгласно традицията семейството на папата ставаше благородно. Но актът, продиктуван лично от Филип, независимо от предназначението си да отдаде почит на светия отец чрез брат му, изразяваше същевременно доста нетрадиционната мисъл и отношение на младия владетел спрямо правото на благородство. „Не семейните имуществва — беше писано в документа, — нито богатството в момента, нито другите благоволения на съдбата имат някакво значение в съвкупността от нравствените качества и похвалните прояви. Те са неща, които случайността дарява както на заслужаващи, така и на незаслужаващи, които се падат както на достойните, така и на недостойните... В замяна на това всеки се утвърждава като син на собствените си дела и на собствените си заслуги и никак не е важно откъде произлизаме, ако знаем поне от кого произлизаме...“

Валоа трепереше от раздразнение, като слушаше тези мисли, подривни и скандални според него.

Но регентът не бе извървял толкова път и не бе засвидетелствувал такава почит на новия папа, без да получи нещо в замяна. Между тези двама мъже с половин век разлика във възрастта

— „вие сте зората, монсеньор, а аз съм залезът“ — казваше Дюез на Филип — съществуваше известно духовно сродство и тънко взаимно разбиране. Йоан XXII не бе забравил обещанията на Жак Дюез, нито регентът — думите на граф дьо Поатие. Щом Филип заговори за църковните привилегии, чийто първи едногодишен доход трябваше да бъде в полза на държавното съкровище, новият папа заповяда да донесат готовите за подпис документи. Но преди да ги подпечатат, Филип проведе разговор насаме с Шарл дьо Валоа.

— Имате ли някакво оплакване срещу мен, чичо?

— Не, племеннико — отвърна бившият константинополски император.

Нима можеш да отговориш на някого, че единственото нещо, което имаш против него, е самото му съществуване?...

— Защо тогава, чичо, щом нямате от какво да се оплачете, ми вредите? Аз ви уверих, когато ми предадохте ключовете от държавното съкровище, че няма да ви се иска сметка, и спазих обещанието си. Докато вие ми се заклехте във вярност, а не спазвате клетвата си, чичо, защото подкрепяте каузата на Робер д'Артоа.

Валоа тръсна в знак на отрицание глава.

— Лоша сметка си правите — продължи Филип, — защото Робер ще ви струва много скъпо. Той няма пари Единственият му източник са доходите, които му отпуска държавното съкровище, а аз тия дни ги отрязах. Значи той ще поиска парична помощ от вас. Откъде ще я вземете, щом не разполагате вече с финансите на кралството? Хайде, не са наежвайте и не пламвайте, нито пък си позволявайте ругатни, за които ще съжалявате, тъй като аз ви желая доброто. Дайте ми дума, че повече няма да подпомагате Робер и аз от своя страна ще поискам от Светия отец анатите от Валоа и Мен да ви се изплащат направо на вас, а да не влизат в държавното съкровище.

Сърцето на граф дьо Валоа се поколеба за миг между ненавистта и алчността.

— На каква сума възлизат те? — попита той.

— Десет-дванадесгт хиляди ливри, чичо, защото трябва да включим и привилегиите, които не са били получени през последните месеци от царуването на баща ми, както и през цялото царуване на Луи.

За Валоа, вечно отрупан с дългове, тези десет-дванадесет хиляди ливри, които щеше да получи през същата година, бяха добре дошли като по чудо.

— Вие сте добър племенник и разбирате нуждите ми. Ще накарам Робер да се сдобри с вас и ще го предупредя, че ако упорствува, ще го лиша от подкрепата си.

На връщане Филип се отби на много места, за да уреди пътем различни държавни работи. Накрая се спря и във Венсен, за да предаде на Клеманс благословията на новия папа.

— Щастлива съм — каза кралицата, — че приятелят ни Дюез е взел името Жан, защото аз избрах същото име за моето дете, когато дадох обет по време на бурята върху кораба, който ме доведе във Франция.

Тя изглеждаше все още чужда на проблемите за властта и заета единствено със съпружеските си спомени или грижите около майчинството. Пребиваването ѝ във Венсен се бе отразило благотворно на здравето ѝ. Беше в седмия месец. Лицето ѝ пак се беше разхубавило и изопнало от напълняването, като по него се четеше спокойствието, което някога съпътствува края на тежка бременност.

— Жан съвсем не е кралско име за Франция — забеляза регентът. — Никога не сме имали крал Жан.

— Братко, повтарям ви, че се заклех да го кръстя така.

— В такъв случай ще зачетем обета ви... Ако родите момче, то ще се нарича Жан Първи...

Филип завари в двореца в Сите жена си напълно щастлива. Тя се занимаваше с малкия Луи-Филип, който крещеше колкото има сила едно двумесечно бебе.

Но щом я предупредиха, че зет ѝ се е върнал, графиня Мао пристигна от двореца Артоа със запретнати ръкави, пламнали страни и яростен поглед.

— О! Веднага ми изменят, синко, щом вас ви няма! Знаете ли какво върши в Артоа вашият мизерник Гоше?

— Гоше е конетабъл, майко, и доскоро съвсем не ви се струваше мизерник. Какво ви е направил?

— Той се е обявил против мен! Изкарал ме е виновна във всичко! — извика Мао. — Вашите пратеници са се разбрали както крадци на панаир с моите васали. На своя глава са заявили, че нямало да се върна

в Артоа... чувате ли? Да ми забранят да се върна в собственото си графство!... Преди да е подписан онзи неизгоден мир, който не приех миналия декември при Луи... И отгоре на всичко искат да съм им върнела не знам какви си данъци, които според тях съм била получила неправилно!

— Всичко това ми е струва справедливо. Моите пратеници са следвали точно предписанията ми — отвърна невъзмутимо Филип.

От изненада Мао замря за миг със зяпнала уста и облещени очи. После поде с още по-висок тон:

— Справедливо било да се разграбват замъците ми, да се бесят сержантите ми, да се тъпчат житата ми! Това са значи вашите заповеди да поддържате враговете ми! Вашите заповеди! Хубаво ми се отплащате за всичко, което направих за вас!

Една дебела тъмносиня вена се изду на челото ѝ.

— Освен че ми дадохте дъщеря си, не виждам какво друго сте направили за мен, майко, та да трябва да ощетявам поданиците си и да излагам на опасност заради вашата изгода мира на цялото кралство.

Мао се поколеба за миг между благоразумието и гнева. Но думата „поданици“, употребена от зет ѝ, изречена с кралски тон, я прободеше като с остен. И тайната, която пазеше толкова грижливо от десет седмици насам, се отприщи от гневния ѝ изблик.

— А че пратих на онзи свят брат ти, е нищо, нали? — каза тя, като пристъпи към него.

Филип нито подскочи, нито извика. Първата му реакция беше да затвори вратите. Заклучи, извади ключовете, пхна ги в колана си. Той обичаше да се сражава само на затворена арена. Мао се изплаши, особено като видя лицето му:

— Значи вие сте направили това — изрече полугласно той — и онова, което се шушука в кралството, е вярно!

Мао се изпъчи, вярна, на нападателната си природа.

— Че кой искате да е, синко? На кого си въобразявате, че дължите удоволствието да бъдете регент и да можете някой ден да си присвоите короната? Хайде! Не се правете на толкова наивен! Брат ви ми конфискува Артоа. Валоа го насъскваше против мен, а вие бяхте в Лион, за да се занимавате с папата... все този папа ми мъти водата! Недейте се прави на толкова благ, че да ми кажете, че съжалявате за Луи! Вие никак не го обичахте, много ви беше приятно, че ви поднесох

съвсем топличко неговото място, като подправих малко сладката му и без да ви тежи на съвестта. Но не очаквах да ви видя по-зле настроен към мен от него.

Филип беше седнал и, скръстил дългите си ръце, разсъждаваше.

„Рано или късно трябваше да му го кажа — мислеше Мао. — В известен смисъл е може би добре: сега го държа в ръцете си.“

— Жана знае ли? — попита внезапно Филип.

— Тя не знае нищо.

— Кой тогава знае освен вас?

— Беатрис, придворната ми.

— Това е вече много — забеляза Филип.

— А! Не я докосвайте! — извика Мао. — Тя има много влиятелни роднини!

— Разбира се! Роднини, заради които много ви обичат в Артоа! А освен тази Беатрис? Кой ви е доставил... подправката, както наричате това?

— Една магьосница от Арас, която никога не съм виждала, позната на Беатрис. Престорих се, че искам да се отърва от елените, които мърсят парка ми. Между другото се погрижих да умъртвя доста много от тях.

— Би трябвало да се издири тази жена — каза Филип.

— Разбирате ли сега, че не можете да ме изоставите? Защото ако сметнат, че ми отказвате подкрепата си, неприятелите ми ще надигнат глава, клеветите ще плъзнат с нова сила...

— Злословията, майко, злословията — поправи я Филип.

— ...а ако ме обвинят в това, което знаете, тежестта ще падне върху вас, защото непременно ще кажат, че съм го направила за ваша изгода, което си е вярно. А мнозина ще си помислят, че съм действувала дори по ваша заповед.

— Зная, майко, зная. Току-що си помислих всичко това.

— Помислете си, Филип, че изложих на опасност спасението на душата си с това начинание. Не бъдете неблагодарен.

— Филип се изсмя саркастично, после избухна в гняв, който скоро овладя.

— А! Вие прекалявате, майко! Скоро ще поискате да ви целувам краката, задето сте отровили брат ми! Ако знаех, че това е цената на регентството ми, никога не бих го приел! Аз съм против убийствата.

Никога не е необходимо да убиеш, за да постигнеш целта си. Това е лош политически способ и ви заповядвам, докато аз съм ваш сюзерен, да не го използвате никога вече.

За миг го изкуши мисълта да постъпи честно. Да свика съвета на перовете, да разобличи престъплението, да поиска наказание... Мао, която отгатна какви мисли го вълнуват, изживя няколко мъчителни мига. Но Филип никога не следваше поривите си, дори добродетелните. Ако постъпеше, както възнамеряваше, той щеше да събуди недоверие към жена си и към самия себе си. А и на какви ли обвинения не би била способна Мао, за да се защити или за да погуби ведно със себе си и онзи, който не я е защитил? Около правилника за регентството неизбежно щяха да избухнат отново разногласия. Филип беше направил вече премного за кралството и премного беше мечтал какво ще направи тепърва, за да се изложи на риска да бъде лишен от власт. Пък и брат му Луи в крайна сметка беше лош крал и освен това убиец... Може би провидението бе пожелало да накаже убиеца с убийство и да повери Франция в по-добри ръце.

— Бог ще ви съди, майко, бог ще ви съди. Бих желал само пламъците на преизподнята да не близнат приживе всички ни по ваша вина. Ще трябва да плащам вашето престъпление и тъй като не мога да ви хвърля в затвора, наистина ще бъда принуден да ви поддържам... Добре сте комбинирали ходовете си. Още в други ден Гоше ще получи други инструкции. Не скривам от вас, че това ми тежи.

Мао се опита да го прегърне. Той я отблъсна.

— Само че запомнете добре: занапред всяко мое ядене ще бъде опитвано три пъти и при първите стомашни болки часовете ви ще са броени. Така че молете се за здравето ми.

Мао наведе глава.

— Така вярно ще ви служа, синко, че накрая пак ще ме обикнете.

IV. „ЩОМ НИ СЕ НАЛАГА ДА ВОЮВАМЕ...”

Никой — и най-малко Гоше дьо Шатийон — не успя да проумее коренно различното отношение на Филип към работите в Артоа. Като се обяви внезапно против решенията на своите пратеници, той каза, че изготвеното от тях помирение е неприемливо и поиска да сключат ново, по-изгодно за Мао. Рузултатът не закъсня. Преговорите бяха прекъснати и бароните, които го водеха от страна на Артоа и които представляваха умерените елементи, тутакси се присъединиха към групата на крайните. Бяха много възмутени. Конетабълът ги беше изиграл много грозно. Всъщност единственото средство беше силата.

Граф Робер тържествуваше.

— Не ви ли казвах, че с измамници не може да се преговаря? — повтаряше той наляво и надясно.

Следван от бунтовната си армия, той пак потегли към Арас.

Гоше, който се намираше в града само с доста малка свита, едва успя да избяга през вратата за Перон, докато Робер с развени знамена и победоносни фанфари влезе през вратата за Сент-Омер. За някакъв си четвърт час конетабълът щеше да бъде пленен. Това стана на 22 септември. Същия ден Робер отправи към леля си следното писмо:

„До твърде благородната и високопоставена госпожа Мао д'Артоа, Бургундска графиня, от Робер д'Артоа, рицар. Тъй като вие се противопоставихте неправилно на правото ми над графство Артоа, нещо, което много ме огорчава и всеки ден ми тежи и което повече не мога да търпя, известявам ви, че ще сложа ред в тази работа и ще си възвърна имуществото колкото мога по-скоро“.

Робер не беше голям писач. Тънките отсенки не му се удаваха и той беше особено доволен от писмото си, което изразяваше недвусмислено желанието му.

Когато конетабълът пристигна в Париж, лицето му изглеждаше доста начумерено и той не спести упреците си на граф дьо Поатие. Личността на регента не му внушаваше респект. Този младеж се беше родил и бе мокрил пелените си пред очите му. Той му каза всичко право в лицето и прибави, че много зле е използвал добрия служител и

верния си роднина, който двадесет години е командувал войската, като го е пратил да преговаря при условия, от които после се е отказал.

— До днешния ден, монсеньор, аз минавах за честен човек, в чиято дума никой не се съмняваше. Вие ме накарахте да играя ролята на предател и изменник. Когато подкрепих правата ви за регенството, аз си мислех, че отново ще видя във ваше лице нещо от моя крал, баща ви, с когото досега си приличахте по някои черти. Виждам, че жестоко съм се заблудил. Толкова ли много изпаднахте под женска власт, че да сменяте мненията си като ръкавица?

Филип се опита да успокои конетабъла, като се обвини най-напред, че е недооценил положението и че е дал погрешни инструкции. Няма смисъл да търсят компромисно решение с благородниците от Артоа, преди да сразят Робер. Робер е опасност за кралството и за честта на кралското семейство. Та нали той е подбудителят на клеветническата кампания против Мао, обвинена, че е отровила Луи X?

Гоше повдигна рамене.

— Че кой вярва на тези глупости?

— Не вие, Гоше, не вие, но други им дават ухо и са много доволни, че могат да ни навредят. Утре ще почнат да разправят, че аз, че вие сме замесени в тази смърт, която се опитват да изкарат подозрителна. Само че Робер направи погрешната стъпка, която, очаквах. Вижте какво е писал на графинята.

Той подаде на конетабъла копие от писмото от 22 септември и дададе:

— С това писмо той отхвърля присъдата, която съдът е издал по нареждане на баща ми през 1309 година. До този ден той само е поддържал враговете на графинята. Сега предприема бунтовно действие срещу законите на кралството. Вие ще се върнете в Артоа.

— А, не, монсеньор! — извика Гоше. — Много се опозорих там. Наложих ми се да бягам от Арас като подгонен от кучета стар глиган, без да успея дори да се изпия. Пощадете ме и изберете друг да ръководи тази работа.

Филип сложи ръце пред устата си. „Ах, ако ти знаеше, Гоше, ако знаеше само колко ми е тежко, че те мамя! Но ако ти признаех истината, би ме презирал още повече!“ И той пое упорито:

— Ще се върнете в Артоа, Гоше, от любов към мен, защото горещо ви моля. Ще вземете със себе си вашия роднина Мил и ще отидете този път със силна войска от рицари и хора от общините, като вземете подкрепление и от Пикардия. И ще накарате Робер да се яви пред съда, за да отговаря за поведението си. Същевременно ще окажете подкрепа в пари и войници на гражданите от градовете, които са ни останали верни. А ако Робер не се подчини, ще видя как да го принудя по друг начин... Владетелят е човек като всеки друг, Гоше — продължи Филип, като го хвана за раменете. — Може да допусне грешка в началото, но още по-голяма грешка би било, ако упорствува. Кралският занаят се учи като всеки друг и явно още трябва да се учи. Простете ми, че заради мен се изложихте.

Нищо не трогва повече някой възрастен човек от признание за неопитност, направено от по-млад, особено ако младият е повисокопоставен от него. Погледът на Гоше леко се замъгли под сбръчканите му клепачи.

— А, щях да забравя — поде Филип. — Реших да бъдете опекун на бъдещото дете на коспожа Клеманс... тоест нашия крал, ако бог пожелае да бъде момче... и негов втори кръстник веднага след мен.^[1]

— Монсенъор, монсенъор Филип... — промълви много развълнуван конетабълът.

И се хвърли в обятията на регента, сякаш сам се бе провинил.

— Колкото до кръстницата — каза Филип, — решихме с госпожа Клеманс да бъде графиня Мао, за да пресечем всички лоши слухове.

След една седмица конетабълът пое към Артоа. Както можеше да се очаква, Робер отказа да се подчини на внушението и продължи да вилнее начело на рицарските банди. Но месец октомври не се оказа благоприятен за него. Той беше неудържим воин, но не беше голям стратег. Насочваше експедициите си безредно, ту на север, ту на юг според настроението си. Ретер преди ретерите, кондотиере преди кондотиерите, той бе по-скоро създаден, за да постави войнската си сила в услуга на другиму, отколкото да заповядва на самия себе си. В графството, което смяташе за свое, той се държеше като във вражеска територия, и най-сетне водеше първобитния, опасен, необуздан живот, който му беше присърце. Наслаждаваше се на страха, който се раждаше при лоявата му, но не забелязваше ненавистта, която оставяше зад себе си. Премного обесени на клоните на дърветата,

премного обезгдавени, премного живи погребани сред гръмки, жестоки смехове, премного изнасилени момичета, все още със синини по кожата от броните, премного пожари бележеха пътя му. За да внушат на децата си да бъдат послушни, майките ги плашеха, че ще повикат граф Робер, но чуеха ли че е в околностите, грабваха мигом малчуганите в полите си и хукваха към най-близката гора.

Градовете се барикадираха. Занаятчиите, поучени от примера на фламандските общини, остреха ножовете си, а кметовете установяваха връзка с емисарите на Гоше. Робер обичаше сраженията на открито. Ненавиждаше обсадната война. Ако гражданите на Сент-Омер или Кале затвореха вратите на града пред него, той повдигаше рамене и заявяваше: „Ще се върна някой друг ден и ще измрете до един!“

И отиваше да се подвизава другаде.

Само че парите се стопяваха. Валоа вече не отговаряше на исканията му и редките му писма бяха пълни само с добри чувства и съвети за благоразумие. Толомей, милият банкир Толомей, също се правеше на глух. Бил заминал. Служителите му нямали нареждания... И папата се бе намесил. Беше писал лично на Робер и на няколко барони от Артоа, за да им припомни задълженията им...

Най-сетне една сутрин в края на октомври регентът заяви пред съвета все така спокойно, както при всяко важно свое решение:

— Братовчед ни Робер от доста дълго време вече се гаври с властта ни. Щом се налага да воюваме, ще развеем орифламата на празника на Сен-Дьони, последния ден от месеца, и тъй като месир Гоше отсъства, аз лично ще водя войнството, което ще бъде командувано от чичо ни...

Всички погледи се обърнаха към Шарл дьо Валоа, но Филип додаде:

— ...от чичо ни, монсеньор д'Еврьо. Бихме поверили с удоволствие тази длъжност на монсеньор дьо Валоа, който е доказал, че е голям пълководец, ако не бе принуден да отиде във владенията си в Мен, за да събере анатите от Църквата.

— Благодаря ви, племеннико — отвърна Валоа. — Вие знаете, че аз много обичам Робер и колкото и да съм против бунта му, неппростима глупост на твърдоглавец, нямаше да ми бъде приятно да вдигна оръжие срещу него.

Войската, която събра регентът за похода си в Артоа доста се отличаваше от огромното войнство, което брат му бе натикал шестнадесет месеца преди това в мочурищата на Фландрия. Тя се състоеше от постоянните части и новобранци от кралските владения. Възнагражденията бяха високи: тридесет златни су на ден за феодал, довел опълчеше, петнадесет за рицар и три за обикновен стрелец. Свикаха под знамената не само благородници, но и хора от простолюдието. Двама маршали, Жан дьо Корбей и Жан дьо Бомон, владетел на Клиши, известен под прякора Безрогия, предвождаха войнството. Стрелците с арбалети на Пиер дьо Галар бяха в бойна готовност. Отпреди две седмици Жофроа Кокатри беше получил тайни нареждания с оглед на транспорта и доставките.

На 30 октомври Филип дьо Поатие развя кралската орифлама в Сен-Дьони, На 4 ноември беше в Амиен и тутакси прати оттам втория си шамбелан Робер дьо Гамаш, ескортиран от няколко щитоносци, да предаде на граф д'Артоа последно предупреждение.

[1] В кралските или княжеските семейства било прието в онази епоха децата да имат няколко кръстници. Техният брой понякога стигал до осем души. Така например Шарл дьо Валоа и Гоше дьо Шатийон били и двамата кръстници на Шарл дьо ла Марш, третия син на Филип Хубави. Мао била кръстница на същия принц, както и на много други деца от кралското семейство. Така че в назначението ѝ да бъде кръстница на посмъртно роденото дете на Луи X, нямало нищо изненадващо: ако не била избрана за кръстница, щяло, напротив, да се изтълкува като немилост. ↑

V. ВОЙНСТВОТО НА РЕГЕНТА ЗАЛАВЯ ЕДИН ПЛЕННИК

Загнилата неприбрана слама се сивееше по голите глинести ливади. Тежки облаци надвисваха в есенното небе и като че ли ей там, където свършваше платото, свършваше и светът. Остър вятър духаше на кратки пристъпи и оставяше зад себе си мирис на дим.

Пред селото Букмезон, точно там, където само преди три месеца граф Робер бе влязъл в Артоа, бе разгърната в боен ред армията на регента и триъгълните флагчета трепкаха по върховете на копията на челните редици, разпрострели се на повече от една левга.

Обкръжен от най-важните си военачалници, Филип дьо Поатие бе застанал в центъра, на няколко крачки от пътя. Беше скръстил ръцете си в железни ръкавици върху предната част на седлото си. Свалил бе шлема си. Един щитоносец го държеше зад него.

— Тук ли каза, че ще се предаде? — обърна се регентът към Робер дьо Гамаш, върнал се сутринта от мисията си.

— Точно тук, монсеньор — отговори втория щамбелан. — Той сам избра мястото... „В нивата до крайпътния камък с кръст отгоре...“ — каза. И ме увери, че ще бъде тук в третия час на деня.

— А сигурен ли си, че няма друг някой камък с кръст отгоре наблизо? Защото той е в състояние да ни изиграе някой номер и да се яви на друго място, като установи със свидетели, че не го чакам там. Наистина ли мислиш, че ще дойде?

— Така ми се струва, монсеньор, той изглеждаше много разколебан. Описах му подробно войнството ви. Изтъкнах му също, че конетабълът държи границите на Фландрия и градовете на север и затова ще бъде заклещен, без да може да избяга дори през вратите. Предадох му най-сетне писмото на граф дьо Валоа, който го съветва да се предаде без бой, защото непременно ще бъде бит, и го уведомява, че сте толкова разгневен срещу него, че ако го заловите с оръжие в ръка, може да му отсечете главата. Това като че ли доста го разстрои.

Регентът наведе леко дългата си снага към шията на коня. Той решително не обичаше да носи бойните доспехи: двадесетте ливри

желязо тежаха на раменете му и той не можеше да се протегне.

— Тогава той се оттегли с бароните си — продължи Гамаш, — и наистина не зная какво са си казали. Но разбрах, че някои от тях го изоставили, а други го молели да не ги изоставя. Най-сетне той дойде при мен и ми даде отговора, който ви донесох, като ме увери, че изпитвал много голямо уважение към монсеньор регента, за да не се подчини.

Филип дьо Поатие си оставаше изпълнен с недоверие. Това много лесно постигнато подчинение го безпокоеше и го караше да се опасява от капан. Присвил очи, той оглеждаше безрадостната местност.

— Тук той много удобно би могъл да ни заобиколи и да ни нападне в гръб, докато седим да го чакаме. Корбей! Клиши! — обърна се той към двамата си маршали. — Изпратете няколко отреда да разузнаят откъм двете крила и претърсете долчинките, за да проверите дали някоя войскова част не се е притаила, или не се приближава към нас от обратната страна. И ако Робер не се яви, когато камбанарията зад нас удари девет часа — каза той на Луи д'Еврьо, — потегляме.

Но скоро сред редиците на феодалните опълчения се чуха викове:

— Ето го! Ето го!

Регентът пак присви очи, но не видя нищо.

— Точно отсреща, монсеньор — му казаха. — Точно срещу коня ви, ей там на билото!

Робер д'Артоа идваше без другари, без оръженоеец, дори без прислужник. Приближаваше се ходом, изправен върху огромния си кон и на фона на самотния пейзаж изглеждаше още по-едър. Високият му силует се открояваше, цял в червено, на неспокойното небе и върхът на копието му сякаш закачаше облаците.

— Пак е изнамерил начин да ви се надсмее, монсеньор, като идва сам пред вас.

— А, нека да се надсмива, да се надсмива колкото си ще! — каза Филип дьо Поатие.

Рицарите, изпратени да разузнаят околностите, се върнаха в галоп и заявиха, че всичко е съвсем спокойно.

— Смятах, че ще прояви повече упорство в отчаяното си положение! — забеляза регентът.

Друг на негово място, за по-голям ефект, навярно би излязъл сам пред редиците срещу този мъж, идващ сам. Но Филип дьо Поатие имаше друго схващане за кралското достойнство и за него беше важно да извърши не рицарски, а кралски жест. Затова той изчака, без да направи ни крачка, Робер д'Артоа да се спре пред него, цял изкалян и запъхтян.

Войнството съдържаше дъха си и се чуваше само звънтенето на юздите в конските уста.

Исполинът запрати копиего си на земята. Регентът се загледа в копието върху сламата и не каза нищо.

Робер откачи от седлото шлема си и дългата си шпага и с две ръце ги запрати при копието си.

Регентът продължаваше да мълчи. Още не бе вдигнал очи към Робер. Заковал бе поглед в оръжията, сякаш очакваше още нещо.

Робер д'Артоа се реши: той слезе от коня, пристъпи две крачки напред и, цял треперещ от гняв, най-сетне коленичи, за да срещне погледа на регента.

— Мили братовчеда!... — извика той, като разпери ръце.

Но Филип пресече рязко порива му.

— Не сте ли гладен, братовчеде? — попита го той.

И тъй като Робер, който очакваше бурна сцена с размяна на благородни реплики, подкана да стане, рицарска прегръдка, го гледаше смаян, Филии добави:

— Хайде, качете се отново на коня и да отидем по-скоро в Амиен, където ще ви продиктувам мирните условия. Ще яздите до мен и ще хапнем по пътя... Ерон! Гамаш! Приберете оръжията на братовчед ми!

Робер д'Артоа не бързаше да яхне коня си и гледаше около себе си.

— Какво търсите? — попита го регентът.

— Нищо не търся, Филип. Гледам просто тази нива, за да не я забравя.

И той сложи ръка на гърдите си, там, където през бронята можеше да напипа кадифената торбичка, в която бе скрил като реликви класовете, превърнали се вече в прах, откъснати на същото това място в един летен ден. По устните му се плъзна горчива усмивка.

Когато пое в тръс край регента, той си възвърна обичайната самоувереност.

— Хубава войска сте събрали, братовчеде, за да уловите само един пленник — подхвърли той подигравателно.

— Вземането на двадесет знамена, братовчеде — отвърна му Филии в същия тон, — нямаше да ми направят такова удоволствие днес, както вашата компания... Но кажете ми между другото какво ви накара да се предадете толкова бързо? Дори ако численото превъзходство е на моя страна, зная отлично, че не ви липсва смелост!

— Помислих си, че ако встъпим в сражение, ще пострадат много бедни хорица.

— Колко чувствителен сте станал внезапно, Робер — подхвърли Филип дьо Поатие. — Не ми бяха докладвали, че напоследък сте дали доказателство за подобно милосърдие.

— Светият отец, новият папа, си даде труд да ми пише, за да ми покаже правилния път.

— Ето ви вече и благочестив! — възкликна регентът, — Тъй като неговите доводи напомняха напълно вашите наставления, разбрах, че не мога да се боря едновременно срещу небето и земята и реших да се проявя като лоялен поданик и добър християнин.

— Сърдечност, набожност, честност! Наистина много сте променен, братовчеде!

В същото време Филип поглеждаше изпод очи широката брада на исполина и си казваше: „Подигравай се, подигравай се! Няма да ти бъде толкова весело подир малко, когато узнаеш какъв мирен договор ще ти наложи!“

Но пред свикания веднага след пристигането им в Амиен съвет Робер запази същото държане. Прие всичко, което поискаха от него, без да се бунтува, без да увърта, като че ли не чуваше договора, който му четяха.

Той се задължаваше да върне „всеки замък, крепост, владение или нещо друго, взето или окупирано от него“. Гарантираше лично за връщането на всяка завзета от неговите сподвижници територия. Сключваше примирие с Мао до идния великден. През този срок графинята трябваше да изяви желанията си и събранието на перовете щеше да се произнесе за правата на двете страни. Засега регентът ще управлява пряко Артоа и ще назначи такива пазачи, длъжностни лица

и кастелани, каквито му е угодно. Най-сетне до окончателното решение на перовете доходите от графството ще бъдат получавани от граф д'Еврьо и от граф дьо Валоа.

Като чу последната клауза, Робер разбра на каква цена беше купена измяната на главния му съюзник. Но дори и тогава той не трепна и подписа всичко.

Тази изключителна покорност почваше да тревожи регента. „Какъв ли удар подготвя изневиделица?“ — казваше си той.

Тъй като бързаше да се върне в Париж за раждането на кралицата, той повери на двамата си маршали грижата да сменят с част от наемните войски конетабъла в Артоа и да бдят на самото място за изпълнението на договора. Робер наблюдаваше усмихнат заминаването на маршалите.

Сметката му беше много проста. Като дойде да се предаде сам, той избягна обезоръжаването на войските си, Фиен, Суастр, Пикини и другите барони щяха да продължават да вдигат тук-там бунтове и да изтощават кралските войски. Регентът не можеше всеки две седмици да провежда подобна експедиция: държавното съкровище нямаше да му стигне. Така че Робер разполагаше с няколко спокойни месеца. Засега предпочиташе да се върне в Париж и смяташе, че моментът е много подходящ. Защото може би не след дълго нямаше да ги има вече нито регентът, нито Мао.

Всъщност — и това беше истинската причина за усмивката му — Робер беше успял да издири онази хубостница Фериен, доставчицата на отрова на графиня д'Артоа. Намерил я беше, като бе наредил да проследят двама шпиони на регента, които също я търсеха. Изабел дьо Фериен и синът ѝ бяха арестувани в момента, когато продаваха необходимите съставки за правене на магия. Хората на Робер очистили шпионите на регента и сега магьосницата, след като бе направила много хубаво и пълно признание, беше пазена под стража в един замък в Артоа.

„Ще те видя какво лице ще направиш, братовчеде, когато заповядам на Жан дьо Варен да ми доведе онази жена и когато я представя на съвета на перовете, за да разкаже как твоята тъща е успяла да умъртви брат ти за твоя сметка! И миличкият ти папа няма да може да направи нищо!“

По време на цялото им пътуване регентът не се отдели от Робер. При почивките те се хранеха на същата маса. Нощем в манастирите или в кралските замъци спяха врата срещу врата и многобройните служители на регента следяха отблизо Робер. Но когато пиеш, ядеш и спиш край своя неприятел, не можеш да не изпиташ известни братски чувства към него. Двамата братовчеди никога не бяха живели в такава близост. Регентът като че ли не беше особено сърдит на Робер за умората и разходите, които беше причинил. Той като че ли се забавляваше дори от просташките шеги на исполина и от привидно искреното му държане.

„Още малко и наистина ще ме обикне, обесникът! — казваше си Робер. — Ех, как хубавичко го разигравам, как хубавичко го разигравам!“

На сутринта на 11 ноември, когато стигнаха пред вратите на Париж, Филип внезапно спря коня си.

— Драги братовчедо, онзи ден в Амиен вие лично гарантирахте, че всички замъци ще бъдат предадени на маршалите ми. А ето че с огорчение узнавам, че няколко ваши приятели не се подчиняват на сключения договор и отказват да предадат крепостите.

Робер се усмихна и разпери ръце в знак на безпомощност.

— Нали гарантирахте — повтори Филип.

— Ех да, братовчедо, аз подписах всичко, което искахте. Но тъй като ми отнехте всякаква власт, нека маршалите ви да наложат вашата воля.

Регентът безмълвно погали шията на коня си.

— Вярно ли е, Робер, че сте ми измислили прякора Филип Затворените врати?

— Вярно, братовчедо, вярно! — отговори смеешком Робер. — Защото много използвате вратите, за да управлявате.

— Добре тогава, братовчедо, ще се настаните в затвора в Шатле и ще останете там, докато и последният замък в Артоа не ми бъде предаден.

За първи път, откакто се беше предал, Робер леко побледня. Целият му план рухваше и магьосницата Фериен нямаше да му потрябва скоро.

ТРЕТА ЧАСТ
ОТ ПОГРЕБЕНИЕ НА КОРОНЯСВАНЕ

I. ДОЙКА ЗА КРАЛЯ

Жан I, крал на Франция, посмъртен син на Луи X Вироглавия, се роди през нощта на 13 срещу 14 ноември 1316 година във Венсенския замък.

Тази вест беше веднага провъзгласена и бароните облякоха копринените си дрехи. Скитниците и пияниците, за които всяко събитие е повод да се наливат, започнаха още от пладне да се напиват и да се дерат из кръчмите. А търговците на изтънчени артикули, златарите, продавачите на коприна, производителите на скъпи тъкани и пасмантерия, на подправки, на редки риби и отвъдморски стоки, потъркваха ръце, мечтаейки за доставки за народните увеселения.

Улиците бяха усмихнати. Минувачите се спираха, сякаш ободрени, и възкликваха:

— Е, друже, имаме си крал!

Радостта проникна дори в манастирите, където абати и свещеници разнасяха и коментираха събитието.

В странноприемницата на манастира на ордена света Клара Мари дьо Кресе бе добила преди четири дни едно момченце, което тежеше не по-малко от осем ливри, обещавахе да бъде русо като майка си и сучеше със затворени очички, лакомо като малко кученце.

Послушничките с бели касинки на глава час по час влизаха в килията на Мари, за да наблюдават как повива детето си, за да се любуват на лъчезарното ѝ лице, докато го кърмеше, и на розовата ѝ пищна гърд, за да се възхищават — самите те обречени на доживотна девственост — на чудото на майчинството в плът и кръв, а не изобразено по витражите.

Защото ако понякога се случеше някоя монахиня да прегреша, това не ставаше толкова често, колкото твърдяха злите езици в песните си, и новородено в манастир на ордена на света Клара не беше все пак често явление.

— И кралят се нарича Жан като моето дете — казваше Мари. — В моето семейство открай време обичаят изисква първородният син да се нарича така.

Тя виждаше в това съвпадение щастливо предзнаменование. Ново поколение момчета щеше да носи малкото име на краля, още по-очебийно, защото беше ново за монархията. След всички малки филиповци, след всички малки Луи в кралството щяха да се появят безброй малки жановци. „Моят е първият“ — мислеше си Мари.

Ранният есенен здрач се спускаше вече, когато една млада монахиня влезе в килията ѝ.

— Мари, майката игуменка ви вика в приемната. Някой ви чака там.

— Кой?

— Не зная, не видях. Но струва ми се, че ще си отидете.

Кръв заля страните на Мари.

— Трябва да е Гучо! Гучо! Бащата... — обясни тя на послушничките. — Съпругът ми идва да ни вземе навярно.

Тя затвори отвора на блузата си, прибра бързо косите си, като се огледа в прозореца, чието стъкло ѝ служеше за тъмно огледало, метна наметката върху раменете си и се поколеба за миг пред сложената на земята люлка. Трябваше ли да свали детето, за да достави тутакси на Гучо тази чаровна изненада?

— Вижте как си спи, ангелчето — казаха младите послушнички. — Недейте го събужда, да не би да го простудите! Изтичайте! Ние ще го пазим.

— Не го вадете от люлката, не го пипайте!

Като слизаше по стълбите, вече се измъчваше от майчина тревога. „Дано само да не си играят с него и да не го изпуснат!“ Но краката ѝ я носеха бързо към приемната и тя се учудваше колко лека се чувствава.

В бялата зала, украсена само от голямо разпятие и осветена от две свещи, които удвояваха всички предмети и всички форми с огромни сенки, майката игуменка, пхнала ръце в ръкавите си, разговаряше с госпожа дьо Бувил.

Като зърна жената на попечителя, Мари изпита не само разочарование. Внезапно и необяснимо доби абсолютната сигурност, че тази суха жена с набраздено от вертикални бръчки лице ѝ носи нещастие.

Друга жена би си помислила просто, че не обича госпожа дьо Бувил. Но у Мари дьо Кресе всички чувства придобиваха страдна

окраска и нейните симпатии и антипатии ѝ се струваха съдбовни поличби. „Сигурна съм, че идва да ми напакости!“ — каза си младата жена.

Госпожа дьо Бувил я оглеждаше от глава до пети с лишен от благожелателство остър поглед.

— Само четири дни, откакто сте родила — извика тя, — и ето ви розова и свежа като шипков цвят! Моите поздравления, хубавице, човек би казал, че сте готова да започнете отначало. Наистина бог е много снисходителен към ония, които не зачитат неговите заповеди и праща изпитанията си на най-добродетелните. Защото ще ми повярвате ли, майко — продължи госпожа дьо Бувил, като се обърна към игуменката, — че клетата ни кралица се мъчи повече от тридесет часа? Виковете ѝ още проглушават ушите ми. Кралят се беше обърнал в утробата ѝ и се наложи да го измъкнат с щипци. За малко не умря, както и майка му. Сигурно нещастieto, което госпожа Клеманс изживя с мъжа си, е причина за всичко. Цяло чудо е, според мен, че детето се роди живо. Но намеси ли се съдбата, нищо не може да ѝ попречи! Ето че Йодлин, перачката... нали знаете?...

Игуменката кимна дискретно. Беше ѝ поверено в манастира, сред малките послушнички, едно единадесетгодишно момиченце, което беше незаконнородена дъщеря на Вироглавия и Йодлин.

— ...тя много помагаше на кралицата, госпожа Клеманс искаше тя да бъде все до леглото ѝ — продължаваше госпожа дьо Бувил. — Но ето на! Йодлин си счупи ръката, като падна от някакво столче. Трябваше да я откарат в болницата Отел-Дийо. А сега, като връх на всичко, на дойката, която бяхме избрали и която стоеше там вече цяла седмица, ѝ спря млякото. Да ни направи такова нещо в такъв момент! Защото кралицата, разбира се, не е в състояние да кърми: хвана я треската. Бедният ми Юг се върти насам-натам, крещи и не знае какво да прави, защото това не са мъжки работи. Колкото до месир Жоенвил, който вече нито вижда, нито помни нещо, най-много, което можем да искаме от него, е да не ни издъхне в ръцете. С други думи, майко, само аз трябва да се грижа за всичко.

Мари дьо Кресе тъкмо се питаше защо ли споделят пред нея кралските драми, когато госпожа дьо Бувил, без да прекъсва дърдоренето си, се приближи до нея:

— За щастие имам мозък в главата и си спомних тъкмо навреме, че момичето, което доведохме тук, навярно вече се е освободило. Сигурно кърмите и детето ви е добре?

Тя сякаш упрекуваше младата майка за цветущото ѝ здраве.

— Да видим по-отблизо — прибави тя.

И тя опипа компетентно гърдите на Мари, сякаш претегляше в длан плодове на пазара. Мари отскочи назад от неприятния допир.

— Чудесно, ще можете да храните и две — поде госпожа дьо Бувил. — Значи ще дойдете с мене, моето момиче, и ще кърмите краля.

— Не мога, госпожо! — извика Мари, преди да е намислила как да оправдае отказа си.

— И защо да не можете? Заради вашия грях? Все пак вие сте от благородно потекло, пък и грехът не ви пречи да имате много мляко. По този начин ще го изкупите малко.

— Аз не съм съгрешила, госпожо, омъжена съм!

— Единствена вие го казвате, клето момиче! Първо, ако бяхте омъжена, нямаше да бъдете тук. И освен това, не е важно. Трябва ни кърмачка...

— Не мога именно защото очаквам съпруга си, който скоро ще дойде и папата му е обещал...

— Папата!... Папата!... — извика жената на попечителя. — Но тя е изгубила ума си, бога ми! Въобразява си, че е омъжена, въобразява си, че папата се тревожи за нея. Престанете да ни занимавате с глупостите си и не оскърбявайте името на светия отец. Ще дойдете незабавно във Венсен!

— Не, госпожо, няма да дойда — отвърна Мари упорито.

Дребната госпожа Бувил кипна. Тя сграбчи Мари за яката на роклята ѝ и я разтърси.

— Я вижте неблагодарницата! Блудства, забременява, грижиш се за нея; спасяваш я от правосъдието, настаняваш я в най-хубавия манастир и когато идваш да я викаш за дойка на френския крал, тази глупачка се противи! Чудесна поданица, няма какво да се каже! Знаете ли, че ви се предлага чест, която най-високопоставените дами в кралството биха си оспорвали ожесточено?

— Е, госпожо — изтърси Мари право в лицето ѝ, — защо не се обърнете тогава към тези високопоставени дами, които са по-достойни

от мен?

— Защото не са съгрешили точно в подходящия момент, глупачките! О, какво ме принуждавате да казвам! Стига приказки, тръгвайте с мен!

Ако вуйчо Толомей или самият граф дьо Бувил бяха отправили същото искане към Мари, тя сигурно щеше да приеме. Беше великодушна и би предложила да кърми всяко изпаднало в беда дете. Още повече детето на кралицата, защото щяха да я стимулират не само добротата, а и гордостта и интереса. Ако тя бъде дойка на краля, а Гучо придружител на папата, всичките им трудности щяха да се оправят и щастието щеше да им се усмихне. Но жената на попечителя не беше я подхванала както трябва. Щом се отнасяха с нея не като с щастлива майка, а като с престъпница, не като с жена, заслужаваща уважение, а като с робиня и защото тя продължаваше да вижда в лицето на госпожа дьо Бувил пратеничката на нещастieto, Мари не разсъждаваше и се инатеше. Страх и възмущение изпълваха с блясък тъмносините ѝ очи.

— Ще запазя млякото си за собствения си син — заяви тя.

— Ще видим, проклетнице! Щом не искате да ми се подчините доброволно, ще повикам щитоносците, които ме чакат отвън, и те ще ви отведат насила.

Майката игуменка се намеси. Манастирът беше убежище, тя не можеше да допусне то да бъде нарушено.

— Не че одобрявам поведението на своята роднина — каза тя, — но тя е поверена на мен...

— От мен, майко игуменко! — извика госпожа дьо Бувил.

— Това не е основание, за да я изгоня насила от тези стени. Мари ще излезе оттук само по собствена воля или по заповед на Църквата.

— Или по заповед на краля. Защото вие сте кралски манастир, недейте да забравяте. Аз действувам от името на мъжа си. Ако държите да получите заповед от конетабъла, който е опекун на краля и току-що се върна в Париж, или пък заповед от самия регент, месир Юг ще съумее да я издействува. Ще загубим три часа, но ще се подчините на желанието ми.

Игуменката се дръпна настрана с госпожа дьо Бувил и ѝ каза тихичко, че думите на Мари относно папата не са лишени от истинност.

— Че какво от това? Трябва да осигуря живота на краля и имам само нея подръка!

Тя излезе, извика хората от ескорта и им заповяда да хванат непокорната.

— Вие сте ми свидетелка, госпожо — каза игуменката на госпожа дьо Бувил, — че не съм дала съгласието си за това отвлечение.

Мари се забъхтя в двора между двамата щитоносци, които я отвеждаха, и завика:

— Детенцето ми! Искam си детенцето!

— Вярно — каза госпожа дьо Бувил, — трябва да я оставим да си вземе детето. С бунтуването си ни накара да забравим всичко!

Няколко минути по-късно, събрала набързо дрехите си и притиснала до гърдите си новороденото, Мари прекоси, хълцайки, вратата на манастирската странноприемница.

Отвън чакаха две носилки.

— Вижте само! — извика госпожа дьо Бувил. — Идват да я вземат с носилка като принцеса, а тя крещи и ти създава какви ли не главоболия.

Друската цял час в тъмната нощ от подкараните бързо мулета, затворена в дървен сандък, облицован с гоблени, и със завеси, през които нахлуваше ноемврийският студ, Мари беше благодарна сега на братята си, че я бяха принудили да вземе голямата си наметка, като тръгнаха от Кресе. Колко много се измъчи тогава през летния зной под тежката вълнена дреха, когато пристигна в Париж! „Изглежда, че не мога да напусна никое място без мъка и сълзи — казваше си тя. — Нима съм заслужила така да се настървяват срещу мен?“

Кърмачето спеше, загърнато в дълбоките дипли на наметката. Като усещаше това малко и несъзнаващо нищо създанийце, сгушено до гърдите си, Мари бавно се опомняше. Щеше да види кралица Клеманс, щеше да ѝ говори за Гучо. Щеше да ѝ покаже медальона. Кралицата беше млада, хубава и жалостива към нещастните... „Кралицата... Та аз ще кърмя детето на кралицата!...“ — мислеше си Мари и най-сетне си даде сметка за странното си и неочаквано приключение, което бе видяла отначало под толкова омразна светлина поради властния и нападателен тон на госпожа дьо Бувил...

Скърцане на подвижния мост, който сваляха, заглушен тропот на конски копита по дървените греди, после чаткане на подковите им по

паветата на двора... Поканиха Мари да слезе, тя мина между войници с оръжие в ръка, тръгна по каменен зле осветен коридор, видя някакъв дебел мъж с броня и позна, че това е граф дьо Бувил. Мари дочу около себе си шушукалия. Неколкократно произнесоха думата „треска“. Направиха ѝ знак да стъпва на върха на пръстите си. Повдигнаха тежка завеса.

Въпреки болестта в стаята на родилката бяха спазени обичаите. Само че тъй като беше минал сезонът на цветята, бяха пръснали по пода пожълтели късни листа, загниващи вече под стъпките на влизащите. Около леглото бяха наредени столове за посетителите, които нямаше да дойдат. Една акушерка, изправена до леглото, стриваше между дланите си ароматни билки. В камината върху пиростии връха някакви сивкави отвари.

От люлката, поставена в единия ъгъл, не долиташе никакъв шум.

Кралица Клеманс лежеше по гръб, със свити от болка колене, които издуваха завивките. Скулите ѝ бяха червени, очите блестяха. На Мари ѝ направи най-силно впечатление огромната златна коса, пръсната по възглавниците и пламтящият поглед, който като че ли не виждаше онова, което гледаше.

— Жадна съм, много съм жадна... — стенеше кралицата.

Акушерката прошепна на госпожа дьо Бувил:

— Цял час я тресе. Зъбите ѝ тракаха и устните ѝ бяха посинели като на труп. Помислихме, че умира. Разтрихме силно цялото ѝ тяло. Тогава кожата ѝ запламтя, както я виждате сега. Толкова силно се изпоти, че би трябвало да сменим дори чаршафите ѝ, но не можем да намерим ключовете от помещението с чаршафите, бяха у Йодлин.

— Ще ви ги дам — отговори госпожа дьо Бувил.

Тя отведе Мари в съседната стая, където също беше запален огън.

— Ще се настаните тук — каза тя.

После донесе кралската люлка. Кралят едва се забелязваше сред пелените, които го обвиваха. Имаше мъничко носле, дебели, затворени клепачи и дремеше, отпуснат неподвижно, хилав. Трябваше да се доближи много близо, за да се увери, че диша. От време на време бегла гримаса, мъчителна спазма, подчертаваше леко чертите му.

Пред това мъничко същество, чийто баща бе умрял и чиято майка щеше може би да умре, като самото то едва даваше признак за

живот, Мари дьо Кресе бе обзета от безгранична жалост. „Ще го спася — помисли си тя. — Ще го направя здрав, и силен.“

Тъй като в стаята имаше само едка люлка, тя положи собственото си дете до краля.

II. „ДА ПРЕДОСТАВИМ НА БОГА“

От двадесет и четири часа насам графиня Мао беше в плен на гнева си.

Тя даде воля на яростта и огорчението си пред Беатрис д'Ирсон, която ѝ помагаше да се облече за кръщението на краля.

— Можеше да се очаква, че както се чувствуваше зле, Клеманс няма да износи докрай плода! И по-яки от нея помятат междувременно. Но не! Износи си го пълни девет месеца. Можеше да ни даде мъртвородено дете. Ни най-малко! Отрочето ѝ е живо. Можеше да бъде поне момиче. Не! Трябваше да бъде момче. Заслужаваше ли си, клета моя Беатрис, да направим толкова много и да се изложим на такива големи опасности, които още не ни са се разминали, за да бъдем така жестоко изиграни от съдбата?

Защото сега Мао беше дълбоко убедена, че е отровила Вироглавия само за да даде на зет си френската корона. Тя кажи-речи съжaliaваше, че не бе умъртвила и жената заедно с мъжа, и цялата ѝ ненавист сега се насочваше към новороденото, което още не беше виждала, към бебето, на което само след миг щеше да бъде кръстница и чието едва разпукнало се съществуване обуздаваше амбициите ѝ.

Тази деспотична жена, радваща се на огромна власт и богатство, имаше наистина престъпна природа. Убийството беше любимото ѝ средство да склони съдбата в своя изгода. Обичаше да лелее планове, свързани с него, да си го спомня с наслада. Тя черпеше в него възбудата на тревогата, удоволствието от коварството, радостта от тайното тържество. Ако нечие убийство не ѝ се беше напълно удало, тя започваше да обвинява съдбата в несправедливост, жалеше самата себе си и съвсем естествено започваше да търси новата глава, която ѝ пречи и която би могла да премахне.

Изпреварила мислите на графинята, Беатрис д'Ирсон произнесе бавно, като сведе дългите си ресници:

— Аз съм запазила, госпожо... малко от онова хубаво брашно, което толкова ни помогна за сладката на краля тази пролет...

— Много добре си сторила, много добре си сторила — отвърна Мао. — Не е зле да имаме на наше разположение. Имаме толкова врагове!

Макар да беше снажна, Беатрис се повдигаше на пръсти, за да подреди якичката на графинята и да метне мантията върху раменете ѝ.

— Вие ще държите детето, госпожо. Може би няма скоро да имате подобен случай... — поде тя. — Това е обикновен прах, който едва личи на пръста.

Тя говореше нежно, изкусително, като че ли ставаше дума за някое лакомство.

— А не! — извика Мао. — Не по време на кръщението. Това ще ни донесе нещастие!

— Мислите ли? Ще върнете на небето една безгрешна душа.

— Пък и бог знае как би приел подобно нещо моят зет. Не съм забравила още лицето му, когато му отворих очите за кончината на брат му и колко е студен с мен оттогава. Премного хора ме обвиняват полугласно. Един крал на година стига. Нека потърпим малко този, който току-що ни се е родил.

Малочислена, едва ли не негласна кавалкада замина за Венсен, за да направи християнин Жан I. Бароните, които бяха приготвили официалните си одежди в очакване да бъдат поканени на церемонията, останаха разочаровани.

Болестта на кралицата, обстоятелството, че раждането бе станало извън Париж, мрачният зимен ден и най-сетне не особено голямата радост на регента, че си има племенник, всичко допринасяше кръщението да се претупа набързо, като обикновена формалност.

Филип пристигна във Венсен, придружен от съпругата си Жана, от Мао, от Гоше дьо Шатийон и няколко щитоносци. Не беше сметнал за нужно да предупреди останалите членове от семейството. Впрочем Шарл дьо Валоа обхождаше именията си, за да събира пари, д'Еврьо беше останал в Амиен, за да ликвидира окончателно бунта в Артоа. Колкото до Шарл дьо Ла Марш, предната вечер Филип бе влязъл в остро пререкание с него. В чест на раждането на краля Ла Марш беше поискал от брат си да провъзгласи владението му за перство и да увеличи доходите му.

— Е, братко — беше отвърнал Филип, — аз съм само регент. Единствен кралят може да ви даде перска титла... при пълнолетието

си.

Първите думи на Бувил, когато посрещна регента във външния двор на замъка, бяха: — Нали никой не носи оръжие, монсеньор? Нали никой не носи нож, кинжал или кама.

Не се знаеше дали безпокойството му се отнася до ескорта или до самите кръстници.

— Нямам навик, Бувил, да бъда охраняван от обезоръжени щитоносци.

Плах, но упорит, Бувил помоли щитонасците да останат в първия двор. Това прекалено усърдно благоразумие почна да дразни регента.

— Цена загрижеността, която проявихте, докато кралицата беше бременна, Бувил. Но вече не сте попечител. Сега на мен лично и на конетабъла се пада да бдим над краля. Предоставяме това на вас, недейте да злоупотребявате с властта си.

— Монсеньор, монсеньор! — прошепна Бувил. — Съвсем не възнамерявах да ви оскърбя. Но какво ли не се говори в кралството... С една дума държа да видите сам, че изпълнявам вярно службата си и съзнавам каква чест е тя за мен.

Той не умееше да се преструва. Не можеше да не гледа крадешком Мао, като веднага свеждаше очи.

„Решително всеки ме подозира и се страхува от мен!“ — помисли си графинята.

Жана дьо Поатие се преструваше, че не забелязва нищо. Гоше дьо Шатийон, който беше съвсем непричастен към цялата тази история, строши леда, като възкликна: „Хайде, Бувил, въведете ни, ще измръзнем тук.“ Не отидоха в спалнята на кралицата. Новините, които им каза госпожа дьо Бувил, бяха много обезпокоителни: треската продължавала да измъчва болната, която се оплаквала от жестоко главоболие и час по час повръщала.

— Коремът ѝ почна да се надува, сякаш не е раждала — обясни им госпожа дьо Бувил. — Не може да заспи, моли да спрем камбаните, които бият в ушите ѝ; винаги ни говори, сякаш се обръща не към нас, а към баба си, Унгарската кралица, или към крал Луи. Сърцето ни се къса, като я чуваме да блънува така, без да можем да я накараме да млъкне.

След като в продължение на цели двадесет години беше упражнявал функциите на шамбелан при Филип Хубави, Бувил имаше

дълъг опит в кралските церемонии. Колко ли кръщения беше уреждал досега!

Раздадоха ритуалните предмети на присъстващите. Бувил и двама благородници от охраната на кралицата закачиха на шиите си дълги бели кърпи, като държаха опнати напред двата им края, за да покрият купела, пълен със светена вода, празния купел и купата със солта.

Акушерката пое бялата шапчица, която щеше да се сложи на главичката на детето след помазването с миро.

После се появи дойката, носеща краля.

„О! Какво хубаво момиче!“ — помисли си конетабълът.

Госпожа дьо Бувил беше дала на Мари да облече рокля от розово кадифе с кожички около врата и китките и беше накарала младата жена продължително да повтаря жестовите, които трябваше да извърши. Бебето беше омотано в мантия, два пъти по-дълга от него самото, върху която бе закрепен воал от виолетова коприна, падащ чак до земята като шлейф.

Тръгнаха към параклиса на замъка. Най-отред вървяха щитоносци със запалени свещи. Сенешалът Жоенвил вървеше последен, той се олюляваше, макар че го крепяха. Все пак беше излязъл малко от обичайната си отнесеност, защото новороденото се наричаше Жан като него.

Гоблени покриваха стените на параклиса, а каменният бордюр на купелите беше покрит с виолетово кадифе. Встрани имаше маса, върху която бяха проснали покривка от сиви сибирски катерици, връз нея една тънка покривка, а най-отгоре копринени възглавници. Няколко мангала с разпалени въглища не бяха достатъчни, за да прогонят студената влага.

Мари сложи детето върху масата, за да го разповие. Внимаваше да не сбърка нещо. Сърцето ѝ биеше и беше толкова развълнувана, че почти не различаваше лицата около нея. Дали тя, девойка, изгонена от семейството си, би могла някога да си представи, че ще играе толкова важна роля при кръщаването на краля между регента на Франция и графиня Мао? Зашеметена от този обрат в съдбата си, тя сега беше изпълнена с благодарност към госпожа дьо Бувил и ѝ бе поискала прошка за непокорството си в навечерието.

Докато развиваше пелените, тя чу, че конетабълът се осведоми за името и произхода ѝ. Мари почувствува, че се изчервява.

Капеланът на кралицата духна четири пъти върху телцето на новороденото като над кръст, за да изгони от него демона чрез силата на светия дух. После плюна върху показалеца си и намаза със слюнка ноздрите и ушите му, за да покаже, че то не трябва да слуша гласа на дявола, нито да вдъхва изкушенията на тоя свят и на плътта. Филип и Мао повдигнаха малкия крал, единият за крачетата, другият за раменете. Регентът се взираше с късогледите си очи в мъничкото членче на детето, това розово червейче, което проваляше цялата му така веща наследствена комбинация, този смешен символ на закона на мъжете, мъничко, но непреодолимо препятствие между него и короната.

„Тъй или иначе — мислеше си Филип за собствено утешение, — ще бъда регент петнадесет години. За петнадесет години много неща могат да се случат. Дали самият аз ще бъда жив след петнадесет години? А и детето ще живее ли дотогава?“

Само че регентство не е царуване.

По време на предварителните ритуали детето бе лежало доста спокойно и дори сънливо. Гласът му се чу едва когато го потопиха изцяло в студената вода. Но тогава то изрева така силно, че едва не се задуши. Докато другите кръстници — Гоше, Жана дьо Поатие, двамата Бувил и сенешалът простираха ръце над мъничкото му голо тяло, три пъти го потопиха в купела, най-напред с глава на запад, после на север, после на юг, за да очертаят кръст^[1].

Жан I се успокои веднага щом го извадиха от ледената баня и спокойно получи светото миро, с което намазаха челото му. После го положиха върху възглавниците и Мари дьо Кресе започна да го бърше, докато присъстващите се струпаха около мангалите.

Внезапно гласът на Мари дьо Кресе отекна в параклиса.

— Господи! Господи! Той умира! — извика тя.

Всички се втурнаха към масата. Бебето-крал бе станало синьо и с всеки миг кожата му потъмняваше и ставаше едва ли не черна. Тялото му се беше вкочанило, ръчичките бяха сгърчени, през отворените му клепачи се виждаше само бялото на очите му.

Нечия невидима ръка задушаваше този неосъзнал се още живот, окръжен от трепкащи свещи и тревожно наведени чела. Мари доту

шепот:

— Тя е.

Тя вдигна очи и срещна погледите на съпрузите Бувил.

„Кой ли е извършил това, за да наклевети мен?“ — попита се тя.

Междувременно акушерката беше взела детето от треперящите ръце на Мари и се мъчеше да го съживи.

— Не е сигурно, че умира, не е сигурно — каза тя.

Почти две минути, които се сториха безкрайни, кърмачето остана така вкочанявало, опнато и потъмняло. После внезапно бе развижено от силни конвулсии и главата му се замята на всички страни. Крайниците му се гърчеха. Никога не би могло да се допусне, че подобна сила може да премине през толкова хилаво тяло. Акушерката беше принудена да го държи здраво, за да не се изплъзне от ръцете ѝ. Шамбеланът се прекръсти, като че ли беше налице сатанинско знамение и почна да чете молитвата за умиращи. Детето кривеше лице, лигавеше се. Черният му цвят беше изчезнал и сега то беше придобило ледена белота, също така страшна. За миг сякаш се укроти изпика се върху роклята на акушерката и сметнаха, че е спасено. После главичката му внезапно клюмна. То омекна, отпусна се безжизнено и този път всички го помислиха истински мъртво. — Крайно време беше да го кръстим — изрече конетабълът.

Филип дьо Поатие чистеше от ръцете си топлите капки восък от свещите.

Но внезапно малкото трупче раздвижи крачка, и писка няколко пъти, слабичко, но по-скоро радостно и устните му се оживиха, засукаха. Кралят беше жив и искаше да суче.

— Доста се бяхта демонът, преди да излезе от тялото му — каза капеланът.

— Не се случва често децата да бъдат обзети от гърчове толкова рано — каза акушерката. — Сигурно е заради щипците. Понякога съм виждала това. Пък и няколко часа минаха, преди да дойде дойката...

Мари дьо Кресе се почувствува виновна. „Ако вместо да се карам с госпожа дьо Бувил, бях изтичала веднага...“ — помисли си тя.

Никой разбира се не би сметнал, че това се дължи на потапянето в студената вода, нито на някой наследствен недостатък — хромавост, лудост, епилепсия, каквито се срещаха редовно в семейството.

— Мислите ли, че ще страда и от други пристъпи? — попита Мао.

— Има голяма опасност, госпожо — отвърна акушерката. — Никога не се знае кога ще го прихване, нито как ще свърши.

— Горкото дете! — каза Мао доста високо.

Върнаха краля в замъка и се разделиха без настроение.

Филип дьо Поатие не отвори уста по целия път. Когато се прибраха в двореца, той не отпрати тъща си и се затвори с нея.

— Преди малко едва що не станяхте крал, синко — каза тя.

Филип не отговори.

— Всъщност след всичко, което видяхме, никой не би се учудил, ако умре тия дни — поде тя.

Регентът продължаваше да мълчи.

— Ако се случи да издъхне, вие все пак ще трябва да чакате пълнолетието на Жана Наварска.

— Съвсем не, майко, съвсем не — отвърна живо Филип. — Занапред не сме вече свързани с правилника от месец юли. Наследството на Луи е приключено. Тогава би се открило наследството на малкия Жан. Между брат ми и мен ще е имало вече един крал и аз ще бъда наследник на племенника си.

Мао го погледна с възхищение. „Той бе обмислял това по време на кръщението!“

— Винаги сте мечтали да бъдете крал, Филип, признайте си. Още като дете чупехте клони, за да си правите скиптри!

Той повдигна малко глава и й се усмихна, като не каза нищо. После стана отново сериозен.

— Трябва да знаете, майко, че Изабел дьо Фериен е изчезнала от Арас, както и хората, които бях пратил да я отвлекат и да й отнемат възможността да се разприказва. Изглежда, че е затворена тайно в някой замък в Артоа и се говори, че тамошните ви барони са се похвалили.

Мао се попита какво ли означава това предупреждение. Дали Филип искаше просто да я предупреди за опасността, която я грози? Или да й докаже, че се грижи за нея? Дали по този начин повтаряше забраната си да използва друг път отрова? Или пък напротив, като намекуваше за доставчицата, й даваше да разбере, че ръцете й са развързани?

— Още един такъв пристъп може прекрасно да го отнесе! — наблегна Мао.

— Да предоставим на бога, майко, да предоставим на бога! — каза Филин и прекъсна разговора.

„Предоставя на бога или предоставя на мене? — помисли си графинята. — Толкова е благоразумен, че се пази да не омърси и душата си, но ме разбра правилно...

Този дебел наивник Бувил най-много ще ме затрудни.“

От този миг въображението ѝ заработи. Пред нея се очертаваше възможност за престъпление и обстоятелството, че бъдещата жертва беше новородено бебе, подхранваше възбуждението ѝ не по-малко, отколкото ако се касаеше за най-върлия ѝ враг.

Предпазливо пусна в ход подмолни слухове: кралят бил роден нежизнеспособен. Тя повтаряше това на всеки срещнат и описваше със сълзи на очи мъчителната сцена при кръщаването.

— Всички сметнахме, че ще умре пред очите ни и за малко това не стана. Попитайте по-скоро конетабъла, който присъствуваше, както мене. Никога не съм виждала месир Гоше толкова блед... Впрочем всеки сам ще се убеди в хилавостта на краля, когато го представят на всички барони, както е редно. Кой знае, може вече да е умрял, а крият това от нас. Защото много се бавят с представянето, без да ни казват причината. Изглежда, че месир дьо Бувил се противопоставял, защото нещастната кралица... Бог да я закриля!... била в безнадежно състояние. Но тъй или иначе кралицата не е кралят!

Приближените на Мао бяха натоварени да разпространяват тези нейни думи.

Бароните започнаха да се вълнуват. Защо всъщност се отлага тържественото представяне? Кръщаването, направено набързо, мнимите увъртания на Бувил, пълното мълчание около Венсен, всичко им изглеждаше мистериозно.

Носеха се противоречиви слухове. Кралят бил недъгав и затова не искали да го покажат. Граф дьо Валоа го бил отвлъкъл тайно, за да бъде на сигурно място. Болестта на кралицата била само преструвка: тя и детето ѝ в момента пътували към Неапол.

— Ако е умрял, нека ни го кажат — говореха недоволно някои.

— Регентът го е пратил на оня свят! — твърдяха други.

— Какви ги дрънкате! Регентът не е такъв човек. Само че той няма доверие във Валоа.

— Не е регентът, а Мао. Тя подготвя престъпното си дело, ако не го е извършила вече. Прекалено високо тръби, че кралят нямало да го бъде!

Докато над двора отново повя лош вятър, докато хората се терзаеха от грозни предположения и гнусни подозрения, с които всеки се чувствуваше заклеймен, регентът си оставаше непроницаем. Беше изцяло погълнат от управлението на кралството и ако го заговореха случайно за племенника му той от своя страна заговорваше за Фландрия, Артоа или за събирането на данъците.

Тъй като възбудата растеше, една делегация от много барони и висши магистрати дойде при Филип на 19 ноември сутринта и го гюмоли настойчиво и енергично да се съгласи кралят да им бъде представен. В очите на онези, които очакваха отрицателен или уклончив отговор, вече припламваха злостни пламъчета.

— Но и аз искам това, монсеньори, и аз искам не по-малко от вас да ни го представят — отвърна регентът. — Противопоставят се и на самия мен. Граф дьо Бувил не е съгласен.

После той се обърна към Шарл дьо Валоа, който се бе върнал два дни преди това от графството си Мен и го по пита:

— Да не би вие, чичо, с оглед интересите на племенницата си Клеманс да забранявате на Бувил да ни покаже краля?

Бившият император на Константинопол не разбра откъде му е дошло това обвинение, той цял пламна и извика:

— Но бог да ми е свидетел, племеннико, как ви хрумна подобна мисъл? Никога нито съм заповядвал, нито съм искал такова нещо! Не съм дори виждал Бувил и нямам никакви вести от него вече няколко седмици. Та аз се прибрах специално за това представяне. Бих искал, напротив, то да стане и да спазим обичаите на дедите си. И без това много се забавихме.

— В такъв случай, монсеньори — заяви регентът, — всички сме единодушни в мислите и желанията си... Гоше! Нали вие присъствувахте на раждането на брат ми... На първата ли кръстница се пада задължението да представи кралското дете на бароните?

— Естествено, естествено на първата кръстница — отвърна Валоа, засегнат, че се допитват относно церемонията до друга

компетентна личност, а не до него. — Аз съм присъствувал на всички представяния, Филип. И на вашето, което беше по-скромно, тъй като бяхте втори син, както и на представянето на Луи, а после и на Шарл. Винаги кръстницата.

— Тогава — поде Филип — ще известя веднага на графиня Мао, че след малко ѝ предстои това задължение и ще заповядам на Бувил да ни отвори Венсен. По пладне ще отидем там на коне.

За Мао това беше очакваният случай. Тя задържа само Беатрис при себе си, за да ѝ помогне да се облече и сложи на главата си корона. Едно убийство на крал си струваше това.

— Колко време според теб ще е необходимо твоят прах да подействува на дете на пет дни?

— И аз не зная, госпожо... — отвърна почетната госпожица. — При елените от вашите гори резултатът се появи за една нощ. Крал Луи се бори почти три дни...

— Тъй или иначе ще имам за прикритие онази дойка, която видях преди два дни! — каза Мао. — Хубаво момиче, бога ми, но не се знае нито откъде е дошла, нито кой я е поставил на тази служба. Навярно съпрузите Бувил...

— Аха! Разбирам мисълта ви — каза Беатрис усмихната. — Ако смъртта не им се стори естествена... биха могли да хвърлят обвинението върху това момиче и да го осъдят на разчекване...

— Реликвата ми, къде е реликвата ми? — възкликна Мао разтревожена, като докосна гърдите си. — Ах, да, добре, тука е.

Когато излизаше от стаята, Беатрис ѝ прошепна:

— Внимавайте главно, госпожо, да не се обършете случайно с кърпичката.

[1] В онази епоха децата се кръщавали винаги на следващия лен след раждането им. ↑

III. ХИТРИНИТЕ НА БУВИЛ

— Поддържайте много силен огън! — заповядваше Бувил на прислужниците. — Камините да пламтят буйно, та топлината да се разнесе и по коридорите.

Той отиваше от стая в стая уж за да ги подканя да бързат, а всъщност парализираше всички. Изтичваше при подвижния мост да инспектира стражата, заръчваше да посипят двора с пясък, а после нареждаше да го изметат, защото се превръщаше в кал, опитваше ключалки, които нямаше да потрѣбват. Цялото това суетене беше предназначено да залъже собствената му тревога. „Тя ще го убие! Тя ще го убие!“ — повтаряше си той.

В един коридор се сблъска с жена си.

— Как е кралицата? — попита я той.

Същата сутрин бяха дали на кралица Клеманс последното участие и я бяха подготвили за смъртта.

Тази жена, която се славеше с красотата си в две кралства, лежеше обезобразена и изтощена от инфекцията. Носът ѝ бе изтънял, кожата пожълтяла, изпътрена с червени петна, големи колкото монета от две ливри. От нея се носеше отвратителна миризма. Урината ѝ беше кървава. Дишаше все по-трудно и стенеше поради непоносимите болки в главата и корема. Изпаднала беше в унес.

— Родилна треска — каза госпожа дьо Бувил. — Акушерката смята, че ако изкара този ден, може да оцелее. Мао предложи да изпрати метр Пазили, личния си лекар.

— В никакъв случай! В никакъв случай! — извика Бувил. — Да не допускаме никой от хората на Мао да припари тук!

Майката умираща, детето застрашено и над двеста барони, които щяха да довтасат ведно със свитите си! Каква суматоха ще настане след малко и какъв удобен случай, за да се извърши престъпление!

— Детето не трябва да остане в стаята до спалнята на кралицата — поде Бувил. — Няма как да вкарам вътре достатъчно войници, за да го пазят и много лесно някой може да се пъхне зад стенните килими.

— Крайно време е да помислим за това. Къде искаш да го сложим?

— В спалнята на краля, защото всичките ѝ врати могат да се завардят.

Те се спогледаха и си помислиха едно и също нещо: именно в тази стая беше умрял Вироглавия. — Заповядай да приготвят стаята и да засилят огъня — настоя Бувил.

— Добре, приятелю, ще те послушам. Само че и петдесет щитоносци да поставиш наоколо, няма да попречиш на Мао да държи в ръцете си краля, за да го представи на бароните.

— Ще бъда до нея.

— Ако тя е решила, ще го умъртви под носа ти, бедни ми Юг. И ти нищичко няма да забележиш. Дете на пет дни е безпомощно. Тя ще се възползва от навалицата, за да забие игла в малкия му мозък или да му впръсне отрова, или да го удуши с някоя връв.

— Но какво искаш да сторя? — извика Бувил. — Не мога все пак да заявя на регента: „Не искаме тъща ви да носи краля, защото се страхуваме да не би да го убие!“

— Е, да, не можеш! Остава ни само да молим бога! — каза госпожа дьо Бувил, преди да се отдалечи.

Съвсем объркан, Бувил отиде в стаята на дойката.

Мари дьо Кресе кърмеше едновременно двете деца. Еднакво лакоми и двете, те се вкопчваха в плътта ѝ с меките си ноктенца и сучеха шумно. Мари предоставяше великодушно на краля лявата си гърда, защото се смяташе, че тя е по-млечна.

— Какво ви е, месир, изглеждате съвсем разстроен? — попита го тя.

Той стоеше пред нея, облегат на дългата си шпага, с попадали по страните черни и бели кичури и с изопнатата върху корема ризница — същински добродушен шишков архангел, натоварен с трудната охрана на едно дете.

— Тревожа се, защото нашият малък господар е толкова слаб, толкова слаб! — каза тъжно той.

— Но не, месир, той почна да наддава, напротив! Вижте сам, почти настигна моето бебе. И всички тия билки, с които ме тъпчат, изглежда много му понасят^[1], макар да ми се гади от тях.

Бувил посегна с ръка и погали внимателно главичката, по която бе покарал рус мъх.

— Напи разбирате, той не е крал като другите... — прошепна попечителят.

Старият служител на Филип Хубави сам не знаеше как да изрази онова, което чувствуваше. Колкото и далеч да се връщаше в спомените си, а и в спомените на баша си, монархията, кралството, Франция, всичко онова, което бе осмисляло функциите му и бе предмет на грижите му, се сливаше с дългата и здрава верига от възмъжали и силни крале, изискващи преданост и раздаващи почести.

В продължение на двадесет години той бе отмествал креслото пред монарх, от когото целият християнски свят трепереше. Никога не си бе представял, че тази верига може толкова бързо да се сведе до това розово бебе с изцапана с мляко брадичка, до това звено, което може да бъде строшено с два пръста!

— Вярно е, че се е оправил. Ако го нямаше белегът на челото, който вече се заличава, той малко се различава от вашето дете.

— О, месир, моето е по-тежко. Нали, Жан II, нали ти си потежък?

Тя внезапно се изчерви и поясни:

— Понеже и двамата се казват Жан, аз наричам моя Жан II. Може би не би трябвало?

Бувил, свикнал да бъде любезен, несъзнателно погали и главичката на второто бебе. Той неволно докосна гърдите на Мари. Тя изтълкува погрешно жеста му, както и втренчения поглед на дебелия благородник и още по-силно се изчерви. „Кога най-сетне ще престана да се червя за щяло и нещяло? — упрекна се тя. — Нима е срамно или предизвикателно да кърмиш детето си?“

Всъщност Бувил сравняваше двете бебета.

В този миг влезе госпожа дьо Бувил с дрешките, които трябваше да облекат на краля. Бувил я дръпна в един ъгъл на стаята и й прошепна:

— Струва ми се, че измислих едно средство.

Те поговориха шепнешком няколко мига. Госпожа дьо Бувил клатеше глава, разсъждаваше. На два пъти погледна към Мари.

— Питай я сам — каза тя най-сетне. — Аз не съм й приятна.

Бувил се върна при младата жена.

— Мари, мое дете, вие ще направите голяма услуга на нашия малък крал, към когото явно сте много привързана. Ето че бароните ще дойдат, за да им бъде представен. Но ние се опасяваме от студа заради конвулсиите, които го обзеха при кръщаването му. Представяте ли си какво ще бъде, ако внезапно почне да се гърчи, както онзи ден? Веднага ще повярват, че няма да живее дълго, както разправят враговете му. Ние, бароните, сме воини и ни се иска кралят да се покаже издръжлив още като съвсем малко дете. Вашето дете, както ми казахте преди малко, е по-пълничко и по-хубаво на вид. Ние бихме желали да го представим на негово място.

Леко обезпокоена, Мари погледна госпожа дьо Бувил, която побърза да каже:

— Аз нямам пръст в тази работа. Това е идея на мъжа ми.

— А не е ли грях това, месир? — попита Мари.

— Защо грях, детето ми? Добро дело е да предпазиш своя крал. Пък и не за първи път ще покажат на народа едно яко дете вместо хилавия наследник — увери я Бувил, като излъга в името на похвалната си кауза.

— Дали няма да забележат?

— Че как биха забелязали? — извика госпожа дьо Бувил. — И двечките са руси. На тази възраст всички деца си приличат и се променят с всеки ден. А и кой познава краля? Месир дьо Жоенвил, който изобщо не вижда, регентът, който почти не вижда и конетабълът, който разбира повече от коне, отколкото от новородени!

— Ами дали графиня д'Артоа няма да се изненада, че вече не му личи белегът от щипците?

— Как ще го види под шапчицата и короната?

— А и денят е мрачен. Ще трябва може би да запалим свещи — добави Бувил, като посочи през прозореца безрадостния ноемврийски ден.

Мари престана да възразява. Всъщност идеята за тази замяна доста я ласкаеше, пък и тя приписваше на Бувил само добри намерения. С удоволствие облече детето си като крал, пови го в коприна, сложи му синята мантия, осеяна със златни кремове и мъничката коронка — приготвени още преди раждането му заедно с другите му дрешки.

— Колко хубав ще бъде моят Жано! — радваше му се Мари. — И корона, господи! Корона! Ще трябва да я върнеш на своя крал, да знаеш! Ще трябва да му я върнеш!

Тя въртеше детето си като кукла пред люлката на Жан I.

— Вижте, господарю, вижте млечния си брат, малкия ви служител, който ще заеме вашето място, за да не се простудите.

И тя си мислеше: „Ех, като разкажа всичко това на Гучо... Като му кажа, че синът му е бил представен на бароните... Колко странен е нашият живот! Не бих го сменила за ничий друг! Колко хубаво направих, че се влюбих в моя ломбардец!“

Радостта ѝ беше прекъсната от дълъг стон, долетял от съседната стая.

„Боже мой, кралицата!... — помисли си Мари. — Забравих кралицата!“

Влезе един щитоносец и извести, че регентът и бароните са вече близо. Госпожа дьо Бувил грабна детето на Мари.

— Ще го отнеса в спалнята на краля и ще го оставя там след церемонията, докато дворът си отиде. А вие, Мари, не мърдайте оттук, преди да се върна, и ако някой влезе въпреки стражата, която ще поставим, кажете, че детето, което е с вас, е ваше.

[1] Когато някое новородено изглеждало неразположено, не то, а дойката поглъщала съответните лекарства. ↑

IV. „МЕСИР, ВИЖТЕ КРАЛЯ!“

Бароните едва се побраха в голямата зала. Разговаряха, кашляха, местеха крака и проявяваха вече нетърпение. Свитите им бяха изпълнили коридорите, за да наблюдават зрелището. Цели гроздове от глави задръстваха вратите.

Сенешал дьо Жоенвил, вдигнат от стола си в последната минута, за да пести силите си, стоеше заедно с Бувил пред вратата на кралската спалня.

— Вие ще съобщите, месир сенешал — каза Бувил. — Вие сте най-старият съратник на Луи Свети и на вас се пада тази чест.

Болен от тревога, с плувнало, в пот лице Бувил си мислеше: „Аз не бих могъл... не бих могъл да кажа нищо. Гласът ми ще ме издаде.“

Зърна в дъното на потъналия в сянка коридор графиня Мао, огромна, още по-едра поради короната и тежката си парадна мантия. Никога Мао д'Артоа не му бе изглеждала по-висока и по-страшна.

Бувил се вмъкна в спалнята и каза на жена си:

— Сега трябва.

Госпожа дьо Бувил тръгна към графинята, чиито тежки стъпки отекваха по плочите, и й връчи лекия товар. Мястото беше тъмно. Мао не видя отблизо детето. Намери само, че е по-тежко, отколкото в деня на кръщението.

— Охо, нашият малък крал е наддал! — каза тя. — Поздравявам ви, мила.

— Защото много се грижим за него, графиньо. Не искаме да се изложим на упреците на кръстницата му — отвърна госпожа дьо Бувил с най-любезен глас.

„Решително бе крайно време — помисли си Мао. — Детето е прекалено добре.“

Под светлината на тясното прозорче тя зърна лицето на бившия шамбелан.

— Защо сте се изпотили така, месир Юг? Денят не е кой знае колко горещ.

— От огньовете, които наредих да запалят... Месир регентът не ми остави време да подготвя всичко.

Двамата се изгледаха един друг и всеки от тях преживя неприятен миг.

— Да тръгваме — каза Мао, — вървете пред мен. Бувил предложи ръката си на стария сенешал и двамата попечители закрачиха бавно към голямата зала. Мао вървеше на няколко крачки зад тях. Това беше най-благоприятният момент и имаше опасност вече да не се повтори. Сенешалът пристъпваше едва-едва и тя имаше достатъчно време. Разбира се, покрай стените се бяха долепили щитоносци и придворни дами и очите на всички бяха насочени към детето в полумрака. Но кой би обърнал внимание на един толкова бегъл и толкова естествен жест?

— Хайде! Нека се представим добре — каза Мао на коронованото бебе, което държеше в сгънатата си ръка. — Да не засрамваме кралството и да не се лигавим.

Тя извади от бродираната си кесия кърпичката си и бързо изтри мокрите устенца. Бувил обърна глава, но тя бе вече свършила делото си и, стиснала кърпичката в длан, се престори, че оправя мантията на детето.

— Готови сме — рече.

Вратите на залата се отвориха и настана тишина. Само че сенешалът не виждаше скупчените пред него лица.

— Съобщете, месир, съобщете! — подкани го Бувил.

— Какво трябва да съобщя? — попита Жоенвил.

— Ами че за краля естествено, за краля!

— Краля... — прошепна Жоенвил. — Петият, на когото ще служи, разбирате ли!

— Разбира се, разбира се, но съобщете за него — повтори нервно Бувил.

Зад тях Мао — за повече сигурност — втори път избърса устенцето на бебето.

Месир дьо Жоенвил се поизкашля, зд да проясни гласа си, и най-сетне се реши да произнесе сериозно и доста отчетливо:

— Месир, вижте краля! Вижте краля, месир!

— Да живее кралят! — отговориха бароните, като най-сетне дадоха воля на възгласа, който сдържаха още от погребението на

Вироглавия.

Мао отиде право при регента и при членовете на кралското семейство, застанали около него.

— Ами че той е юнак... Какъв е розовичък... И пълничък — казваха бароните, докато тя минаваше сред тях.

— Какви ни разправяха, че бил хилав и нямало да живее? — прошепна Шарл дьо Валоа на сина си Филип.

— Ами! Френската династия винаги е била устойчива — заяви Шарл дьо Ла Марш, за да бъде в тон с чичо си.

Детето на ломбардеца бе добре, дори много добре според Мао. „Не би ли могъл да закреши, да се погърчи малко?“ — мислеше тя и тайно се опитваше да го оципе през мантията. Но пелените бяха плътни и детето само гукаше доста радостно. Гледката, предложена на отскоро отворените му сини очички, като че ли му харесваше. „Виж го ти, малкият обесник, след миг ще запее. Но тази нощ няма да му е до песни... Освен ако прахът на Беатрис е изветрял...“

От дъното на залата се дочуха викове:

— Не го виждаме! Искаме да му се полюбуваме!

— Поемете го, Филип — каза Мао на зет си, като му подаде бебето. — Вашите ръце са по-дълги от моите, покажете краля на васалите му.

Регентът прихвана малкия Жан окъм гръбчето и го издигна над главата си, за да може всеки да го разгледа на воля. Внезапно по ръцете му потече топла и лепкава течност. Детето захълцука и повърна млякото, което бе изсукало половин час преди това, но то бе станало зеленикаво и примесено с жлъчка. Лицето му също позеленя, после много бързо потъмня и придоби неопределен, обезпокоителен цвят, докато самото то извиваше глава назад.

Общ вик на тревога и разочарование се чу сред бароните.

— Господи! Господи! — извика Мао. — Пак почна да се гърчи!

— Дръжте го! — изрече бързо Филип. И тикна бебето в ръцете ѝ като опасен вързоп.

— Знаех си! — обади се някой.

Беше Бувил. Лицето му бе пурпурночервено, а погледът му гневно се местеше от графинята към регента.

— Да, имахте право, Бувил — каза регентът. — Много рано бе да представяме това болно дете.

— Знаех си, знаех си... — повтори Бувил.

Но жена му бързо го дръпна за ръкава, за да не извърши непоправима глупост. Погледите им се срещнаха и Бувил се овладя. „Какво щях да направя? Обезумял съм! Нали имаме истинския!“

Но ако бе комбинирал всичко, за да насочи престъплението към друга глава, той не бе предвидил нищо в случай че престъплението наистина бъде извършено.

И Мао бе изненадана от бързия ефект. Не очакваше, че отровата ще подеждва така мигновено. Умишлено каза няколко успокоителни думи:

— Не се тревожете, не се тревожете! И онзи ден помислихме, че ще умре, а после, сами видяхте, се съвзе. Това е детска болест, страшна наглед, но не трае дълго. Акушерката! Повикайте акушерката! — прибави тя, готова да поеме риск, но да докаже своята добронамереност.

Регентът държеше изцапаните си ръце далеч от тялото си. Гледаше ги с боязън и погнуса и не смееше да се докосне до нищо.

Бебето бе посиняло и се задушаваше. В суматоката и тревогата, които последваха, никой вече не знаеше ясно какво прави, нито какво точно става. Госпожа дъо Бувил се втурна към спалнята на кралицата, но още преди да стигне до вратата, се спря, защото в миг ѝ мина през ума: „Ако повикам акушерката, тя не може да не види, че сме сменили детето и че то няма белег от щипци. Най-важното, най-важното е да не махнат шапчицата му!“ И тичешком се върна, докато всички присъстващи се стичаха към кралската спалня.

Детето вече не се нуждаеше от грижите на никоя акушерка. Все още загърнато в бродираната с лилии мантия, с кукленската си коронка, килната на една страна, то лежеше с потъмнели устни, замърсени пелени и разкъсани вътрешности посред огромното легло с копринена покривка. Бебето, който току-що бе представено на всички като френски крал, бе приключило земния си път.

IV. ЕДИН ЛОМБАРДЕЦ В СЕН-ДЬОНИ

— И какво ще правим сега? — питаха се съпрузите Бувил.

Бяха се хванали в собствения си капан.

Регентът много скоро напусна Венсен. Извика членовете на кралското семейство и ги помоли да яхнат конете и да го придружат до Париж, където искаше да свика незабавно съвет. Когато групата се канеше да потегли, Бувил се спусна към регента в порив на смелост.

— Монсеньор!... — извика той, като улови юздата на коня.

Но Филип не го остави да се доизкаже.

— Добре, добре, Бувил, благодаря ви, че съчувствувате на скръбта ми. Повярвайте ми, в нищо не ви упреквам. Такъв е законът на човешката природа. Ще ви предам заповедите си за погребението.

И като пришпори коня си, той пое в галоп веднага след като минаха по подвижния мост. Препускайки така, придружаващите го нямаше да имат възможност да умуват по пътя.

Повечето барони бяха тръгнали с него. Останаха само неколцина без особено влияние и задължения, които на групички коментираха произшествието.

— Виждаш ли — каза Бувил на жена си, — трябваше в момента да кажа. Защо ме спря?

Те стояха прави в нишата на един прозорец, като шепнеха и почти не смееха да споделят мислите си.

— Къде е дойката? — попита Бувил.

— Погрижих се за това. Замъкнах я в собствената си спалня, заключих вратата и поставих стража.

— Нищо ли не подозира?

— Не.

— Ще трябва да й кажем.

— Да изчакаме всички да си отидат.

— Ах, как не казах! — повтори Бувил.

Той се измъчваше от угризения, че не се бе поддал на първия си порив. „Ако бях признал истината пред всички барони, ако веднага бях показал краля...“ Но за да направеше това, той трябваше да бъде друг,

да имаше например характера на конетабъла и главно да не се бе подчинил на жена си, когато тя го бе дръпнала за ръкава.

— Но откъде можехме да знаем — каза госпожа дьо Бувил, — че Мао ще нанесе толкова успешно удара си и че детето ще умре пред очите на всички?

— Всъщност по-добре беше да представим истинското и да не се намесваме в работите на съдбата.

— Нали ти казвах!

— Е, да, признавам, моя бе идеята... И се оказа лоша.

Кой би им повярвал сега? Как и кому биха могли да кажат че са измамили събранието на бароните, като са сложили корона на детето на дойката? Та това бе светотатство!

— Знаеш ли какво рискуваме сега, ако не си държим езика зад зъбите? — каза госпожа дьо Бувил. — Мао ще ни тикне нас в затвора.

— Регентът е бил посветен. Сигурен съм. Когато си изтри ръцете, след като детето повърна, той хвърли кърпата в огъня. Добре видях...

Най-сериозната им грижа сега беше собствената им безопасност.

— Приключиха ли с тоалета на мъртвото бебе? — попита Бувил.

— Аз сторих това с една от моите жени, докато ти изпращаше регента — отвърна госпожа дьо Бувил. — Четирима щитоносци сега го пазят. В това отношение няма никаква опасност.

— Ами кралицата?

— Заповядано е на всички около нея да мълчат, за да не влошат състоянието ѝ. Впрочем тя като че ли нищо не разбира. Казах също на акушерките да не се отдалечават от постелята ѝ.

Малко по-късно от Париж пристигна шамбеланът Гийом дьо Съориз и съобщи на Бувил, че регентът току-що е бил признат за крал от двамата си чичовци, брат си и присъстващите перове. Съветът бил кратък.

— За погребението на племенника си — каза шамбеланът — нашият господар Филип реши то да стане възможно най-скоро, за да не скърби дълго народът от тази нова кончина. Няма да има поклонение. Понеже днес е петък, а в неделя не погребват, тялото ще бъде отнесено утре в Сен-Дьони. Балсаматорът вече тръгна насам. Аз ще вървя, месир, защото кралят ми заповяда веднага да се върна.

Бувил го остави да замине, без да каже нито дума. „Кралят... кралят...“ — повтаряше си той.

Граф дьо Поатие беше крал. Един малък ломбардец щеше да бъде погребан в Сен-Дьони..., а Жан I беше жив.

Бувил отиде при жена си.

— Филип е признат за крал — й каза той. — Какво ще правим сега с този крал в ръце?

— Той трябва да изчезне.

— Само това не! — извика Бувил възмутен.

— Не ме разбра. Ти обезумяваш, Юг — сръза го госпожа дьо Бувил. — Искам да кажа, че трябва да го скрием.

— Но той няма да царува.

— Поне ще живее, а един ден може би... Знае ли човек! Как обаче да го скрият? Кому да го поверят, без да събудят подозрение? Преди всичко бе необходимо да му осигурят и занапред кърмачка...

— Дойката... Само дойката можем да използваме — каза госпожа дьо Бувил. — Да отидем при нея.

Добра идея беше да изчакат да си отидат всички барони, преди да признаят на Мари дьо Кресе, че синът ѝ е мъртъв. Защото писъкът ѝ прониза стените на замъка. На онези, които го чуа и се вледениха, после обясниха, че извикала кралицата. Впрочем и кралицата, колкото да беше не на себе си, се изправи в леглото и попита:

— Какво става?

Дори старият сенешал дьо Жоенвил трепна в унеса си.

— Убиват някого — каза той, — така вика човек, когато колят...

В това време Мари повтаряше безспир:

— Искам да го видя! Искам да го видя! Искам да го видя!

Бувил и жена му бяха принудени да я държат здраво, за да ѝ попречат да се втурне полуобезумяла през залите на замъка.

Цели два часа се мъчеха да я успокоят, да я утешат и главно да се оправдаят, като десетки пъти повтаряха обясненията си, които тя не чуваше.

Бувил можеше да я уверява колкото си ще, че не бе желал това, че то беше плод на престъпния замисъл на графиня Мао... Думите се отпечатваха в съзнанието на Мари, откъдето по-късно щяха да изплуват, но засега бяха лишени от смисъл за нея.

За миг преставахе да хълца, втрещчваше очи право пред себе си, после внезапно пак започваше да вие като премазано от кола куче.

Съпрузите Бувил наистина сметнаха, че тя е загубила разсъдъка си. Изчерпиха всичките си доводи. Благодарение на тази неволна жертва, бе спасила истинския френски крал, потомъка на блестящ род...

— Вие сте млада — убеждаваше я госпожа дьо Бувил. — ще имате други деца. Коя жена не е загубила поне едно дете още в люлката?

И й даваше за пример мъртвородените близнаци на Бланш Кастилска и всички рано умрели издънки на кралската фамилия през последните три поколения. В династиите на Анжу, Куртъоне, Бургундия, Шатийон, а и в рода на самите Бувил колко майки често бяха загубвали рожбите си и все пак завършваха живота си щастливи сред многолюдна челяд! От дванадесет или петнадесет деца, които една жена ражда, обикновено оживяват най-много половината.

— Но аз разбирам — продължаваше госпожа дьо Бувил — за първото най-много боли.

— Не, вие не разбирате! — извика най-сетне Мари сред риданията си. — Това точно... това никога вече не бих могла да заменя с друго.

Бебенцето, което току-що бяха убили, бе детето на любовта, родено от по-бурна страст и по-дълбока вяра, отколкото всички закони на света и всички негови повели. Това бе мечтата, за която тя бе платила с два месеца оскърбления и четири месеца манастир, дивния подарък, който се готвеше да предложи на мъжа, избран от нея, чудотворното растение, в което щеше да разцъфва всеки ден от живота й нейната изпълнена с премеждия, но прекрасна любов!

— Не, вие не можете да разберете! — стенеше Мари. — Вие не сте била изгонена от семейството си заради едно дете. Не, няма да имам друго!

Почнеш ли да описваш нещастията си, да го предаваш разбираемо, това означава, че вече си го приел. Раздиращата болка, смазващата покруса бавно отстъпваха място на друго болезнено състояние, жестокото осъзнаване.

— Знаех си, знаех, когато не исках да дойда тук, че ме очаква беда!

Госпожа дьо Бувил не смееше да отговори.

— А какво ще каже Гучо, когато узнае? Как ще му кажа това?

— Той никога не трябва да узнае! — извика госпожа дьо Бувил.

— Никой не бива да знае, че кралят е жив, защото онези, които не успяха първия път, няма да се поколебаят да нанесат втори удар. Самата вие сте застрашена, защото бяхте посветена. Трябва да пазите тайната, докато ви бъде разрешено да я откриете.

И тя прошепна на мъжа си:

— Иди да донесеш евангелието.

Когато Бувил се върна с дебелия том, който бе взел от параклиса, те успяха да накарат Мари да постави ръката си отгоре и да се закълне, че ще пази пълно мълчание дори и пред бащата на мъртвото си дете, дори в изповедите си за разигралата се драма. Единствен Бувил или жена му можеха да я освободят от клетвата ѝ.

Мари бе така сломена, че се закле във всичко, което искаха от нея. Бувил ѝ обеща пенсия. Но сега не ѝ беше до пари.

— Още нещо, трябва да задържите при себе си френския крал и да казвате на всички, че е ваше дете — прибави госпожа дьо Бувил.

Мари се разбунтува. Тя не искаше да докосне вече детето, заради което бяха убили нейното. Не искаше да остава повече във Венсен. Искаше да избяга, където и да е, и да умре.

— Много бързо ще умрете, бъдете сигурна, ако проговорите. Мао няма да се подвоуми да ви отрови или да ви прониже с кинжал.

— Не, няма да кажа нищо, обещавам ви. Но пуснете ме, пуснете ме да си отида!

— Ще си отидете, ще си отидете. Но няма да го оставите да загине. Виждате, че е гладен. Нахранете го поне днес — каза госпожа дьо Бувил, като сложи в ръцете ѝ истинския крал.

Когато Мари притисна бебето до гърдите си, риданията ѝ станаха още по-силни.

— Задръжте го, то ще бъде като ваше — настоя госпожа дьо Бувил, — а когато дойде време да го качат на трона, ще се радвате на почести в двора заедно с него. Ще бъдете негова втора майка.

Не въображаемите почести, обещани от жената на попечителя, можеха в този миг да убедят Мари, но този беззащитен живот, който държеше в ръцете си и върху който несъзнателно щеше да пренесе майчинските си чувства.

Тя долепи устни до покритата с мъх главичка на бебето, разгърна по навик дрехата си и прошепна:

— Не, не мога да те оставя да умреш, мъничък мой Жан... мъничък мой Жан...

Съпрузите Бувил въздъхнаха с облекчение. Бяха спечелили. Поне в момента.

— Тя не трябва да бъде във Венсен, когато утре дойдат да вземат детето ѝ — прошепна госпожа Бувил на мъжа си.

На другия ден, напълно омаломощена и предоставяща на госпожа Бувил да решава за всичко, Мари бе отведена с детето в манастира на ордена света Клара.

Госпожа дьо Бувил обясни на игуменката, че Мари е била дълбоко разстроена от смъртта на малкия крал и не трябва да държат сметка за безсмислените ѝ приказки.

— Много ни уплаши, крещеше и не разпознаваше дори собственото си дете!

Госпожа дьо Бувил настоя да не пускат никого при младата жена, нито дори сестрите и послушничките от манастира, да я изолират и да ѝ осигурят пълно спокойствие и тишина.

— Ако някой я потърси, не го допускате при нея и ни уведомете.

Същия ден две платна със златни лилии, осем аршина черен креп и парчета турска коприна с избродиран върху тях френски герб бяха донесени във Венсен за погребението на първия френски крал с името Жан. И наистина едно дете на име Жан си отиде в толкова малко ковчеже, че не сметнаха за нужно да го натоварят на колесница, а го закрепиха просто върху самара на едно муле. Метр Жефроа дьо Фльори, ковчезник на двореца, отбеляза в сметководнитеси книги разходите по погребението: сто и единадесет ливри, седемнадесет су и осем дьоние в събота, 20 ноември 1316 година.

Не се състоя дългата ритуална процесия, нито обичайната церемония в Парижката света Богородица. Отидоха направо в Сен-Дьони, където погребението бе извършено непосредствено след литургията. В краката на статуята на Луи X, още съвсем бяла, прясно издялана от камък, бяха отворили един тесен гроб. Там спуснаха, между тленните останки на владетелите на Франция, детето на Мари дьо Кресе, благородна девица от Ил дьо Франс, и на Гучо Балиони,

сиенски търговец. Адам Ерон, пръв шамбелан и дворецов управител, пристъпи до рѣба на малкия гроб и изрече, гледайки господаря си Филип дьо Поатие:

— Кралят е мъртъв, да живее кралят! Започна царуването на Филип V Дългия. Жана Бургундска стана кралица на Франция, а Мао д'Артоа тържествуваше.

Само трима души в кралството знаеха, че истинският крал е жив. Единият от тях се беше заклеl над евангелието, че ще пази тайна, а другите двама трепереха да не би да не я удържи.

VI. ФРАНЦИЯ В ЗДРАВИ РЪЦЕ

За да завладее трона, Филип V си бе послужил — в рамките на монархическата институция — с един способ, познат открай време, който на съвременен език се нарича държавен преврат.

Тъй като благодарение на собствения си авторитет и подкрепата на преданите си привърженици, беше поел основните кралски функции, той бе узаконил чрез юлското събрание правилника за наследяване, който можеше евентуално да бъде в негова изгода, но само след дълъг срок и прилагане на предварителните клаузи. Смъртта на малкия крал беше много благоприятна случайност. Като леко насили законното положение, създадено от него самия, Филип тутакси взе короната, без да спазва вече ни срокове, нито предварителни клаузи.

Вземе ли се власт при подобни условия, тя неминуемо е застрашена, поне в началото.

Зае изцяло с укрепване на положението си, Филип почти нямаше време да се порадва на победата си, нито да се полюбува на трона и на сбъднатата си мечта.

Върхът, на който е бе изкачил, беше много остър, за да се задържи на него.

В кралството езиците работеха усилено. Подозрението се предаваше от един на друг. Достатъчно добре познаваха здравия юмрук на новия крал и всички, които се бояха да не пострадат от него, се обединиха около Бургундския херцог.

Той от своя страна се озова бързо в Париж, за да оспори възцаряването на бъдещия си тъст. Настояваше да бъде свикан съветът на перовете и малката Жана Наварска да бъде призната за кралица на Франция.

За да си осигури регентството, Филип бе пожертвувал бургундското графство. За да запази кралската власт, предложи да раздели Франция и Навара, обединени толкова отскоро, и да предостави малкото кралство на племенницата си, върху която тегнеше съмнение, че е незаконнородена.

Но щом смятаха, че Жана е достойна да царува над Навара, не беше ли достойна да царува и над Франция? Херцог Йод беше на това мнение и отхвърли предложението на Филип. Щяха, значи, да изпитат силите си.

Йод замина в галоп за Дижон, откъдето отправи прокламация от името на племенницата си до всички феодали в Артоа, Пикардия, Бри и Шампания, с която ги приканваше да не се подчиняват на един узурпатор.

Той се обърна в същия дух и към крал Едуард II Английски, който въпреки усилията на жена си Изабел, побърза да влоши отношенията, като взе страната на бургундците. Възникнеше ли разединение във Франция, английският крал винаги виждаше в него възможност да освободи Гийена.

„Това ли постигнах, като разобличих прелюбодеянието на двете си снахи?“ — питаше се кралица Изабел. Заплашен така от север, изток и югоизток, всеки друг на мястото на Филип Дългия вероятно би отстъпил. Но новият крал знаеше, че има пред себе си няколко месеца. Зимата не беше време за воюване. Враговете му бяха принудени да чакат пролетта, за да придвижат войските си. За Филип най-неотложното бе коронясването му, което щеше да му придаде неотменимото достойнство на помазан от църквата крал.

Той пожела най-напред да насрочи церемонията за Благовещение: струваше му се добре знамение тя да стане в деня на влъхвите. Възразиха му, че гражданите на Реймс няма да могат да подготвят всичко. Разреши да отложат тържеството с три дни. Дворът щеше да тръгне от Париж на 1 януари, а коронацията щеше да стане в неделя, на девети.

След Луи VIII, първият крал, който не е бил избран, докато предшественикът му е бил жив, нито един наследник на трона не се бе втурвал така бързо към Реймс. Но и църковното утвърждаване се струваше недостатъчно на Филип. Той искаше да прибави още нещо, което да въздействува по нов начин на народното съзнание.

Често бе размишлявал върху наставленията на Еджидио Колона, настояника на Филип Хубави, човека, който наистина бе формирал мисълта на Железния крал и чийто трактат за принципите на кралската власт съдържаеше забележки от рода на следната:

„В абсолютен смисъл би било за предпочитане кралят да се избира. Единствено порочните апетити на хората и начинът им на действие трябва да ни накарат да предпочетем наследствеността пред избора.“

— Искам да бъда крал със съгласието на всичките ми поданици — заяви Филип Дългия — и ще се почувствувам достоен да ги управлявам само на тази цена. И тъй като някои големи ми изменят, ще дам думата на малките.

Неговият баща му бе показал вече пътя, като бе свиквал в трудните моменти на царуването си събрания, на които бяха представени всички класи, всички „съсловия“ на кралството. Той реши през седмиците след Коронясването му да бъдат свикани две подобни събрания, само че с повече представители отпреди, едното в Париж за говорещите френски, другото — в Бурж за говорещите провансалски. И пръв произнесе думата „Генерални щати“.

Легистите бяха натоварени да редактират така текста, който щеше да бъде представен за одобрение от щатите, че Филип да изглежда посочен и избран от целия народ. Отново съвсем естествено използваша доводите на конетабъла, а именно че „на герба ни не стои хурка“ и че френското кралство е много благородно, за да попадне в женски ръце. Доста необяснимо се основаха на факта, че между високоуважавания Луи Свети и Жана Наварскаса се изредили трима наследници на престола, докато между Луи Свети и Филип — само двама. Това обаче напълно основателно накара граф дьо Валоа да извика: „Защо не мен в такъв случай, между мен и Луи Свети стои само баща ми!“

Накрая съветниците в Парижкия съд, пришпорени от Мил дьо Ноайе, изровиха не особено убедително стария обичаен кодекс на франките, датиращ отпреди приемането на християнството от Хлодвиг. Този кодекс не съдържаеше нищо относно предаването на кралската власт. Беше твърде недодялан сборник по гражданско и наказателно съдопроизводство и освен това неразбираем, тъй като беше на осем века. Едно кратко указание постановяваше, че наследството на поземлена собственост трябва да бъде разделено по равно между децата от мъжки пол на умрелия собственик. Това бе всичко.

Повече не бе нужно на няколкото доктори по гражданско право, за да изградят въз основа на него аргументите си. Френската корона

можеше да принадлежи само на мъже, защото кралската власт предполага притежание на земи. И най-доброто доказателство, че салическият кодекс е бил прилаган от самото начало, не беше ли фактът, че досега на трона се бяха редували само мъже? По този начин Жана Наварска можеше да бъде елиминирана, без изобщо да се прибегва до обвинението, че е незаконнородена, което не можеше да се докаже. Докторите бяха майстори на мъгляви доводи. Никой не се сети да им възрази, че династията на Меровингите не води началото си от салическите франки, а от сикамбрите и бруктерите. Никой също не се заинтересува да види с очите си този прословут салически закон, всъщност измислен, на който привидно се позоваваха. Същият този закон бе широко застъпен във френската история, но преди това разори кралството, като предизвика стогодишна война.

Действително прелюбодеянието на Маргьорит Бургундска щеше да струва скъпо на Франция.

Но засега централната власт не бездействуваше. Филип вече преустройваше администрацията, викаше едри буржоа в съвета си, създаваше така наречените „рицари-придружители“, за да благодари по този начин на онези, които неуморно му бяха служили още от Лион^[1].

Той откупи монетния двор в Манс от Шарл дьо Валоа, а после още десетина други, пръснати из Франция. Занапред всички монети в обръщение в кралството щяха да бъдат сечени само от краля.

Като си спомни идеите на Иоан XXII, когато още беше кардинал Дюез, Филип подготви реформа на системата за наказателните глоби и канцеларските такси. Всяка събота нотариусите щяха да внасят в държавната хазна получените суми и регистрирането на различните документи щеше да става срещу такси, определени от Сметната камара. Мерките, въведени в кралските канцеларии, бяха в сила и за митниците, превотствата, градските сенешалства и за всички финансови постъпления. Произволът и злоупотребите, които се ширеха след смъртта на Железния крал, бяха сурово преследвани. Във всички обществени слоеве, в цялата държавна дейност, в съдилищата, пристанищата, пазарите и панаирите, всички почувстваха и разбраха, че Франция е в здрави ръце... ръцете на двадесет и пет годишен мъж.

Вярност не се печели без благодения. Филип щедро заплати възкачването си на трона.

Старият сенешал Жоенвил се оттегли в замъка си Васи, където искаше да умре. Знаеше, че е към края на дните си. Синът му Ансо, който още от Лион не бе се разделял с Филип, каза един ден на краля:

— Баща ми твърди, че във Венсен са станали странни неща, когато умрял малкият крал. До ушите му са стигнали обезпокоителни слухове.

— Зная, зная — отвърна Филип. — И на мен някои обстоятелства тогава ми се сториха изненадващи. Да ви призная ли какво мисля, Ансо? Не бих желал да злословя за Бувил, защото нямам никакви доказателства. Но се питам дали не се окажа недостоеен за поверената му задача. Толкова се вълнуваше, вслушваше се в толкова празни приказки! Безкрайната му мнителност даде храна на хорското въображение... Тъй или иначе, вече е много късно.

Той замълча и добави:

— Ансо, аз ви вписах за едно дарение от държавното съкровище, възлизащо на четири хиляди ливри, и то ще бъде израз на моята благодарност за подкрепата, която винаги сте ми оказвали. А ако в деня на коронясването братовчед ми, Бургундският херцог, както смятам, няма да бъде там, за да върже шпорите ми, вие ще направите това. Достатъчно знатен сте за това.

Открай време златото е било най-здравият катинар за устата. Но Филип знаеше, че при някои хора той трябва да бъде и с допълнителна украса.

Оставаше да се уреди случаят с Робер д'Артоа. Филип се радваше, че бе държал в затвора опасния си братовчед по време на последните събития. Само че не можеше да го държи безкрайно в Шатле. Всяка коронация обикновено е придружена от прояви на благоволение и помилвания. След настойчивото застъпничество на Шарл дьо Валоа Филип се престори на добродушен владетел.

— Само за да ви угодя, чичо — каза той, — ще освободя Робер... — Не довърши изречението си и като че ли мислено пресметна нещо: — ...но три дни след отпътуването ми за Реймс. И без право да се отдалечава от Париж на повече от двадесет левги.

[1] Рицарите придружители, създадени от Филип V в началото на царуването му, били назначавани от краля, за да го придружават и съветват. Те трябвало да го съпътствуват при пътуванията му, но не всички заедно.

Между тях фигурирали близки роднини на краля, като например Шарл дьо Валоа, граф д'Еврьо, граф дьо Ла Марш, граф дьо Клермон, висши благородници като графовете Форез, Булон, Савоа, Сен-Пол, Сюли, Аркур и Коменж, висши кралски служители като конетабълът, маршалите, началникът на стрелците с арбалети, както и други някои лица, членове на тайния кралски съвет и на „управляващия съвет“, легисти, служители на държавното съкровище, буржоа, въздигнати в благородници и лични приятели на краля. Между тях се споменават имената на Мил дьо Ноайе, Жиро Гет, Ги Флоран, Гийом Флот, Гийом Куртьоз, Мартен де Есар, Ансо дьо Жоенвил.

Те били предшественици на благородниците на кралската спалня, учредени от Анри III, които запазват функциите си до Шарл X.

↑

VII. ТОЛКОВА РАЗБИТИ МЕЧТИ!

При възшествието си Филип Дългия не само прекрачи два трупа. Той остави зад себе си още две разбити съдби, две сломени жени: едната — кралица, другата — с по-скромен произход.

Още на другия ден след погребението на мнимия Жан I в Сен-Дени Клеманс Унгарска, макар всички да очакваха, че ще предаде богу дух, дойде на себе си и се върна към живота. Някое лекарство най-сетне бе подействало. Треската и инфекцията напуснаха тялото ѝ, за да направят сякаш място на други страдания. Първото нещо, което кралицата каза, бе, че иска да види сина си: тя едва го бе зърнала. Спомняше си само едно голо телце, което разтриваха с розова вода и слагаха в люлка...

Когато ѝ казаха най-предпазливо, че не могат веднага да ѝ го покажат, тя прошепна:

— Мъртъв е, нали? Знаех го, почувствувах го в унеса си... И това трябваше да ми се случи...

Не посрещна тази вест с бурен изблик на отчаяние, както се опасяваха. Остана покрусена, но със сухи очи и по лицето ѝ се долавяше трагичната ирония на човек, застанал пред димящото пепелище на изгорелия си дом.

Устните ѝ трепнаха, сякаш щеше да се усмихне и в първия миг помислиха, че е обезумяла.

Нещастieto беше врхлетяло много настървено върху нея. Част от душата ѝ беше мъртва и съдбата можеше да нанася двойно по-тежките си удари, без да ѝ причини страдание.

Когато беше с нея, Бувил се виждаше обречен на измамническата роля на безпомощен утешител. Всяка приятелска дума, която му отправяше кралицата, го раздираше от угризения.

„Детето ѝ е живо, а не трябва да ѝ кажа. Като си помисля, че бих могъл да ѝ доставя такава радост!...“

Колко пъти жалостта и дори обикновената почтеност едва не взеха превес. Но като познаваше малодушието му, госпожа дьо Бувил никога не го оставяше сам с кралицата.

Той можеше поне да се утеши отчасти, като обвиняваше Мао, истинската виновница.

Кралицата подвигаше рамене. Какво значение имаше за нея ръката, с която си бяха послужили, за да я сразят?

— Бях благочестива, бях добра, поне смятам, че бях такава. Мъчех се да следвам повелите на религията и да правя по-добри хората, които ми бяха скъпи. Никому не съм пожелавала да му се случи нещо лошо. А бог си постави за цел да ме нарани повече от всяко друго свое създание... А виждам, че злите хора преуспяват във всичко.

Тя не се бунтуваше и не богохулствуваше, просто констатираше една безмерно голяма неправда.

Чума бе отнесла баща ѝ и майка ѝ, когато самата тя бе едва двегодишна. Докато всички принцеси от семейството ѝ се изпоомъжиха още преди пубертета, тя бе чакала подходящ съпруг чак до двадесет и две години. Мъжът, който се яви най-неочавано, изглеждаше най-високопоставен в света. Тя бе пристъпила замаяна, зашеметена от нереална любов към този брак с френския крал, изпълнена с най-добри намерения. Но още преди да дойде в новото си отечество, насмалко не загина от морската буря. Само няколко седмици по-късно разбра, че се бе омъжила за убиец и бе заела мястото на една удушена кралица. След десет месеца остана вдовица с дете в утробата. Отстранена веднага от властта, тя бе затворена, уж за да бъде защитена. Цяла седмица се бори пред прага на смъртта, за да узнае, едва излязла от този ад, че детето ѝ е умряло, отровено навярно както мъжът ѝ.

— Хората в моята страна вярват в лошата съдба. Те са прави. Аз съм прокълната. Не трябва вече да предприемам каквото и да било и не трябва да вярвам в нищо, дори в бога.

Любов, милосърдие, надежда, тя беше изчерпила всичките си запаси от добродетели, които притежаваше, и вярата я напускаше в същото време.

По време на боледуването си бе изтърпяла такива мъки и така силно бе преживяла агонията си, че самият факт, че е жива, че диша с лекота, че приема храна, че спира поглед по стените, мебелите, лицата, ѝ се струваше изненадващ и ѝ доставяше единствените вълнения, които все още можеше да изпита полуопустошената ѝ душа. Ведно с бавното ѝ възстановяване и с възвръщането на легендарната ѝ красота

у кралица Клеманс започваха да се забелязват вкусове на възрастна капризна жена. Като че ли под прекрасната външност, под златните коси, благородната гръд, изваяните крайници, които с всеки ден ставаха отново съблазнителни, изведнъж бяха протекли четиридесет години. Една вдовица с пищно тяло искаше от живота последните си радости. Щеше да ги иска в продължение на единадесет години.

Непридирчива дотогава към яденето, било от религиозни задръжки, било от безразличие, тя бързо започна да проявява странни предпочитания към редки и скъпи храни. Отрупана от Луи Х със скъпоценности, на които не бе обръщала особено внимание, сега лицето ѝ се оживяваше пред касетките с бижута, тя броеше възбудено скъпоценните камъни, изчисляваше стойността им и преценяваше шлифовката и чистотата им. Внезапно решаваше да смени обковката им и водеше безкрайни разговори със златарите. Прекарваше дълги часове и с шивачките, караше да ѝ купуват на най-високи цени ориенталски тъкани, поръчваше огромни количества парфюми.

Ако обличаше, когато излизаше от покоите си бялата вдовишка одежда, приближените ѝ с изненада и смущение я виждаха сгушена край камината в спалнята ѝ, под прекалено прозрачни воали.

Някогашната ѝ щедрост бе оцеляла, само че под форма на безсмислено разхищение. Търговците се бяха сякаш наговорили, защото знаеха, че колкото и висока цена да поискат, няма да им се откаже. И прислугата стана алчна. О, безспорно, Клеманс беше много добре обслужвана! В кухните се караха кой да ѝ занесе яденето, защото за всеки украсен десерт, мляко от лешници или наскоро изнамерената „златна вода“ — сок от нар с накиснати в него розмарин и карамфил, кралицата внезапно предлагаше цяла шепа монети.

Скоро ѝ се дощя да ѝ пеят или красиви уста да ѝ декламирят разкази, лирични поеми и романи.

Безразличният ѝ поглед искаше вече да се спира само върху младежки лица. Един добре сложен странствуващ певец получи — само защото я бе забавлявал един час и очите му се бяха замъглили, когато зърна тялото ѝ под кипърските воали, — толкова пари, че да може да пирува цял месец из кръчмите.

Бувил се тревожеше за прахосничеството и, но и той не се въздържа да го използва.

На първи януари, ден на пожелания и подаръци, макар в онази епоха годината да почваше официално на Великден, кралица Клеманс даде на Бувия бродирана торбичка с триста златни ливри. Бившият шамбелан възкликна:

— Не, ваше височество, за бога! Не съм ги заслужил!

Но не се отказва подарък на кралица, дори когато съзнаваш, че тя се разорява^[1].

В същия новогодишен ден Бувил бе посетен от месер Толомей. Банкерът намери, че бившият шамбелан е страшно отслабнал и побелял. Дрехите направо се въртяха около тялото му. Бузите му висяха от двете страни на лицето. В очите му се четеше тревога и той явно не беше в състояние да се съсредоточи.

„Някаква тайна болест разяжда този човек и не бих се изненадал, ако скоро легне на смъртно легло. Трябва да побързам да уредя работите на Гучо“ — помисли си Толомей.

Банкерът познаваше светските обичаи. Той бе донесъл по случай новата година едно парче плат за госпожа дьо Бувил.

— ...за да ѝ благодаря за грижите, които положи за благородната госпожица, дарила племенника ми със син...

Бувил не искаше да приеме и този подарък.

— Как не, как не — настоя Толомей. — Между другото бих искал да поговорим по този въпрос. Племенникът ми се връща от Авиньон, където светият отец, папата...

Толомей се прекръсти.

— ...го задържах сега във връзка с уреждането на личните му сметки. Гучо ще дойде да вземе младата си съпруга и детето си...

Бувил почувствува, че изстива.

— Само за миг, месер, само за миг — каза той. — Един вестоносец ме очаква и трябва да пратя бърз отговор по него. Бъдете така любезен да почакате.

И той изчезна с парчето плат под мишница, за да се посъветва с жена си.

— Съпругът пристига — каза ѝ той.

— Какъв съпруг? — изненада се госпожа дьо Бувил.

— Съпругът на дойката!

— Че тя не е омъжена!

— Изглежда, че е била! Изглежда, че е била! Дойде Толомей.

— И какво иска?

— Момичето да излезе от манастира.

— Кога?

— Не зная, но скоро.

— Гледай да узнаеш и не обещавай нищо.

Бувил се върна при госта си.

— Та казахте, значи, месер Бувил?

— Казах, че племенникът ми Гучо пристига, за да вземе от манастира, където имахте добрината да ги приютите, жена си и детето си. Сега те вече няма от какво да се боят. Гучо носи препоръка от светия отец и поне за известно време ще се установи в Авиньон... Мен обаче много би ми се искало да ги задържа при себе си. Знаете ли, че още не съм видял внучето, което ми се е родило! Пътувах напоследък, обикалях канторите си и узнах тази новина от едно много радостно писмо на младата майка. Онзи ден, щом се върнах, пожелах да я видя. Но в манастира на ордена света Клара се натъкнах на затворени врати.

— Е да, правилникът там е много строг — отвърна Бувил. — Пък и по ваше искане бяхме дали стриктни нареждания.

— Но нали нищо лошо не се е случило?

— Не... не, месер, нищо, доколкото зная. Щях веднага да ви предупредя. Кога пристига племенникът ви?

— Чакам го след два-три дни.

Бувил го погледна уплашено.

— Още веднъж ви моля да ме извините — каза той, — но внезапно си спомних, че кралицата ме беше пратила да взема нещо, а не й го занесох. Веднага се връщам.

И той пак се измъкна.

„Болестта го е ударила явно в главата — помисли си Толомей. — Голямо удоволствие наистина да разговаряш с човек, който час по час хуква нанякъде! Дано сега пък не ме забрави мен тука!“

Той приседна върху един сандък и се зае да приглажда кожата на ръкавите си.

— Ето ме! — обади се Бувил, като се показва изпод една тежка завеса. — Разказвахте ми за племенника си, нали? Знаете ли, той съвсем ме спечели. Какъв прекрасен спътник беше по време на пътуванията ни в Неапол! Неапол... — повтори той и се разнежи. —

Нима можех да предположа тогава!... Горката кралица! Горката кралица!

Той се отпусна върху сандъка до Толомей и избърса с грубите си пръсти сълзите, събудени от спомена.

„И таз добра! Сега пък се разхленчи!“ — помисли си банкерът и прибави гласно:

— Не ви казах нищо за случилите се напоследък нещастия. Представям си колко много са ви разстроили. Мислех си все за вас.

— Ах, Толомей, да знаехте само!... Беше много по-лошо, отколкото бихте могли да си представите! Самият демон се намеси...

Зад гоблена на стената се чу леко изкашляне и Бувил рязко прекъсна опасните си откровения.

„Виж ти! Някой ни подслушва“ — каза си Толомей й побърза да добави:

— Все пак в тази голяма горест имаме поне една утеха: добрият ни крал.

— Безспорно, безспорно, имаме добър крал — повтори Бувил не особено възторжено.

— Опасяхах се — поде банкерът, като се опита да завлече събеседника си по-далеч от подозрителната завеса — да не би новият крал да има лошо отношение към нас, ломбардците. Ни най-малко. Изглежда даже, че е поверил събирането на данъците в някои сенешалства на хора от нашите сдружения... Колкото до моя племенник, който, трябва да кажа, е работил много добре, бих искал да го възнаградя за усилията му, като завари хубавицата си и наследника си настанени в моя дом. Приготвям вече стаята на симпатичните съпрузи. В наши дни много се злослови за младите. Смята се, че не били способни за искрени чувства и вярна обич. Но моите двама се обичат пламенно, уверявам ви. Достатъчно е да прочетете писмата им. Ако женитбата им не е била извършена съгласно всички правила, какво от това? Ще ги оженим повторно и ще ви помоля даже, ако това не ви е неприятно, да бъдете техен свидетел.

— Голяма чест за мене, напротив, месер, голяма чест! — отвърна Бувил, загледан в гоблена, сякаш бе забелязал паяк по него. — Но да не забравяме семейството.

— Какво семейство?

— Как какво? Семейството на дойката.

— Дойка ли? — повтори Толомей съвсем озадачен.

За втори път зад завесата се чу лекото изкашляне.

Бувил побледня, запъна се и запелтечи.

— Защото, месер... Така де, исках да кажа... Да, исках да ви уведомя веднага, но... като все трябва да правя нещо, пропуснах... Ами, да, сега трябва да ви кажа... Вашата... жена на племенника ви, щом са омъжени, както ме уверявате... Ние ѝ поискахме... Виждате ли, затруднени бяхме да намерим дойка и доброволно, съвсем доброволно, по молба на жена ми, тя кърмеше малкия крал... през краткото време, уви, докато той живя.

— Значи тя е идвала тук? Вие сте я извадили от манастира?

— И я върнахме там! Не ми беше удобно да ви призная това... Но нали разбирате, нямаше време да търсим друга. Пък и всичко стана толкова бързо!

— Но, месер, няма защо да се чувствувате неудобно. Постъпили сте много добре. Тази хубава Мари! Значи тя е кърмила бедничкия крал! Ето ти изненадваща новина и толкова ласкава! Жалко само, че не е имала възможност по-дълго да го кърми — каза Толомей, който вече съжеляваше за всичките изгоди, които можеше да извлече от подобно положение. — В такъв случай няма да ви бъде трудно да я измъкнете от манастира.

— Уви не е така! За да напусне окончателно манастира, е необходимо съгласието на семейството ѝ. Виждали ли сте оттогава близките ѝ?

— Нито веднъж. Братята ѝ, които вдигнаха толкова голям шум, като че ли с удоволствие се отърваха от нея и повече изобщо не се мярнаха.

— Къде живеят те?

— У тях си, в Кресе.

— Кресе... Къде се намира това имение?

— Близо до Нофл, където имам кантора.

— Кресе... Нофл... много добре.

— Странен човек сте наистина, монсеньор, ако смея да ви кажа!
— възкликна Толомей. — Поверявам ви едно момиче, разказвам ви всичко за него, вие отивате да я повикате, за да кърми детето на кралицата, тя живее тук цяла седмица, десет дни...

— Пет — уточни Бувил.

— Пет — поде Толомей — и вие не знаете откъде е и как се казва дори!

— Зная, знаех — измънка Бувил, като се изчерви. — Но понякога паметта нещо ми изневерява.

Той не можеше за трети път да изтича при жена си. Защо не дойдеше да му помогне, ами оставаше скрита зад гоблена, та да го хока след малко, ако извърши някоя глупост? Сигурно си имаше своите основания. „Този Толомей е единственият човек, от когото се страхувам в цялата тази бъркотия — беше му казала тя. — Нюх на ломбардец струва колкото тридесет ловджийски кучета. Ако те види насаме, какъвто си наивник, по-малко подозрения ще събудиш у него и аз пбсле по-лесно ще изведа играта до успешен край.“

„Какъвто си наивник... тя има право, станах голям наивник — казваше си Бувил. — И все пак неотдавна бях в състояние да разговарям с краля и да се занимавам с техните работи. Та нали аз уговорих женитбата на госпожа Клеманс? Нали аз трябваше да се занимавам е конклава и да хитрувам с Дюез?...“ Тази мисъл го спаси.

— Нали ми казахте, че племенникът ви носи препоръка от светия отец? — поде той. — Чудесно! Това ще уреди всичко. Гучо сам трябва да отиде да вземе жена си, като покаже това писмо. Така всички ще бъдем неуязвими и ще избегнем всякакви упреци и разпавии. Светият отец! Че какво повече може да се иска!... Той ще се върне след два-три дни, нали? Да се надяваме, че всичко ще се развие възможно най-добре. И гореща благодарност за хубавия плат. Сигурен съм, че жена ми много ще го хареса. Довиждане, месер, винаги на вашите услуги.

Той се чувствуваше по-изтощен, отколкото, ако бе провел бойна атака.

На излизане от Венсен Толомей си мислеше: „Или ме лъже поради неизвестна на мен причина, или съвсем се е вдетинил. Няма що. Да изчакаме Гучо.“

Но госпожа дьо Бувил не го изчака. Тя заповяда да приготвят носилката ѝ и бързо се отправи към предградието Сен-Марсел. Там тя се затвори с Мари дьо Кресе. След като бе причинила смъртта на детето ѝ, сега тя бе дошла да накара Мари да се откаже и от любовта си.

— Вие се заклехте над евангелието да пазите тайна — каза ѝ тя. — Но ще бъдете ли в състояние да я спазите пред този мъж? Ще имате

ли сила да живеете с вашия съпруг... — сега тя беше готова да удостои Гучо с това име — ...като му оставите илюзията, че е баща на дете, което не е негово? Грях ще бъде да скривате нещо толкова сериозно от другаря в живота си! Ами когато ни се удаде истината да възтържествува и дойдат да потърсят краля, за да го възкачат на трона, какво ще кажете? Вие сте много честна девойка и в жилите ви тече много благородна кръв, за да можете да допуснете толкова грозна постъпка!

Мари сама си бе задавала всички тези въпроси и то стотици пъти в своето усамотение. Тя не мислеше за нищо друго. Стигаше до полуда. И отлично знаеше отговора! Знаеше, че щом падне в обятията на Гучо, ще ѝ бъде невъзможно да се преструва и да мълчи; съвсем не, защото това „е грях“, както разправяше госпожа дьо Бувил, защото любовта нямаше да ѝ позволи да го излъже така жестоко.

— Гучо ще ме разбере, Гучо ще ми прости. Той ще знае, че това е станало против волята ми и ще ми помогне да понасям това бреме. Гучо няма да каже нищо, госпожо, мога да се закълна за него, както за себе си!

— Всеки може да се кълне само за себе си, мое дете. Пък и при това ломбардец! Представяте си как ще мълчи, нали? Та той ще гледа да вземе дори лихва от тази тайна!

— Вие го оскърбявате, госпожо!

— Не го оскърбявам, момичето ми, просто познавам хората. Вие се заклехте да не издадете тайната, дори при изповед. Поверен ви е кралят на Франция и няма да бъдете освободена от клетвата си освен когато удари часът.

— Милост, госпожо, вземете си краля и ме освободете!

— Не аз ви го дадох, а божията воля. Поверен ви е свещен залог! Бихте ли предали господата Христа, ако ви го бяха оставили да го пазите, когато Ирод е избил невинните дечица?... Това дете трябва да живее. Моят съпруг трябва да има възможност да бди и над двама ви и във всеки миг да дойде при вас, а не да заминете за Авиньон, както става дума.

— Аз ще измоля от Гучо да живеем, където на вас е угодно. Уверявам ви, че той няма да проговори.

— Той няма да проговори, защото няма изобщо да го видите!

Словесният двубой, прекъсван от сученето на малкия крал, продължи целия следобед. Двете жени се бореха като два звяра в клетка. Но дребната госпожа дьо Бувил имаше по-яки зъби и нокти.

— И какво ще направите с мене тогава? Нима ще ме затворите тука за цял живот? — стенеше Мари.

„Точно това бих искала — мислеше си госпожа дьо Бувил, — само че оня ще довтаса с писмото на папата...”

— Ами ако вашите близки се съгласят да ви вземат при тях? — предложи тя. — Струва ми се, че месир Юг ще успее да убеди братята ви.

Да се върне в Кресе при враждебно настроените си близки с дете, което щеше да бъде смятано за дете на греха, когато то беше най-достойно за почит от всички деца във Франция... Да се отрече от всичко, да остарее с едно едничко занимание — мисълта за чудовищната си орис, за отчайващото разбиване на една любов, която нищо не би трябвало да накърни! Толкова рухнали мечти!

Мари се разбунтува. Намери отново в себе си силата, която я бе накарала да се отдаде на избора от нея мъж въпреки законите и въпреки семейството си. Тя рязко отказа.

— Ще се видя с Гучо, ще му принадлежа, ще живея с него! — извика тя.

Госпожа дьо Бувил бавно забарабани с пръсти по облегалката на креслото си.

— Изобщо няма да видите вече този Гучо, защото, ако само се приближи до манастира или до всяко друго, по-добре защитено място, където бихме ви затворили и ако поговорите само една минута с него, тя ще бъде последната за него. Съпругът ми, вие го познавате, е енергичен и страшен, когато става дума за запазването на краля. Ако толкова много държите да видите отново този мъж, ще можете да му се любувате, но с втикната между раменете му кама.

Мари клюмна.

— Не стига ли детето — прошепна тя, — та трябва да убиете и бащата?

— Само от вас зависи — отвърна госпожа дьо Бувил.

— Не мислех, че във френския двор човешкият живот има толкова малка цена! Няма що, прекрасен двор, който цялото кралство тачи. Трябва да ви кажа, госпожо, че ви ненавиждам.

— Несправедлива сте, Мари. Задачата ми е тежка, аз ви браня срещу самата вас. А сега ще напишете това, което ще ви продиктувам.

Победена, объркана, с пламнали слепоочия и замъглен от сълзи поглед Мари с болка написа думи, които никога не би повярвала, че може да напише. Писмото щеше да бъде отнесено на Толомей, за да го предаде на племенника си.

В него Мари заявяваше, че изпитва непреодолим срам и ужас от греха, който е извършила. Че иска да се посвети на детето, негов неволен плод, и никога вече да не се поддава на заблудите на плътта, и че презира мъжа, тласнал я към тях. Забраняваше на Гучо да се опита когато и да било да я види отново, независимо къде се намира тя.

Мари пожела поне да добави накрая: „Заклевам ви се, че в живота ми никога няма да има друг мъж, нито ще дам дума другиму“. Но госпожа дьо Бувил не се съгласи.

— Той не трябва да си помисли, че още го обичате. Хайде, подпишете се и ми дайте писмото.

Мари дори не забеляза, че дребната жена си беше отишла.

„Той ще ме намрази, той ще ме презре и никога няма да узнае, че съм написала това писмо, за да спася живота му!“ — помисли си тя, когато чу, че вратата на манастира се захлопна.

[1] Внезапното разточителство на кралица Клеманс след трагичното раждане, което като че ли предизвикало известно умствено разстройство, постепенно се засилвало. Папа Йоан XXII, винаги покровителствено настроен спрямо Клеманс в качеството ѝ на Анжуйска принцеса, бил принуден още през месец май следващата година да смърри с писмо младата вдовица и да я подкани да живее скромно, девствено и смирено, да избягва всяко излишество на трапезата си, да бъде скромна в разговора и дрехите си и да не се показва само в компания на млади хора. Същевременно той се застъпвал пред Филип V да определи издръжка на Клеманс като вдовица на крал и това не му се удало лесно.

Папата още няколко пъти писал на Клеманс, за да я посъветва да намали прекомерните си разходи и да я помоли настойчиво да уреди задълженията си, особено към банкерите Барди във Флоренция. Най-сетне през 1318 г. тя се оттегля за няколко години в манастира Сент-Мари дьо Назарет близо до Екс-ан-Прованс. Но преди да постъпи там,

била принудена да заложил всичките си скъпоценности, за да удовлетвори изискванията на кредиторите си. ↑

VIII. ОТПЪТУВАНИЯ

Когато на другата сутрин в имението Кресе пристигна вестоносец с избродирана лилия на левия ръкав и кралски герб на яката, той предизвика силно възмущение. Нарече го „монсеньор“ и братята Кресе, обнадеждени от краткото писъмце, с което ги викаха спешно във Венсен, си въобразиха, че ще им бъде поверено комендантството на някое кралско владение или че вече са назначени за сенешали.

— Не бих се учудила — заяви дам Елиабел. — Най-сетне да са си спомнили за нашите заслуги и за вярната ни служба на кралството от двеста години насам. Струва ми се, че новият крал знае къде ще намери истински доблестни мъже! Вървете, деца мои. Стъкнете се колкото може по-добре и побързайте да отидете там. Трябва все пак да има малко справедливост на небето и това ще ни утеши за позора, който ни навлече сестра ви.

Тя още не се беше напълно възстановила от боледуването си през лятото. Беше натежала, липсваше ѝ вече някогашната пъргавина и авторитетът ѝ се проявяваше само в заяждане с прислужницата. Изоставила бе управлението на имението на синовете си, но и това не му помогна особено.

Така че двамата братя тръгнаха на път, изпълнени с амбициозни надежди. Конят на Пиер така силно сумтеше, когато пристигнаха във Венсен, че имаше опасност това да е последното му пътешествие.

— Трябва да поговоря по важни въпроси с вас, млади месир — им каза Бувил още щом ги прие.

И им предложи вино с подправки и разни сладка.

Двамата младежи седяха на крайчеца на столовете си като селски хлапаци и едва се осмеляваха да допрат до устните си високите сребърни чаши.

— Ах, ето че минава кралицата — забеляза Бувил. — Използва ясното време, за да вземе малко въздух.

Двамата братя с разтуптени сърца протегнаха шии, за да зърнат през зеленикавите стъкла едно видение в бяло с широка наметка, което

бавно пристъпваше, следвано от няколко прислужници. После се спогледаха, поклащайки глава. Бяха видели кралицата!

— Искам да поговорим за младата ви сестра — поде Бувил. — Разположени ли сте да я приберете пак у вас? Трябва най-напред да ви уведомя, че тя кърмеше детето на кралицата.

И той им обясни само с няколко думи онова, което трябваше да знаят.

— Имам една добра новина за вас — продължи той. — Италианецът, от когото тя беше забременяла... да, тя не иска вече да го види, никога. Осъзнала е грешката си. Разбрала е, че едно момиче с благородна кръв не може да се принизи да стане жена на ломбардец, колкото и привлекателен да е външно. Защото не може да се отрече, че той е приятен младеж и с буден ум...

— Но в крайна сметка обикновен ломбардец — прекъсна го госпожа дьо Бувил, която този път присъствуваше на разговора, — човек, на когото не може да се разчита, нито да се вярва, както впрочем той сам доказва.

Бувил наведе глава.

„Ето! И на теб трябва да изменя, приятелю Гучо, мой мили спътнико! Нима трябва да свърша дните си, като се отричам от всички, които са изпитвали приятелски чувства към мен?“ — мислеше си той и млъкна, като остави на жена си грижата да проведе докрай акцията.

Братята бяха малко разочаровани, особено по-големият. Бяха очаквали какви ли не чудеса, а ето че пак ставаше дума само за сестра им. Никога ли няма да им се случи нещо, което да не е свързано с нея? Те едва ли не й завиждаха. Дойка на краля! И такива високопоставени лица като първия шамбелан се интересуват от съдбата й! Кой би могъл да си представи това?

Неспирното бърбене на госпожа дьо Бувил не им оставаше време да размислят.

— Дълг на всеки християнин — казваше госпожа дьо Бувил — е да помогне на разкаялия се грешник. Покажете се добросърдечни благородници. Кой знае дали божията воля не се прояви в обстоятелството, че сестра ви роди точно когато трябваше, за съжаление без голяма полза, защото малкият крал умря. Но тъй или иначе тя му се притече на помощ.

За да засвидетелствува признателността си кралица Клемане щяла да отпусне на детето на дойката ежегодна рента от собственото си имущество, възлизаща на петдесет ливри. Освен това веднага ще бъде направено дарение от триста ливри. Сумата беше приготвена в голяма бродирана кожена чанта.

Двамата братя Кресе не можаха да скрият вълнението си. Цяло богатство им падаше от небето, възможност да поправят порутената оградна стена на замъка си, да се хранят доволно цялата година и най-сетне изглед да си купят бойни доспехи и да въоръжат неколцина от селяните си като оръженосци, за да могат да се появят с чест, когато ги свикат под знамената! Щеше да се заговори за тях по бойните полета!

— Искам да ме разберете правилно — уточни госпожа дьо Бувил. — Тези дарения се правят за детето. Ако се отнасяте зле с него или ако му се случи нещастие, доходите естествено ще секнат. Обстоятелството, че то е млечно братче на краля, му придава достойнство, което сте длъжни да уважавате.

— Естествено, естествено, ясно ми е... Щом Мари се разкайва — каза брадатият брат като вложи известна превземка в бързото си съгласие — и щом опрощението ѝ ни се предлага от толкова висшестоящи лица като вас, месир, госпожо, ние сме длъжни да я приемем с отворени обятия. Закрилата на кралицата заличава прегрешението ѝ. И дано никой занапред, благородник или вилан, не си науми да се подбива с нея пред мен. Ще му отиде главата.

— Ами майка ни? — попита по-младият.

— Аз се наемам да я убедя — отвърна Жан. — Нали съм глава на семейството след смъртта на баща ни, не бива да забравяш.

— Ще се закълнете над евангелието — поде госпожа дьо Бувил, — че няма да слушате, нито да повтаряте пред някого онова, което сестра ви би могла да ви каже, че е видяла, докато беше тук, защото това са неща, които засягат короната и трябва да останат в тайна. Между другото тя нищо не е видяла, кърмеше краля и толкова! Но тя е малко налудничава и обича да разказва небивалици. Доказала ви е тази си склонност... Юг, иди да донесеш евангелието!

Свещеното писание от една страна, кесията със златото от друга, кралицата, която минаваше в градината... Братята Кресе се заклеха, че ще пазят в тайна всичко около смъртта на крал Жан I, че ще пазят,

хранят и закрилят детето на сестра си, както и че няма да допуснат в дома си мъжа, който я бе съблазнил.

— А, колкото до това, заклеваме се от все сърце! Само да има късмет да се появи! — извика по-големият брат.

По-малкият не се показва така закоравял в непризнателността. Той неволно си мислеше: „Все пак без Гучо...“

— Но да знаете, че ще следим дали спазвате клетвата си — предупреди ги госпожа дьо Бувил.

Тя предложи на двамата братя да ги придружи веднага до манастира на ордена света Клара.

— Няма смисъл да си правите този труд, госпожо, ние ще отидем сами — отвърна Жан дьо Кресе.

— Не, не, и аз трябва да дойда. Без моя заповед игуменката няма да пусне Мари.

Лицето на брадатия помръкна. Той се замисли.

— Какво и Мао — попита госпожа дьо Бувил. — Затруднява ли ви нещо?

— Работата е там, че... Бих искал преди това да купя едно муле за сестра си.

Когато Мари беше бременна, той я бе накарал да язди зад него от Нофл до Париж. Но сега, когато ги обогатяваше, той държеше връщането ѝ да бъде по-достоепно. Пък и мулето, което използваше майка им, беше умряло предния месец.

— Само това ли е? — възкликна госпожа дьо Бувил. — Ще ви дадем! Юг, заповядай да оседлят едно наше муле!

Бувил придружи жена си и двамата братя до подвижния мост.

„Защо не умра, та да престанат вече тези лъжи и страхове“ — мислеше си клетият човек, отслабнал и треперещ, докато гледаше оголената гора.

„Париж!... Най-сетне Париж!“ — казваше си Гучо Балиони, когато мина през вратата Сен-Жак.

Париж беше начумерен и студен. Както всяка година след новогодишните празници, животът в него беше сякаш спрял, а особено през този януари, поради заминаването на двора.

Но младият конник, който се връщаше след шестмесечно отсъствие, не забелязваше нито вълмата мъгла, надвиснала по стрехите, нито редките премръзнали минувачи. За него градът бе залян

от слънце и надежда, защото възкликът му „Най-сетне Париж!“, който си повтаряше като ликуващ рефрен, означаваше: „Най-сетне ще видя отново Мари!“

Гучо носеше подплатен кожух и пелерина за дъжд от камилска вълна. На колана му тежеше кръгла кесия, пълна със звънки ливри, носещи печата на папата. На главата си имаше елегантна шапка от червен филц, повдигната отзад и много заострена над челото. Едва ли някой можеше да бъде облечен по-привлекателно и едва ли някой можеше да изпитва по-голямо удоволствие от живота.

Влязъл в двора на Улицата на ломбардците, той скочи от седлото и като отмяташе напред все още схванатия си след злополуката в Марсилия крак, побърза да се хвърли в прегръдките на Толомей.

— Скъпи вуйчо! Скъпи вуйчо! Видяхте ли сина ми? Как изглежда? Ами Мари, мъчно ли е понесла раждането? Какво ви каза? Кога ще я видя?

Без да каже нито дума, Толомей му подаде писмото на Мари. Гучо го прочете два пъти, три пъти. При думите: „Знайте, че изпитвам голямо отвращение към прегрешението си и не желая никога вече да видя мъжа, причинил моя позор. Бих искала да изкупя този срам...“ той възкликна:

— Това не е вярно! Не е възможно! Тя не е писала тези редове!

— Не е ли нейният почерк? — попита Толомей.

— Нейният е.

Банкерът сложи ръка на рамото на племенника си.

— Щях да те предупредя навреме, ако можех. Но получих това писмо едва онзи ден, след като бях при Бувил...

С втрепен пламтящ поглед и стиснати зъби, Гучо не го слушаше. Той поиска адреса на манастира.

— Предградието Сен-Марсел? Отивам там!

Поиска да му приготвят коня, който току-що бяха избърсали от потта, прекоси отново града, без да вижда нищо, и позвъни на вратата на манастира. Там му отговориха, че госпожица дьо Кресе е заминала предната вечер, отведена от двама благородници, единият от които носел брада. Гучо напразно размахваше писмото с папския печат, напразно заплашваше и вдигате шум, не можа да научи нищо повече.

— Заведете ме при игуменката! Искam да видя игуменката!

— Мъже не се допускат вътре в манастира!

Най-сетне го заплашиха, че ще извикат сержантите от градската стража.

Запъхтян, с посивяло и променено лице, Гучо се върна на Улицата на ломбардците.

— Братята й, ония негодници братята й, са я прибрали! — каза той на Толомей. — Ах, много дълго ме нямаше! Хубаво ми се закле във вярност, а не издържа и шест месеца! Според романите благородните дами чакали десет години своя рицар, заминал на кръстоносен поход. Но кой ти чака ломбардец? Защото точно това е, вуйчо, причината и нищо друго. Препрочетете писмото й! Пълно е с оскърбления и презрение. Можели са да я принудят да не ме види повече, но не и да ми удря плесници по лицето... Какво да се прави, вуйчо! Притежаваме десетки хиляди флорини. Най-благородните барони ни умоляват да плащаме дълговете им, самият папа ме взе за свой съветник и довереник по време на конклава, а ето че тия селски голтаци ме заплюват по челото заради замъка си, който да го духнеш, ще падне. Тези крастави типчета само са се появили и сестра им се е отказала от мен. Колко се лъжем, като си въобразяваме, че дъщерята не е от същото тесто като близките си!

Мъката у Гучо бързо се превръщаше в гняв и оскърбената му гордост му помагаше да не изпадне в отчаяние. Беше престанал да обича, но все още се измъчваше.

— Никак не мога да разбера — мълвеше Толомей съкрушен. — Тя изглеждаше така влюбена, така щастлива, че е твоя... Никога не бих помислил... Сега разбирам защо Бувил изглеждаше толкова притеснен онзи ден. Той трябва да е знаел нещо. И все пак нейните писма... Наистина не проумявам. Искаш ли да отида пак при Бувил?

— Нищо не искам! Нищо вече не искам! — извика Гучо. И без това прекалено много досаждах на големите хора за тази жалка измамница. Та дори и на папата, от когото измолих да я покровителствува... Влюбена ли, казваш? Умилквала ти се е, когато е мислела, че е отритната от близките си и не е очаквала помощ от никого другиго. И все пак ние наистина бяхме женени! Защото макар да копнееше да ми се отдаде, тя не пожела да го стори без благословията на един свещеник. Ти ми каза, че прекарала пет дни при кралица Клеманс като дойка! Сигурно се е главозамаяла от тази длъжност, която би могла да заеме всяка камериерка вместо нея! И аз

съм бил близо до кралицата и съм ѝ служил, но другояче. Спасих я посред бурята...

Той не можеше да свързва мислите си, блънуваше от озлобление и крачеше из стаята, като отмяташе напред крака си: сигурно измина половин левга така!

— Да беше отишъл да се помолиш на кралицата...

— Нито на кралицата, нито на когото и да било друго! Нека Мари се върне в калното си селце, където затъваш до глезените в тор. Навярно са ѝ намерили някой съпруг, някой порядъчен съпруг, подобен на братята ѝ голтаци, който ще ѝ направи други деца... Дори да дойдеше да се влачи сега пред краката ми, не бих я взел вече, чуваш ли, не бих я взел!

— Струва ми се, че ако тя влезеше, ти би държал съвсем друг език — каза кротко Толомей.

Гучо побледня и скри очи в ръцете си. „Моята хубава Мари!...“ Той я видя отново в стаята в Нофл. Видя я съвсем отблизо. Различаваше златните точки в тъмносините ѝ очи. Как подобни очи можеха да крият такава измяна?

— Ще замина, вуйчо.

— Къде? Ще се върнеш в Авиньон?

— С какви очи ще се върна? Та аз разгласих на всичко живо, че ще пристигна със съпругата си. Украсих я с всички добродетели. Самият свети отец пръв ще ме пита за нея...

— Бокачо ми казваше оня ден, че Перуци щели да събират както изглежда данъците в Каркасон...

— Не! Нито в Каркасон, нито в Авиньон!

— Нито в Париж, разбира се... — каза тъжно Толомей. За всеки човек, колкото и да е егоистичен, настъпва време в залеза на живота му, когато вече му дотяга да работи само за себе си. След като бе очаквал присъствието на хубава племенница и на едно щастливо семейство в дома си, банкерът виждаше внезапно собствените си надежди разбити и на тяхно място се очертаваше перспективата за дълга самотна старост.

— Не, вуйчо. Искам да замина. Няма какво да търся вече в тази Франция, която се угоява от нас и ни презира, защото сме италианци. Какво спечелих във Франция, питам те? Едни вдървен крак, четири месеца в болницата, месец и половина в една църква и накрая... това!

Би трябвало да зная, че тази страна няма да ми предложи нищо хубаво. Припомни си! Още на другия ден след пристигането си едва не съборих на улицата крал Филип Хубави. Това не беше добро знамение! А да не говорим за морските ми пътувания, по време на които насмалко не загинах, и за времето, загубено в броење на пари на селендурите от Нофл, защото си въобразявах, че съм влюбен.

— Ще ти останат все пак няколко хубави спомена — забеляза Толомей.

— Ами! На моята възраст човек няма нужда от спомени. Ще се прибера в родния си град Сиена, където не липсват красиви девойки, дори най-красивите, както ми казват всички, щом спомена, че съм сиенец. И не толкова долни все пак, както тук! Баща ми ме изпрати при тебе да изуча занаята. Вярвам, че научих доста.

Толомей повдигна левия си клепач. Под него се беше събрала малко влага.

— Прав си, може би — каза той. — Мъката ти ще се разнесе побързо, когато бъдеш далече. Но не съжaliaвай за нищо, Гучо. Опитът, който натрупа, няма да ти навреди. Поживя, попътува, опозна негодите на простолюдието и откри слабостите на големците. Видя отблизо четирите двора, които господствуват над Европа — Парижкия, Лондонския, Неаполския и Авињонския. На малцина се е случвало да бъдат затворени в конклав! Обигра се в сделките. Ще ти дам твоя дял. Сумата е завидна. Любовта те накара да извършиш няколко глупости. Оставяш едно незаконнородено дете зад себе си, като всеки, който много е пътувал... И си едва двадесетгодишен. Кога искаш да заминеш?

— Още утре, вуйчо, още утре, ако нямате нищо против... Но ще се върна! — добави Гучо разярен.

— Ех, надявам се, момчето ми! Надявам се, че няма да оставиш стария си вуйчо да умре без да го видиш още веднъж!

— Ще се върна някой ден и ще отвлека детето си. Защото в крайна сметка то е мое, колкото и на Кресе!

Защо да им го оставя? За да го отгледат в конюшната си като куче от долна порода? Ще го отвлека, чуваш ли, и това ще бъде наказанието на Мари. Нали знаеш как казваме в нашия край: отмъщение на тосканец...

Страшна врява в партера прекъсна думите му. Къщата с дървени греди се затресе върху основите си, сякаш двадесет натоварени каруци бяха влезли в двора. Вратите шумно се захлопваха.

Вуйчото и племенникът се приближиха до извитото стълбище, в което отекваше тропот, сякаш някой щурмуваше. Чу се гръмък глас:

— Банкере! Къде си, банкере! Трябват ми пари!

И монсеньор Робер д'Артоа се появи на горните стъпала.

— Погледни ме хубавичко, приятелю банкере, току-що излизам от затвора! — извика той. — Би ли повярвал? Моят сладък, лицемерен и късоглед братовчед... кралят, искам да кажа, защото изглежда, че е крал... най-сетне си спомни, че клеча в зандана, където ме бе хвърлил, и милото момче ме пусна на свобода!

— Бъдете добре дошъл, монсеньор — отвърна Толомей не особено възторжено.

И се наведе над стълбището, защото все още се съмняваше, че бурното нашествие е било дело само на един човек.

Като наведе глава, за да не се удари в рамката на вратата, д'Артоа влезе в кабинета на банкера и се запъти право към едно огледало.

— Охо! Ами че аз съм заприличал на мъртвец! — възкликна той, като опипа с две ръце бузите си. — Трябва да се признае, че човек там би залинял и за по-малко време. Седем седмици, представяш ли си, да виждаш светлината само през едно прозорче, препречено от дебели железа! Два пъти дневно една помия, от която те заболява корем, преди да си я изял. За щастие моят Лорме ми доставяше яденета, приготвени по неговия си начин, иначе сега да не съм жив. И спането беше толкова лошо, колкото и храната. От уважение към кралската ми кръв ме бяха удостоили с легло. Принудих се да строша едното табло, за да мога да се побера! Търпение, всичко това ще му бъде вписано в сметката на моя скъп братовчед.

Всъщност Робер не бе отслабнал нито с една унция и затворничеството малко се беше отразило на здравата му природа. Ако руменината на лицето му бе понамаляла, в замяна на това пък сивите му, с цвят на кремък очи блестяха по-злобно, откогато и да било.

— С чудесна свобода ме дариха!

— Свободен сте, монсеньор — продължи исполинът, като подражаваше на коменданта на замъка, — ...само че не можете да се отдалечавате на повече от двадесет левги от Париж; само че кралските

сержанти трябва да знаят къде ще се установите; само че комендантството на Еврьо трябва да бъде уведомено, ако се отправите към вашите земи. Или с други думи: „Стой тук, Робер, и ходи по улиците под окото на стражата или пък мухлясвай в Конш! Но нито крачка към Артоа или към Реймс! Не те щат на коронацията, особено там! Би могъл да изпееш някой псалм, който няма много да допадне на всички уши!“ И много хитро избраха в кой ден да ме пуснат. Нито прекалено рано, нито прекалено късно. Целият двор е заминал. Няма жива душа нито в двореца, нито при Валоа... И този мой братовчед ме изостави! Така че, ето ме сега в един мъртъв град, без нито един лиар в кесията, за да вечерям днес и да намеря някоя мома, за да изразходвам любовния си плам! Защото цели седем седмици, представяш ли си, банкере?... Не, ти не можеш да разбереш. Сигурно тази работа отдавна вече не те безпокои. Отбележи, отбележи, аз доста блудствувах в Артоа, та да остана спокоен известно време. Там навярно ще пръкнат не малко ратайчета, които никога няма да узнаят, че произхождат от Филип Август. Но аз установих нещо странно, върху което докторите и философите, тези книжни плъхове, би трябвало да се замислят. Защо човек е дарен с един орган, който, колкото повече работа му даваш, толкова повече иска?

Той се изсмя гръмко, седна на един дъбов стол, който изпращя под тежестта му и като че ли едва тогава забеляза Гучо.

— Ами вие, хубавецо, как върви любовта? — попита той: това обръщение беше равнозначно на „добър ден“ в неговата уста.

— Любовта ли? Да не говорим, монсеньор! — отвърна Гучо, недоволен от този по-бурен изблик на гняв, който бе пресякъл неговия.

С многозначителна гримаса Толомей даде на граф д'Артоа да разбере, че този сюжет никак не е уместен.

— Че какво! — извика д'Артоа с обичайната си нетактичност. — Някоя красавица ви е изоставила? Дайте ми бързо адреса ѝ и отивам право при нея! Хайде, не правете такова печално лице. Всички жени са развратници!

— О, да, точно така, монсеньор! Всичките, до една!

— Какво тогава?... Да се забавляваме поне със същинските развратници! Банкере, трябва ми пари! Сто ливри. И ще отведа племенника ти да вечеря с мен, за да прогоня от главата му тези черни мисли. Сто ливри!... Да, да, зная, дължа ви вече много и си казвате, че

никога няма да ви платя, но грешите. Много скоро ще видите Робер д'Артоа по-могъщ, откогато и да било. Нашият Филип може да нахлуи короната чак до носа си; бързо-бързо ще му я сваля. Защото ще ти кажа нещо, което струва повече от сто ливри и ще ти бъде особено полезно, за да знаеш на кого даваш заем... Как се наказва цареубийството? С обесване, отсичане на главата, разчекване? Скоро ще присъствувате на забавно зрелище: дебелият ми леля Мао, гола като уличница, дърпана от четири коня, като мръсните ѝ черва ще се ваят в праха. А онази невестулка, зет ѝ, ще ѝ прави компания! Ще бъде жалко само, че няма да може да ги изтезават два пъти. Защото тези престъпници са убили двама крале! Нищо не казах, докато бях в Шатле, за да не дойдат някоя нощ да ми източат кръвта като на прасе. Но ме държаха в течение. Лорме... все моят Лорме. Ах, какъв славен човек!... Слушайте.

След толкова седмици принудително мълчание страшният бърбовец си наваксваше сега и си поемаше дъх, само за да може да говори още.

— Слушайте внимателно — продължи той. — Първо: крал Луи конфискува владенията на Мао в Артоа, където моите привърженици надигат глава. Тутакси Мао го отравя. Второ: за да се подсигури, Мао поддържа кандидатурата на Филип за регент срещу Валоа, който е готов да защити правата ми. Трето: Филип пробутва своя правилник за наследяване на короната, който изключва жените, но не и при наследяване на феодално имение, нали ви е ясна картинката? Четвърто: след като е утвърден за регент, Филип може да свика войска, за да ме изгони от Артоа, макар че вече почти изцяло това графство беше в мои ръце. Да не съм луд? Предавам се сам. Но кралица Клеманс ще ражда. Искат да имат свобода на действие. Бутат ме в затвора. Пето: кралицата ражда син. Малка грешка! Затварят Венсен, скриват детето от бароните, разпространяват слуха, че не е жизнеспособно, свързват се с някаква акушерка или дойка, която заплашват или подкупват, и убиват и втория крал. После отиват да се коронясат в Реймс. Ето, приятели, как се печели корона. И всичко това само за да не ми върнат моето графство!

При думата „дойка“ Толомей и Гучо се спогледаха тревожно.

— Това са неща, които всеки си мисли — завърши д'Артоа, — но никой не смее да изкаже високо, понеже липсват доказателства. Но

затова пък аз имам! Сега ще изкарам на бял свят дамата, доставила отровата. А после ще трябва да принудят Беатрис д'Ирсон, която е била помощничка на дявола в тази хубава игра, да попее мъничко в дървените обувки. Време е да я приключим, иначе, виж, че всички сме отишли.

— Петдесет ливри, монсеньор, мога да ви дам само петдесет ливри.

— Скъперник!

— Само толкова мога!

— Така да е. Ще има да ми даваш още петдесет. Мао ще ти плати всичко, ведно с лихвите!

— Гучо — каза Толомей, — ела да ми помогнеш да отброим петдесет ливри за монсеньора.

И той отиде в съседната стая с племенника си.

— Вуйчо, мислите ли, че има нещо вярно в това, което разправя?

— Не зная, момчето ми, не зная; Но ми се струва, че съвсем основателно искаш да заминеш. Не е хубаво да се забъркваш прекалено в тази история, която не мирише на хубаво. Необяснимото държане на Бувил, внезапното бягство на Мари... Вярно е, че не можем да вземаме за чиста монета всички бълнувания на този лудньо. Но често съм забелязвал, че налучква истината, когато става въпрос за злодеяния. Той е майстор в тях и отдалеч ги надушва. Припомни си прелюбодеянието на принцесите. Нали пак той го бе открил и ни бе обадил за него. Твоята Мари... банкерът разпери в недоумение ръце — може би не е толкова наивна и искрена, колкото изглеждаше. Явно тук се крие някаква тайна.

— След вероломното й писмо можем да вярваме във всичко — каза Гучо, чиито мисли блуждаеха във всички посоки.

— Не вярвай в нищо, не проучвай нища, заминавай! Това е единственият правилен съвет.

Когато монсеньор д'Артоа получи петдесетте ливри, той не миряса, докато Гучо не се съгласи да сподели с него малкото пиршество, което смяташе да си предложи, за да отпразнува освобождението си. Необходим му беше другар и беше готов да се напие с коня си само и само да не остане сам.

Той толкова настояваше, че накрая Толомей прошепна на Гучо:

— Иди, иначе ще го обидим. Но дръж си езика!

И така Гучо завърши този отчайващ ден в една кръчма, чийто съдържател плащаше известен налог на офицерите от градската стража, за да му разрешат да търгува с леки жени. Всичко, което се кажеше там, биваше донасяно на началника им.

Монсеньор д'Артоа се показва в най-добрия си вид: неутолим при пиенето, с баснословен апетит, неуморим в крясъците, циничен, преливащ от нежност към младия си сътрапезник и повдигащ полите на леките момичета, за да покаже на всеки истинското лице на леля си Мао.

Обзет от дух на съревнование, Гучо не устоя на виното. С бляскал поглед, разрошени коси и несигурни движения, той крещеше:

— И аз знам немалко неща... Охо, ако седна да говоря...

— Говори де, говори!

Но и в опиянението у Гучо оставаше известен проблясък на благоразумие.

— Папата... — каза той. — Охо! Какви ги знам за папата!

Внезапно той се разрида и сълзите му закапаха в косите на една уличница, на която после удари плесница, защото тя олицетворяваше за него цялото женско коварство.

— Но аз ще се върна и ще го отвлека!

— Но кого? Папата ли?

— Не, детето й!

Вечерта главите им бяха съвсем размътени, погледите блуждаещи, а жените, доставени от кръчмаря, нямаха вече дрехи върху себе си. Точно тогава Лорме се приближи до Робер и му каза на ухото:

— Навън има някакъв мъж, който ни следи.

— Затрий го! — отвърна нехайно исполинът.

— Добре, монсеньор.

Така госпожа дьо Бувил загуби един свой прислужник, натоварен от нея да върви по петите на италианеца. Гучо никога не узна че поради жертвата на Мари той не завърши може би дните си с изтърбушен корем във вълните на Сена.

Върху една постеля със съмнителна чистота легнал върху гърдите на момичето, което беше ударил и което беше отзивчиво спрямо огорченията на мъжете, Гучо продължаваше да оскърбява Мари и си въобразяваше, че си отмъщава на нея, като мачкаше плътта на продажната жена.

— Имаш право! И аз хич не обичам жените! Всичките са лъжкини! — казваше уличницата на Гучо. Никога след това той не можа да си припомни нейните черти.

На другия ден, нахлупил шапка до очите, с уморени крайници и еднакво отвратен и тялом, и духом, Гучо пое към Италия. Той отнасяше със себе си хубавичко състояние под форма на менителница, подписана от вуйчо му, която представляваше делът му от печалбите от извършените от него сделки в продължение на две години.

Същия ден крал Филип V, жена му Жана и графиня Мао пристигнаха в Реймс заедно с всички свои придворни.

Вратите на замъка Кресе се бяха вече затворили зад красивата и неутешима Мари, за която животът щеше да се превърне във вечна зима.

Истинският френски крал щеше да израсне там като незаконородено дете. Щеше да направи първите си стъпки в калния двор сред патиците, щеше да се търкаля в ливадата с жълти перуники на брега на Модр, същата ливада, където при всяка своя разходка Мари щеше да изживява наново кратката си и трагична любов. Тя щеше да остане вярна на клетвата си, на всички свои клетви — пред Гучо и пред кралството, щеше да опази тайната, всички тайни, чак до смъртния си одър. Изповедта ѝ един ден щеше да развълнува Европа.

IX. В НАВЕЧЕРИЕТО НА КОРОНАЦИЯТА

Вратите на Реймс, с окачените над тях кралски гербове, бяха преобоядисани наново. Улиците бяха украсени с ярки драперии, килими и копринени платове, същите, които бяха използвали година и половина преди това за коронацията на Луи X. До двореца на архиепископа бяха сковали набързо от дъски три обширни зали за угощението на двора: едната за масата на краля, другата за масата на кралицата и третата за висшите сановници.

Реймските буржоа, които поемаха разходите по коронацията, намираха това бреме възтежко.

— Ако вземат да измират така бързо на трона — говореха си те, — скоро ще трябва да се храним само веднъж през годината и то като продадем ризите си! Много скъпо ни струва, че Хлодвиг избра точно нашия град, за да се покръсти, а Юг Капет — за да му сложат короната! Ако някой друг град в кралството иска да купи от нас свещената стъкленица с мирото, лесно ще се спазарим.

Към финансовите тегоби се прибавяше и трудността около набавянето посред зима на пищните храни, необходими за толкова уста. И реймските граждани правеха сметка: осемдесет и два вола, двеста и четиридесет овце, четиристотин двадесет и пет телета, седемдесет и осем свини, осемстотин диви и питомни зайци, осемстотин петли, хиляда осемстотин и двадесет гъски, над десет хиляди кокошки и четиридесет хиляди яйца, без да се говори за буретата с есетра, докарани от Белгия, за четирите хиляди раци, уловени в студени води, за съомгата, щуките, линарите, платиките, костурите и шараните, за трите хиляди и петстотин змиорки, от които щеше да се направи пастет. Доставили бяха две хиляди вида сиренета и се надяваха, че тристата бъчви вино — то поне произведено за щастие в този край — щяха да задоволят жаждата на толкова гърла, които щяха да пируват три дни, ако не и повече.

Пристигнали предварително, за да уредят празненствата, шамбеланите предявяваха странни изисквания. Нали те решиха само на едно сервиране да поднесат триста печени чапли? Тези служители

наистина приличаха на господаря си, на този припрян крал, който бе дал една седмица срок, за да подготвят коронацията му, както се поръчва да се отслужи литургия за два лиара заради един счупен крак!

От много дни вече сладкарите издигаха своите замъци от бадемово тесто, нашарени с цветовете на френското знаме.

Ами горчицата! Не бяха получили още горчицата! А бяха необходими тридесет и една ливри! Ами от шепите си ли щяха да ядат сътрапезниците? Колко сбъркаха, като продадоха на ниска цена петдесетте хиляди дървени паници от предишната коронация. Поизгодно щеше да бъде да ги измият и да ги запазят. Колкото до четирите хиляда стомни, те бяха изпочупени или изпокрадени. Шивачките поръбваха набързо две хиляди и шестстотин аршина покривки и можеше да се пресметне, че общият разход щеше да достигне почти десет хиляди ливри.

Истината е, че реймските граждани имаха все пак сметка от всичко това, защото коронясването беше привлякло много търговци ломбардни и евреи, които плащаха такса върху продажбите си.

Както всяка кралска церемония, коронацията протичаше като народен празник: През тези дни имаше непрекъснато всевъзможни зрелища и народът се стичаше отдалеч да се забавлява. Жените искаха да се нагиздят с нови рокли, а елегантните младежи не се отказваха от бижута. Бродериите, хубавите тъкани, кожите лесно се продаваха. Щастието се усмихваше на ловките и търговците, които обслужваха чевръсто клиентите си, можеха за една седмица да си осигурят охолно съществуване в продължение на пет години.

Новият крал беше настанен в двореца на архиепископа, пред който имаше постоянно насъбрана тълпа било за да зърне владетелите, било за да се диви пред колесницата на кралицата, тапицирана в яркочервено.

Кралица Жана, заобиколена от придворните си дами, надзираваше с радостното оживление на много щастлива жена разопаковането на дванадесетте денка, четирите големи сандъка с издути капаци, сандъка с обувки, ковчето с подправки. Гардеробът ѝ безспорно беше най-хубавият, който някога е имала френска кралица. За всеки ден и едва ли не за всеки час на това триумфално пътуване беше предвиден специален тоалет.

Кралицата влезе тържествено в града със златоткана пелерина с качулка, подплатена с хермелин, а по улиците на кралската двойка се предлагаха представления, мистерии и малки пиески с музика и танци. На предстоящата вечеря пред коронацията кралицата щеше да се появи с рокля от виолетово кадифе, поръбена с кожички от сибирска катерица. Сутринта на тържеството щеше да носи рокля от турска златоткана тъкан, пурпурна мантия и алена туника. За обедя същия ден — рокля с избродирани на нея френски гербове. За вечерята — пак златоткана рокля и две различни хермелинови наметки.

На следващия ден щеше да бъде облечена в зелено кадифе, а после в сватлосиня коприна с пелерина от сибирски катерици. Никога нямаше да се покаже с една и съща премяна или с едни и същи украшения.

Тези чудеса бяха разстлани в спалня, чията украса също беше донесена от Париж: завеси от бяла коприна с хиляда триста двадесет и едно златни папагалчета избродирани върху тях, а в средата два големи герба на Вургундското графство с лъвска муцуна; балдахин, покривка от пике, възглавници, украсени със седем хиляди сребърни детелинки. Върху пода бяха постлани килими с гербовете на Франция и Бургундското графство.

Жана на няколко пъти влизаше в покоите на Филип, за да го накара да се любува било на някоя красива тъкан, било на съвършената изработка.

— Драги ми господарю, любими! — възкликваше тя. — Колко щастлива ме правите!

Колкото и малко да беше склонна към външни излияния, очите и неволно се пълнеха със сълзи. Беше зашеметена от собствената си съдба, особено когато си спомнеше неотдавнашните дни, прекарани в затвора в Дурдан. Какъв чудотворен обрат на съдбата само за година и половина! Тя си мислеше за мъртвата Маргьорит, за сестра си Бланш Бургундска, все още затворена в замък Гаяр... „Горката Бланш, тя толкова обичаше украшенията!“ — мислеше си, докато изпробваше златен колан с инкрустирани рубини и смарагди.

Филип беше загрижен и възторжените изблици на жена му като че ли още повече помрачаваха настроението му. Той преглеждаше сметките с главния ковчезник.

— Много се радвам, миличка, че това ви радва — каза ѝ той най-сетне. — Виждате ли, аз следвам примера на баща си, който, както сама знаете, беше много умерен в личните си разходи, но никак не се скъпеше, когато се касаеше до кралското величие. Показвайте на воля тези красиви дрехи, защото те са колкото ваши, толкова и за народа, който ви ги дава с труда си, и ги пазете добре, защото скоро няма да имате други такива. След коронацията ще трябва да пестим.

— Филип — попита го Жана, — няма ли да направите нещо за сестра ми Бланш в един такъв ден?

— Направих вече. Към нея отново ще се отнасят като с принцеса, само че тя няма да излезе извън стените на замъка, в който е затворена. Трябва да има известна разлика между нея, която е съгрешила, и вас, Жана, която винаги сте била чиста и несправедливо обвинена.

В погледа му към нея, докато произнасяше тези думи, се четеше повече загриженост за кралската чест, отколкото увереност на влюбен.

— Освен това мъжът ѝ ми създава само неприятности в този момент — добави той. — Много лош брат имам в негово лице!

Жана разбра, че би било напразно да настоява и че би било по-изгодно за нея да не се връща на този въпрос. Тя се оттегли и Филип пак се зае с проучването на дългите листове, отрупани с цифри, които му представяше Жофроа дьо Фльори.

Разходите не се свеждаха само до дрехите на краля и кралицата. Разбира се, Филип беше получил и няколко подаръка. Така например Мао бе подарила моарето за роклите на дъщерите им и за малкия Луи-Филип.

Ала кралят беше длъжен да облече в нови дрехи петдесет и четиримата си сержанти и техния командир, Пиер дьо Галар, началник на стрелците с арбалет. Всеки от шамбеланите — Адам Ерон, Робер дьо Гамаш, Гийом дьо Съориз — бяха получили по десет аршина раиран плат от Дуге, за да си ушийт нови туники. Началниците на ловджийската свита Анри дьо Мьодон, Фюран дьо ла Фуай, Жано Малжъонест бяха получили нови снаряжения, както и всички стрелци. И тъй като след коронацията щяха да посветят в рицарство двадесет благородника, това означаваше още двадесет одежди! Тези нови дрехи бяха традиционни подаръци и обичаят изискваше само кралят да прибави към ковчежето с мощите на свети Дьони една златна лилия, осяяна със смарагди и рубини.

— Всичко колко? — попита Филип.

— Осем хиляди петстотин четиридесет и осем ливри, тринадесет су и единадесет дъоние, сир — отговори ковчезникът. — Може би ще поискате контрибуция по случай радостното събитие?

— Моето възкачване на трона ще бъде по-радостно, ако не налагам нови данъци. Ще се справим по друг начин — каза кралят.

Точно в този момент съобщиха за граф дьо Валоа. Филип вдигна ръце към тавана.

— Ето какво забравихме в сметките си. Ще видите, Жофроа, ще видите! Този чичо ще ми струва сам по-скъпо от десет коронации. Идва да се пазари с мен. Оставете ме сам с него.

Ах, колко блестящ беше монсеньор дьо Валоа! Целият в бродерии, дантели, двойно по-обемист поради дебелите кожи, под които се виждаше общита със скъпоценности дълга роба! Ако жителите на Реймс не знаеха, че новият владетел е млад и слаб, те биха взели този феодал за самия крал.

— Скъпи племеннико — поде той, — ето ме доста угрижен... доста угрижен за вас. Зет ви, английският крал, няма да дойде.

— Кралете отвъд Ламанш отдавна вече не присъствуват на нашите коронации, чичо — отвърна Филип.

— Вярно, само че някой техен роднина или някой висш благородник от двора, им присъствува като представител на Гийенския херцог. А Едуард не е изпратил никого. По този начин иска да заяви, че не ви признава. Фландърският граф, когото мислехте, че сте смекчили с договора от месец септември, също не е тук, нито пък Бретанският херцог.

— Зная, чичо, зная.

— Колкото до Бургундския херцог, да не говорим: сигурни бяхме, че няма да се отзове. Но затова пък майка му, леля ни Анес, пристигна преди малко в града и не вярвам да е дошла, за да ви окаже подкрепа.

— Зная, чичо, зная — повтори Филип. Непредвиденото пристигане на последната дъщеря на Луи Свети безпокоеше Филип повече, отколкото той си даваше вид. Най-напред беше помислил, че херцогиня Анес е дошла да води преговори с него. Но тя съвсем не бързаше да се яви, а и той бе решил да не прави първата крачка. „Ако

народът, който ме приветствува, когато се появя, знаеше с колко враждебност и заплахи съм окръжен!“ — казваше си той.

— Така че от перовете лаици, които утре трябва да държат короната ви, засега няма нито един — поде Валоа^[1].

— Има, чичо, има. Забравяте графиня д'Артоа и ...самия себе си. Валоа рязко сви рамене.

— Графиня д'Артоа! — извика той. — Жена да държи короната, когато лично вие, Филип, дължите правата си именно на изключването на жените!

— Да държиш короната не значи да я сложиш на главата си — каза Филип.

— Дали наистина Мао е подпомогнала възкачването ви на трона, че я възвеличавате така? Ще дадете още повече храна на клюките, които се разнасят. Нека не се връщаме към миналото, Филип, но не беше ли редно Робер да представлява Артоа?

Филип се престори, че не е обърнал внимание на последните думи на чичо си.

— Тъй или иначе църковните перове са налице — каза той.

— Тук са, тук са... — каза Валоа, като размаха отрупаните си с пръстени пръсти. — Вече са само пет от шест. И какво мислите ще направят тези църковни перове, когато видят, че от цялото кралство се вдига само една ръка — и при това чия? — за да ви коронясат?

— Но чичо, нима считате себе си за нищо?

Сега Валоа на свой ред не отговори на въпроса му.

— Брат ви също ви е сърдит — каза той.

— Защото навярно Шарл — отговори кротко Филип — още не знае, мили ми чичо, колко сговорни сме ние двамата и може би си въобразява, че ви прави услуга, като действа против мен... Но успокойте се. Съобщиха за неговото идване и той ще бъде тук утре.

— Защо не му дадете веднага перската титла? Баща ви направи това за мен, а и брат ви Луи — за вас. Така няма само аз да ви поддържам.

„Или само вие да, ми изменяте“ — поправи го мислено Филип и поде:

— За Робер или за Шарл сте дошли да пледирате, чичо, или искате да ми кажете нещо за себе си?

Валоа замълча, настани се по-удобно в креслото и се загледа в диаманта, който блестеше на показалеца му.

„Петдесет... или сто хиляди — питаше се Филип. — За другите пет пари не давам, но той ми е необходим и го знае. Ако откаже и вдигне скандал, рискувам да отложам коронясването.“

— Племеннико — каза най-после Валоа, — сам виждате, че не се цупя и дори похарчих много пари за нов костюм и прочее, за да ви почета. Но като виждам, че другите перове ги няма, мисля, че и аз трябва да се оттегля. Какво ли биха казали, ако ме видят единствен до вас? Направо, че сте ме подкупили.

— Много бих съжалявал, чичо, много бих съжалявал. Но какво искате? Не мога да ви принудя да направите нещо, което ви е неприятно. Може би е дошло време да се откажем от обичая, според който перовете трябва да подвигнат короната...

— Какво говорите, племеннико! — извика Валоа.

— ...и ако е необходимо съгласие с избор — продължи Филип, — то да се иска не от шестима барони, а от народа, чичо, който доставя хора за войската и парични средства за хазната. Това именно ще бъде задачата на Щатите, които ще свикам.

Валоа не можа да се сдържи и като скочи от креслото, се разкрещя:

— Вие богохулствате, Филип, или сте напълно заблуден! Виждало ли се е някога монарх, избран от поданиците си? Чудесна новост ще бъдат вашите Щати! Те изхождат направо от идеите на Марини, който беше от долен произход и толкова навреди на баща ви. Уверявам ви, че ако постъпите така, след петдесет години народът няма да има нужда от нас и ще избере за крал някой буржоа, доктор от съда или даже колбасар, забогатял от кражби. Не, племеннико, не. Този път наистина съм твърдо решен. Аз няма да държа короната на крал, който сам се е провъзгласил за такъв и свръх това иска тази корона скоро да стане достояние на селендури!

Цял пламнал, той се разхождаше с широки крачки. „Петдесет или сто хиляди — продължаваше да се пита Филип. — С коя цифра да го понижа?“

— Така да бъде, чичо, недейте да държите каквото и да било — каза той. — Само че позволете ми да извикам веднага моя ковчежник.

— Защо пък това?

— За да му заповядам да измени списъка за даренията, който трябва да подпечатам утре по случай радостното възкачване, тъй като вие фигурирате на челно място за... сто хиляди ливри.

Внезапният удар с шпага беше нанесен. Валоа стоеше съвсем слисан, с разперени ръце.

Филип разбра, че е спечелил, и колкото и скъпо да му струваше тази победа, той с мъка се въздържа да не се усмихне пред изражението на чичо си. Впрочем Валоа бързо се измъкна от неудобното си положение. Филип бе прекъснал гневния му изблик, но чичо му пак избухна. Гневът беше за него средство да обърка логиката на събеседника си, когато собствената му логика не беше особено силна.

— Най-напред цялото зло идва от Йод! — крясна той. — Много го упреквам и ще му пиша! И каква нужда имаха Фландърският и Бретанският граф да вземат неговата страна и да не се отзоват на поканата ви? Когато кралят ви кани да държите короната му, идвате! Не дойдох ли аз! Тези барони наистина превишават правата си. По този начин наистина има опасност властта да премине у дребните васали и буржоата. Колкото до Едуард Английски, какво доверие може да има човек в мъж, който се държи като жена? Затова аз ще застана до вас, за да им дам пример. А това, което сте решили да ми дадете, племеннико, приемам от чувство за справедливост. Защото справедливо е тези, които са верни на краля, да бъдат третираны различно от онези, които му изменят. Вие управлявате добре. Това... дарение, което е за мен проява на вашето уважение към мен... кога ще го подпишете?

— Сега, чичо, ако искате... но с утрешна дата — отвърна крал Филип V.

За трети път и все с пари беше успял да сложи намордник на Валоа.

— Крайно време беше да ме коронясат — каза Филип на своя ковчежник, когато Валоа си отиде, — защото ако трябваше да споря още, следващия път щеше да ми се наложи да продам кралството.

И тъй като Флѳори се изненада от огромната обещана сума, Филип добави:

— Не се тревожете, Жофроа, не се тревожете. Не съм уточнил кога ще му бъде дадено това дарение. Той ще го получи на малки

части... Но ще може да прави заеми срещу него... А сега да отидем да вечеряме.

Церемониалът изискваше след вечеря кралят заедно със служителите си и със съвета на канониците да отиде в катедралата, за да се вгълби в себе си и да се помоли. Църквата беше вече съвсем готова, със закачени по стените гоблени, стотици закрепени свещи и издигната естрада в хора. Филип не се моли дълго, но затова пък, доста подробно се осведоми още веднъж за ритуала и жестовете, които трябваше да направи. Провери дали страничните врати се затварят добре, както и дали са взети необходимите мерки за безопасност и се заинтересува къде ще стоят присъстващите.

— Перовете лаици и членовете на кралското семейство, както и висшите сановници ще бъдат на естрадата — му обясниха. — Конетабълът остава до вас. Канцлерът ще стои до кралицата. Тронът срещу вашия е за реймския архиепископ, а столовете, разположени около главния олтар, са за църковните перове.

Филип обходи естрадата с бавни крачки, като изглади с крак обърнатия ъгъл на един килим.

„Колко странно! — казваше си той. — Миналата година бях на същото това място за коронацията на брат си... Но изобщо не бях обърнал внимание на всички тези подробности.“

Той приседна за малко, но не на кралския трон. Някакъв суеверен страх му попречи да го използва още отсега. „Утре... утре ще бъда наистина крал.“ Помисли си за баща си, за поредицата прадеди, които го бяха предшествували в тази църква. Спомни си за брат си, за отравянето му, в което той нямаше пръст, но сега има такава изгода, спомни си другото престъпление, извършено над едно дете, пак не по негова заповед, но с безмълвното му съучастничество... Помисли си за смъртта, за собствената си смърт и за милионите хора, свои поданици, за милионите бащи, синове, братя, които щеше да управлява дотогава.

„Всички ли приличат на мен, престъпни, ако се яви случай, невинни само привидно и готови да прибегнат към злото, за да осъществят амбициите си? Все пак, докато бях в Лион, аз желях само да бъда справедлив. Така ли беше наистина? Толкова ли ненавистна е човешката природа, или кралската власт ни прави такива? Да се видиш до такава степен нечист и омърсен, това ли е данъкът, който плащаш, за да царуваш?... Защо бог ни е създал смъртни, щом смъртта ни прави

противни със страха от нея и с възможността да я използваме?... Може би тази нощ ще се опитат да ме убият.“

Той гледаше високите сенки, които трептяха по стените между стълбовете. Не изпитваше разкаяние, но и не се чувствуваше щастлив.

„Това означава може би да се помолиш и затова ни съветват да се отбием в църквата вечерта преди коронясването.“

Той се преценяваше трезво, такъв, какъвто беше: лош човек със заложби на много голям крал.

Не му се спеше. С удоволствие би останал още дълго там, унесен в мисли за себе си, за човешката участ, за първопричината на нашите постъпки, задавайки си истински важните въпроси за битието, въпроси, които никога няма да получат отговор.

— Колко време ще продължи церемонията? — попита той.

— Пълни два часа, сир.

— Хайде! Да се опитаме да заспим. Утре трябва да бъдем бодри.

Но когато се прибра в двореца на архиепископа, той влезе при кралицата и седна на леглото ѝ. Заговори с нея за явно маловажни неща: за местата в катедралата, за облеклото на дъщерите си...

Жана беше вече полузадрямала. Тя се бореше със съня, за да го слуша внимателно. Долавяше нервно напрежение у мъжа си и някаква надигаща се тревога, срещу която той търсеше закрила.

— Друже — каза ми тя, — не искате ли да спите до мен?

Той се поколеба.

— Не мога. Не съм предупредил шамбелана.

— Но вие сте крал, Филип — каза Жана усмихната. — Можете да наредите на шамбелана каквото си искате.

Филип не се реши веднага. Този млад мъж, който умееше с оръжие или пари да срази най-мощните си васали, се стесняваше да уведоми служителите си, че внезапно му се е дощяло да сподели леглото на съпругата си.

Най-сетне той повика една от камериерките, които спяха в съседната стая и я изпрати да предупреди Адам Ерон да не го чака и да не спи тази нощ пред вратата му.

После се съблече между завесите с папагалчета и под сребърните детелини на балдахина и се пхна под завивките. И голямата тревога, от която не можеха да го защитят всички войски на конетабъла, защото

беше човешка, а не кралска тревога, стихна при допира с това женско тяло, с твърдите дълги бедра, покорния корем и топлата гръд.

— Миличка — пошепна Филип, заровил лице в косите на Жана, — миличка, кажи ми, изневери ли ми? Кажи ми без капка страх, защото дори и да си ми изменила тогава, вече съм ти простил.

Жана прегърна мършавото, но яко тяло на мъжа си, чиито ребра усещаше под пръстите си.

— Никога, Филип, заклевам ти се! — отвърна тя. — Изкушена бях да го сторя, признавам, но нито веднъж не се поддадох.

— Благодаря ти, любима — промълви Филип. — Тогава нищо не ми липсва, за да се чувствавам крал.

Нищо не му липсваше да се чувствава крал, защото всъщност той беше подобен на всички мъже в кралството си: нужна му беше една жена, която при това да бъде само негова.

[1] След избора на Юг Капет шестимата най-високопоставени благородници в кралството — трима херцози и трима графове — били: Бургундският граф, Нормандският херцог, Гиенският херцог. Шампанският граф, Фландърският граф и Тулузкият граф. Те били считани перове (тоест равни) на краля. Редом с тях имало и шестима перове духовници, трима от които архиепископи-херцози и трима епископи-графове. ↑

Х. РЕЙМСКИТЕ КАМБАНИ

Няколко часа по-късно, излегнат върху парадно легло, украсено с френските гербове, в дълга аленочервена кадифена роба, със скръстени на гърдите ръце, Филип очакваше епископите, които трябваше да го отведат в катедралата.

Първият шамбелан Адам Ерон, и той в пищни одежди, бе застанал прав до него. Бледата януарска утрин разливаше белезникава светлина в стаята.

На вратата се потропа.

— Кого търсите? — попита шамбеланът.

— Търся краля.

— Кой го търси?

— Брат му.

Филип и Адам Ерон се спогледаха, изненадани и недоволни.

— Добре, нека влезе — каза Филип и се понадигна леко.

— Имате много малко време, сир... забеляза шамбеланът.

Кралят го увери, че разговорът няма да продължи много.

Красивият Шарл дьо Ла Марш беше облечен като за път. Току-що беше пристигнал в Реймс и само се беше отбил в жилището на граф дьо Валоа. Лицето и походката му издаваха раздразнение.

Колкото и да беше ядосан, видът на брат му, облечен в пурпур и излегнат така в жреческа поза, му въздействува. Той застина за миг, облещил очи.

„Как би желал да бъде на мое място!“ — помисли си Филип. После добави високо:

— Пристигнахте, значи, мили ми братко. Благодаря ви, че сте разбрали дълга си и опровергавате злите езици, които твърдят, че няма да присъствувате на коронясването ми. Признателен съм ви. А сега изтичайте да се преоблечете, защото не можете да се появите така. Ще закъснеете.

— Братко — отвърна Шарл дьо Ла Марш, — трябва най-напред да поговоря с вас за нещо важно.

— За нещо важно или за нещо, което е важно за вас? Най-важното сега е да не караме духовенството да чака. След малко ще дойдат епископите.

— Е, добре! Ще почакат! — извика Шарл. — Всеки на свой ред намира начин да бъде изслушан от вас и да извлече изгода. Изглежда, че само за мен не държите сметка. Този път ще ме изслушате!

— Да поговорим тогава, Шарл — каза Филип и седна на ръба на леглото. — Но ви предупреждавам, че трябва да свършим бързо.

Ла Марш махна с ръка, сякаш искаше да каже: „Ще видим, ще видим!“ И посегна към един стол, като се мъчеше да се изпъчи и да вирне брадичката си.

„Горкият Шарл! — помисли си Филип. — Ето че иска да подражава на маниерите на чичо ни Валоа. Само че няма нужната тежест.“

— Филип — поде Ла Марш, — не веднъж исках от вас да ми дадете перска титла и да увеличите апанажа и дохода ми. Исках ли ви това или не?

— Алчно семейство... — измърмори Филип.

— И винаги се правехте на глух. Сега ви го казвам за последен път. Дойдох в Реймс, но няма да присъствувам след малко на коронацията ви, ако не седна на кресло на пер. В противен случай ще си замина обратно.

Филип го изгледа за миг, без да каже нищо, и под този поглед Шарл почувствува, че се смаява, стопява, че загубва всяка увереност в себе си и всякакво значение.

Някога младият принц изпитваше същото усещане за собствената си незначителност, когато застанеше пред Филип Хубави.

— Само за миг, братко — каза Филип, като стана и се приближи до Адам Ерон, който се беше отдръпнал в ъгъла на стаята.

— Адам — заповяда му той шепнешком, — върнаха ли се бароните, които отидоха да вземат свещената стъкленица с мирото от абатството Сен-Рьومي?

— Да, сир, те са вече в катедралата заедно с духовниците от абатството.

— Добре. В такъв случай вратите на града... както в Лион.

И направи три движения с ръката си, които означаваха: решетката, лостовете, ключовете.

— В деня на коронацията ли, сир? — попита смаян Ерон.

— Именно в деня на коронацията. И по-бързо.

Щом шамбеланът излезе, Филип се върна към леглото.

— И така, братко, вие искахте?

— Перството, Филип.

— Ах, да... перството. Е добре, братко, аз ще ви го дам, ще ви го дам с удоволствие, но не веднага. Защото прекалено настойчиво изявявате желанията си. Ако ви отстъпя, ще кажат, че действувам не по собствена воля, а по принуда и всеки би се сметнал в правото си да се държи като вас. Знайте между другото, че няма да има вече нови или уголемени апанажи, преди да излезе постановлението, по силата на което цялото недвижимо кралско имущество ще бъде обявено за неотчуждимо^[1].

— Но нали не ви е нужно перството Поатие? Защо не ми го дадете? Съгласете се, че моят дял е недостатъчен.

— Недостатъчен? — извика Филип, който най-сетне се ядоса. — Роден сте кралски син, брат сте на крал. Наистина ли смятате, че подобно положение е недостатъчно за човек с вашия мозък и вашите качества?

— Моите качества? — учуди се Шарл.

— Да, вашите лични качества, които са нищожни. Трябва наистина накрая да ви го кажа в лицето, Шарл: вие сте глупак. Винаги сте бил такъв и няма да се промените с възрастта. Още когато бяхте дете, вие изглеждахте толкова наивен на всички, толкова недоразвит умствено, че самата ни майка ви презираше, святата жена! и ви наричаше „гъсенце“. Припомнете си, Шарл: „гъсенце“. Бяхте и си останяхте това. Баща ни много пъти ви викаше в своя съвет. Какво научихте там? Зяпахте мухите, докато се обсъждаха проблемите на кралството и не си спомням някога да сте казали нещо, без баща ми или месир Ангеран да повдигнат в недоумение рамене. Въобразявате ли си, че толкова много държа да ви дам по-голяма власт заради хубавата подкрепа, която ми оказвате, след като от шест месеца не преставате да съзаклятничите срещу мен? Можехте да получите всичко по друг път. Вие се смятате за силен човек и разчитате, че ще се огъна пред вас? Никой не е забравил колко жалък изглеждахте в Мобюисон, когато ревахте: „Бланш! Бланш!“ и оплаквахте срама си пред целия двор.

— Филип! Вие ли трябва да ми казвате това? — извика Ла Марш, като се изправи с разстроено лице. — Вие ли, чиято жена...

— Ни дума срещу Жана, ни дума срещу кралицата! — пресече го Филип с вдигната ръка. — Зная, че за да ми вредите или за да не сте съвсем сам в нещастията си, продължавате да разпространявате злостни лъжи.

— Вие оневинихте Жана, защото искахте да запазите Бургундия, защото винаги сте поставяли интересите над честта си. Но и на мен невярната ми съпруга все още може да ми бъде от полза.

— Какво искате да кажете?

— Каквото казах. — отвърна Шарл дьо Ла Марш. — И още веднъж ви заявявам, че ако искате да ме видите след малко на коронацията, държа да заема място на пер. Иначе си заминавам обратно!

Адам Ерон влезе в стаята и предупреди краля с леко кимване, че заповедите му са предадени. Филип му благодари по същия начин.

— Заминете си, братко — каза той. — Днес ми е необходимо само едно лице: Реймският архиепископ. Вие не сте архиепископ, нали? Тогава отпътувайте, отпътувайте, ако ви харесва.

— Но защо — извика Шарл, — защо чичо ни Валоа постига винаги онова, което иска, а аз никога?

През откритата врата долиташе песнопението на приближаващата се духовна процесия.

„Когато си помисля, че ако умра, този глупак ще стане регент!“ — каза си Филип. Той сложи ръка на рамото на брат си.

— Когато и вие в продължение на толкова много години сте нанасяли такива вреди на кралството като нашия чичо, ще можете да изисквате да ви купят за същата цена. Но слава Богу, вие не сте толкова усърден в глупостта.

Той му посочи с очи вратата и граф дьо Ла Марш излезе смъртно бледен, разкъсван от безсилна ярост, като се сблъска с прииждащите духовници.

Филип отиде към леглото и зае отново предишната си поза със скръстени ръце и спуснати клепахи.

На вратата се потропа. Този път епископите чукаха с жезлите си.

— Кого търсите? — попита Ерон.

— Търсим краля — отговори нечий тържествен глас.

— Кой го търси?

— Църковните перове.

Отвориха двете крила на вратата и влязоха епископите на Лангр и Бове с митри на глава и медальони с реликви на шията. Те се доближиха до леглото, помогнаха на краля да стане, поднесоха му светена вода и му прочетоха молитва, докато той коленичи върху квадратно парче коприна.

После Адам Ерон постави върху раменете на Филии пурпурна кадифена мантия, подобна на робата му. И в същия миг избухна спор между двамата епископи кой да застане отдясно на краля. По начало това място се падаше на херцога-архиепископ на Лион. Но тъй като в момента тази епархия беше без титуляр, редно беше Лангърският епископ, Гийом дьо Дюрфор, да го замести. Но Филип посочи епископа на Бове. Той имаше две основания: от една страна, Лангърският епископ беше приютил доста охотно бившите тамплиери в епархията си и им бе дал духовнически длъжности. От друга страна, епископът на Бове беше от рода Марини, третият брат, много ловък прелат, винаги готов да служи на властта, стига само да може да извлече почести и облаги. Нима не бе доказал това, когато преди по-малко от две години беше член на съвета, натоварен да осъди по-възрастния му брат Ангъоран? Филип не го уважаваше, но съзнаваше, че трябва да го спечели.

— Аз съм епископ-херцог и на мен се пада да бъда от дясно — настоя Гийом дьо Дюрфор.

— Епархията в Бове е по-стара от Лангърската — отвърна Марини.

Лицата им пламнаха под митрите.

— Монсенъори, кралят решава — каза Филип.

И Дюрфор беше принуден да застане отляво. „Още един недоволник!“ — помисли си Филип.

Те слязоха така между кръстове, свещи и дим на тамян чак до улицата, където целият двор, начело с кралицата, се бе подредил вече за шествието. Отидоха в катедралата.

Гръмогласни приветствия съпътствуваха краля. Филип беше доста бледен и присвиваше късогледите си очи. Почвата на Реймс внезапно му се стори необяснимо твърда под краката му: той имаше чувството, че стъпва върху мрамор.

Пред портала на катедралата се спряха за нови молитви. После под тържествените звуци на органа Филип тръгна през кораба на църквата към олтара и голямата естрада, към трона, върху който най-сетне седна. Първият му жест бе да посочи на кралицата креслото вдясно от своето.

Църквата беше претъпкана. Филип виждаше само море от корони, рамена с бродерии, скъпоценности, филони, бляшали под светлината на свещите. В нозете му се разстилаше едно човешко звездно небе.

Той свърна поглед по-близо до себе си и изви глава на дясно и ляво, за да различи застаналите върху естрадата. Тук беше Шарл дьо Валоа и Мао д'Артоа, монументална, цялата в брокат и кадифе. Тя му се усмихна. Малко по-далеч стоеше Луи д'Еврьо. Но Филип не забеляза нито Шарл дьо Ла Марш, нито Филип дьо Валоа, когото и баща му търсеше с очи.

Реймският архиепископ, Робер дьо Куртъоне, приведен под жреческите си атрибути, стана от трона си, поставен срещу кралския. Филип го последва и се просна пред олтара.

Докато траеше *Te deum* Филип се питаше: „Дали са затворили добре вратите на града? Изпълнили ли са вярно заповедите ми? Брат ми не е човек, който ще седи мирно в стаята си, когато ме коронясват. И защо пък го няма Филип дьо Валоа? Какво ли ми готвят? Трябваше да оставя Галар отвън, за да може да командува стрелците с арбалети.“

А докато кралят предъвкваше тези тревожни мисли, по-малкият му брат джапаше в едно бласто.

Когато излезе вбесен от кралската стая, Шарл дьо Ла Марш изтича в жилището на Валоа, Той не завари чичо си, който беше тръгнал вече за катедралата, а само Филип дьо Валоа, който завършваше тоалета си. Шарл му разказа запъхтян за „коварството“, както той се изрази, на брат си.

Много свързани един с друг, защото бяха много близки по вкусове и нрав, двамата братовчеди много лесно се навиваха взаимно.

— Щом е така, и аз няма да присъствувам на коронацията! Тръгвам с теб! — заяви Филип дьо Валоа, доволен, че ще прояви независимост спрямо краля, двора и собствения си баща.

Взели това решение, те свикаха набързо свитите си и се запътиха гордо към една от градските врати. Но надменността им трябваше да

се преклони пред градските сержанти.

— Никой не може да влезе, нито да излезе. Заповед на краля.

— Дори френските принцове?

— Дори принцовете. Заповед на краля.

— Аха! Искате да ни принудите! — провикна се Филип дьо Валоа, който сега се чувствуваше оскърбен за своя сметка. — Е, добре! Ние все пак ще излезем!

— Но как, щом вратите са затворени?

— Нека се престорим, че се прибираме, и остави на мен! Онова, което последва, напомняше момчешко приключение. Младият граф дьо Валоа изпрати бързо щитоносците си да намерят стълби, изправиха ги в дъното на една сляпа уличка, където стените като че ли не бяха охранявани. И ето ги двамата братовчеди, със задници във въздуха, нагоре по стълбите, без да подозират, че от другата страна се разстилат мочурищата на река Вел. Спуснаха се с въжета в рова. Шарл дьо Ла Марш затъна в ледената тинеста вода, защото кракът му не намери твърда почва. Щеше да се удави, ако братовчед му, висок шест стъпки и снабден с яки мускули, не го бе измъкнал навреме. После поеха като слепци из блатата. Нямаха възможност да се откажат. Дали щяха да вървят напред или назад, беше все едно. Ставаше дума да спасят живота си и им бяха нужни цели три часа, за да се измъкнат от тинята. Няколкото щитоносци, които ги бяха последвали, джапаху около тях и не се стесняваха да ги проклинат гласно.

— Ако някога се измъкнем оттук — викаше Ла Марш, за да си вдъхне смелост, — знам къде ще отида, знам! В замъка Гаяр!

Плувал в пот въпреки студа, Филип дьо Валоа го изглежда смаяно, вдигна глава над загнилите тръстики.

— Нима още държиш на Бланш? — попита го той.

— Никак не държа, но трябва да узная някои неща от нея. Тя е единствената и последната, която може да ни каже дали дъщерята на Луи е незаконнородена и дали брат ми Филип е бил рогоносец като мен! С нейните показания ще мога да опозоря на свой ред брат си и да накарам да дадат короната на дъщерята на Луи.

Звънът на реймските камбани, люшкани с всичка сила, стигаше до тях.

— Когато си помисля само, когато си помисля, че бият за него! — повтаряше Шарл дьо Ла Марш, затънал до кръста в калта с

протегната към града ръка...

...В катедралата шамбеланите бяха съблекли краля. Филип Дългия стоеше прав пред олтара само по две ризи, облечени една върху друга, едната от тънко платно, другата от бяла коприна, широко изрязани на гърдите и под мишниците. Преди да бъде облечен в символите на кралското величие, кралят се явяваше пред събранието на поданиците си почти гол, треперещ от студ.

Всички атрибути на коронацията бяха сложени върху олтара, под охраната на абата на Сен-Дьони, който ги беше донесъл. Адам Ерон пое от неговите ръце панталоните, дълги тесни копринени гащи с избродирани по тях лилии и помогна на краля да ги обуе, както и обувките, също от бродирана тъкан. После Ансо дьо Жоенвил, поради отсъствието на Бургундския херцог, привърза златните шпори към краката на краля и тутакси ги махна. Архиепископът благослови дългата шпага, за която се смяташе, че била на Карл Велики, повдигна я за кожения колан и я окачи на хълбока на краля, като изрече:

— Accipe hunc gladium cum Dei benedictione...

— Месир конетабъл, приближете се — каза кралят.

Гоше дьо Шатийон пристъпи към него и Филип откачи колана и му подаде шпагата.

В цялата история на коронациите едва ли е имало някога конетабъл, който повече да е заслужават да държи вместо своя владетел символа на военната мощ. Този жест означаваше за тях много повече от изпълнението на един ритуал. Те се изгледаха продължително. Символът се сливаше с действителността.

С върха на една златна игла архиепископът взе от свещената стъкленица мъничко от маслото, за което се казваше, че е изпратено от небето, размаза го върху пръста си с приготвеното върху един дискос миро. После той помаза Филип, като докосна темето му, гърдите между раменете и мишниците. Адам Ерон закачи халкичките и кукичките, които затваряха туниките. По-късно ризата на краля щеше да бъде изгорена, защото е била докосната от светото помазване.

Тогава облякоха краля в приготвените върху олтара дрехи; най-напред алената сатенена туника, избродирана със сребърна сърма, после туниката от син сатен, избродирана с перли и осеяна с лилии, а отгоре далматиката от подобна тъкан и най-отгоре „сока“, квадратна мантия, закопчана на дясното рамо със златна фибула. Филип

постепенно усещаше тежестта им върху раменете си. Архиепископът помаза ръцете му, постави на пръста му кралския пръстен, сложи в дясната му ръка тежкия златен скиптър и ръката на правосъдието — в лявата му ръка. След като коленичи пред олтара, прелатът най-сетне повдигна короната, докато първият шамбелан започна да извиква поименно присъстващите перове.

— Великият и могъщ феодал граф...

Точно в този миг в кораба проехтя висок и властен глас:

— Спри, архиепископе! Не слагай короната върху главата на този узурпатор! Дъщерята на Луи Свети ти повелява това!

Вълна на смущение премина сред присъстващите. Всички глави се обърнаха натам, откъдето някой бе извикал. Хората на естрадата и свещенослужителите, извършващи обряда, размениха тревожни погледи. Тълпата отстъпи, за да направи някому път.

Заобиколена от няколко феодали, една жена, висока на ръст, с все още красиво лице, твърда брадичка, светли гневни очи, малка диадема и вдовишки воал върху гъстите почти бели коси, се отправи към хора. Някои шепнаха по пътя ѝ: — Графиня Анес. Тя е!

Протягаха шии, за да я зърнат. Учудваха се, че е запазила хубавата си осанка и твърдата си походка. Тъй като тя беше дъщеря на Луи Свети, представата за нея бе свързана с най-далечното минало. Смятаха я прародителка, грохнала сянка в един бургундски замък, а ето че внезапно изникваше такава, каквато беше в действителност, петдесетгодишна жена, все още изпълнена с енергия и жизненост.

— Спри, архиепископе! — повтори тя, когато беше вече само на няколко крачки от олтара. — А вие всички, слушайте!... Прочетете, Мело! — прибави тя, като се обърна към съветника си, който я придружаваше. Гийом дьо Мело разгъна един пергамент и зачете: „Ние, високоблагородната Анес Френска, Бургундска херцогиня, дъщеря на нашия господар крал Луи Свети, от наше име и от името на сина ни много благородния и могъщ херцог Йод, се обръщаме към вас, барони и феодали, присъстващи тук или намиращи се извън кралството, за да не допуснем да бъде признат за крал граф дьо Поатие, който не е законен наследник на короната, и да настоем коронацията да се отложи, докато, бъдат признати правата на госпожа Жана Френска и Наварска, дъщеря и наследница на покойния крал и на нашата дъщеря.“

Тревогата върху естрадата се засили, а от дъното на църквата почна да долита застрашителен ропот. Тълпата се състи.

Архиепископът като че ли се чудеше какво да прави с короната, защото не знаеше дали да я положи върху олтара, или да продължи церемонията.

Филип стоеше неподвижен, гологлав, безпомощен, натежал от четиридесетте ливри злато и брокати, с ръце, заети от Властта и Правосъдието. Никога не беше се чувствувал по-лишен от опора, по-застрашен, по-сам. Някаква желязна ръкавица бе стиснала сърцето му. Спокойствието му беше страшно. Ако направеше само един жест, ако отвореше уста в този миг, ако започнеше спор, щеше да предизвика смут, а може би и собствения си провал. Той остана застинал под бронята на одеждите си, сякаш битката се водеше някъде под него. Чувахе шушукането на църковните перове:

— Какво трябва да направим?

Прелатът на Лангър, който не беше забравил оскърблението, нанесено му още при ставането на краля от леглото, беше на мнение, че церемонията трябва да се преустанови.

— Да се оттеглим и да обсъдим — предложи някой друг.

— Не е възможно. Кралят вече е помазан от господа, той е крал. Коронясайте го — настояваше епископът на Бове.

Графиня Мао се наведе към дъщеря си Жана и й прошепна:

— Мръсница! Заслужава да пукне само заради това! С тежките си клепачи конетабълът направи знак на Адам Ерон да продължи поименното извикване.

— Великият и могъщ феодал граф дьо Валоа, кралски пер — произнесе шамбеданът.

Цялото внимание се пренесе върху чичото на краля. Ако той се отзовеше на повикването, Филип бе спечелил, защото Валоа му донасяше гаранцията на перовете лаици, на действителната власт. Откажеше ли, Филип беше изгубен.

Валоа не бързаше, а архиепископът явно очакваше неговото решение.

Тогава Филип все пак леко помръдна. Той обърна глава към чичо си. Погледът, който му отправи, струваше сто хиляди ливри. Бургундия никога нямаше да плати толкова.

Бившият константинополски император се изправи със сгърчено лице и застана зад племенника си.

„Колко добре сторих, че не се циганих с него!“ — помисли си Филип.

— Благородна и могъща госпожа Мао, графиня д'Артоа, кралски пер — извика Адам Ерон.

Архиепископът повдигна тежкия златен обръч с кръст в челната част и най-сетне произнесе:

Coronet te Deum.

Един от перовете лаици трябваше веднага да поеме короната, за да я държи над главата на суверена, а другите перове трябваше само да я докоснат символично с пръст. Валоя протегна вече ръка, но Филип го спря със скиптъра си.

— Вие, майко, дръжте короната — каза той на Мао.

— Благодаря ви, синко — прошепна исполинката. Това предпочитание, оказано ѝ пред очите на всички, беше благодарността за двойното цареубийство. Тя заемаше мястото на пръв пер в кралството и притежанието на графството Артоа беше бляскаво потвърдено.

— Бургундия няма да преклони глава! — извика херцогиня Анес.

И като даде знак на свитата си, тя се отправи към изхода, докато Мао и Валоя бавно отвеждаха Филип към трона му.

Когато седна и постави крака върху копринената възглавничка, архиепископът свали митрата си и целуна краля по устата с думите:

Viva rex in oeternum.

Другите църковни и лаически перове направиха същото, като повтаряха:

Viva rex in oeternum.

Филип се чувствуваше уморен. Беше спечелил последното сражение след седеммесечни непрестанни борби, за да стигне до върховната власт, която сега никой вече не можеше да му оспори.

Камбаните разтърсиха въздуха, за да възвестят тържеството му. Отвън народът ликуваше и му пожелаваше слава ѝ дълъг живот. Всички негови неприятели бяха сразени. Той имаше син, който щеше да го наследи, щастлива съпруга, която щеше да споделя мъките и радостите му. Френското кралство му принадлежеше.

„Колко съм уморен, страшно уморен!“ — мислеше Филип.

Всъщност като че ли нищо не липсваше на двадесет и пет годишния крал, който се бе наложил с упоритата си воля, който бе приел изгодите от престъплението и притежаваше всички качества на голям монарх.

Скоро щеше да удари часът на възмездието.

[1] Пет века по-късно, на 21 март 1817 г. речта си пред камарата на перовете във връзка с един финансов закон Шатобриан се позовал на този декрет на Филип Дългия, издаден през 1318 г. и обявяващ кралските владения за неотчуждаеми. ↑

Издание:

МОРИС ДРЮОН

ПРОКЪЛНАТИТЕ КРАЛЕ

Законът на мъжете

Второ издание

Преводачи Никола Георгиев и Лилия Сталева

Редактор Манон Дрогостинова

Излязла от печат август 1988 г.

Издателство на Отечествения фронт

ДП „Д. Найденов“ — В. Търново

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.